«شورا» نك

تل یاریشی

مرتبی : رضاء الدین بن فخر الدین

اورنبورغ
«وقت» مطبعه سنده باصلدی .
۱۹۱۰

Типографія газеты „Вакть“ въ Оренбургѣ.

تل یاریشی

۱

«شورا» مجموعه‌سی کچن ییل بر قلم مسابقه‌سی آچوب، بو طوغروده برر مقاله یازوب اداره‌گه کوندرمکلرینی اوقوچیلردن رجا ایتمشیدی. اوز تلمزگه عائد مسابقه اولدیغی ایچوندر، اوقوچیلر اوشبو رجانی آچیق یوز ایله قبول ایتدیلر و خیلی مکتوبلر ترتیب قیلوب اداره‌گه کوندردیلر. اگرده اداره طرفندن اوشبو مسابقه یابلمامش اولسه ایدی احتمال‌که دخی بر قدر مقاله‌لر کلمش اولور ایدی.

آرامزده برنچی اش اولدیغندن گوزل طرزده یازلمش مقاله‌لرنڭ صاناولی و آز اوله‌چغنده شبهه یوق. بو کبی شیلر بر آز تجربه‌لر وتفتیشلرگه باغلودر. بزنی ممنون ایتمش نرسه ایسه پك کوب آدملر خصوصا یاش شاگردلرنڭ اهمیت ویرمکلری و شونڭ ایله شغللنمك لری در. بو کونده پك سیراك کورلمش گوزل مقاله‌لرنڭ کله‌چك بر کونده تجربه و امتحانلر سببندن کوب اوله‌چغی ممکندر. یغمورلر سیراك تامچیلر ایله باشلانور.

«تل یاریشی» حقنده اداره‌گه کلمش مقاله‌لرنڭ بتونیسنی باصار

ایچون „شورا“ نڭ حجمی مساعد دگلدر. زحمت چکوب اوطوروچی لرنڭ محصول قلملری باصلمقسزین قالمقینه „شورا“ نڭ ناشرلری رضالق کوسترمادیلر و: „احتمال که اوستدن قارالدیغنده اهمیتسز کورلمش بر مقاله ایچنده اڭ بهالی بر لغتمز یا که ادبی بر تعبیر و آثار سوزی اوله بیلور، شونڭ ایچون بلا تفریق هر برینڭ باصلمقی مطلوب» دیدیلر. اوشبو سببدن „تیل یاریشی“ مقاله‌لری „شورا“ ده طبع ایدلمك یرنده „شورانڭ تل یاریشی» اسمی ایله اوشبو رساله‌نی ترتیب قیلورغه قرار ویرلدی. هر بری بر یرده کورنوب طورلسون ایچون بو کونگه قدر «شورا» ده باصلمش مقاله‌لر، تکرار اولسه‌ده بونده ده باصلنه چقلردر.

۲

رسول اکرم حضرتلری هجرتی ایله ۷٤۵ تاریخنده وفات اولان ابوحیان اندلسی، ترك تلینڭ صرف ونحولری ترك قوملرینڭ اجتماعی حاللری حقنده «الادراك فی لسان الاتراك»، „زهر الملك فی نحو الترك“، „کتاب الافعال فی لسان الاتراك“، „نفحة المسك فی سیرة الترك“ اسمنده رساله وکتابلر تألیف ایتدیکی روایت قیلنور. اوشبو اثرلرنڭ برنچیسندن قول یازمه بر نسخه‌سی „استانبول“ ده بایزید کتبخانه‌سنده بو کونده هم اولدیغنی ایشتدك.

اندلس مملکتنده طوغوب‌ده عرب مملکتلرنده سیاحت ایدوب یورمش بر عرب عالمی ترکیچه اوگرنمك ایله‌گنه قناعت ایتمای بلکه آنڭ نحو وصرف کبی قاعده‌لری حقنده اثرلر تألیف ایدر اولسه اصل ترك عالملرینڭ بو طوغروده اولان خدمتلری دخی آرتق اوله-

چغی لازم کلور. فقط ترك عالملرینڭ هر تورلی فن علملرگه خدمت ایتدیکلرینی روایت ایتمکده اولان تاریخ، کندی تللرینه خدمت ایتمکلری حقنده سکوت ایله کچر.

عباسی خلیفه‌لر عصرلرنده، بر وقتلر ترکلر بتون بتونه حکومت اشلرینی اوز قوللرینه آلدیلر، نهایت تورلی اورنلرده مستقل ترك حکومتلری تأسیس ایتدیلر. اوشبو سببدن ترك عالملری الوغ منصبلر و شهرتلرگه نائل اولدیلر. لکن بو کبی بختیار وقتلرده‌ده ترك حاکملری وترك عالملرینڭ اوز تللرینه خدمت ایتدیکلری مروی دگلدر.

ترك قومینڭ معتبر صانالدقلرینه دلیل یوزندن شول یتسه کرکدرکه عرب عالملرینڭ بیوکلرندن اولان جاحظ، ترك قومینی مدح ایدوب „مفاخر الترك“ اسمنده بر رساله یازمشدر. اوشبو رساله‌ده ترکلرنڭ شجاعتلرینی، وطنپرورلکلرینی، اویاو و غایت زیراك اولدقلرینی تعریف ایتدیکی حالده تللرینه محبت ایتدیکلری خصوصنده سوز سویلاماز.

نه حکمتدرکه ترك قومی کندی تللرینه محبت ایتمامشلر، باشقه تللر آراسینه کرتور ایچون — اقتدارلری وهمتلری نسبتنده غیرت کوسترمامشلردر.

ترکیچه‌نی الڭ ایلك مرتبه رسمی بر تل صانامش حکومت، روم سلچوقلری اولوب آنلردن صوڭ ترکیادر. شرق طرفنده ترك ادبیاتنی تأسیس ایدوچیلرنڭ پیرلری علی شیرنوایی اولمشدر (۹۰۶ ه ده وفات). ترجمهٔ حالی „شورا“ ده یازلمشدر. (ایکنچی سنه، بیت ۵۱۳)،

٣

بز و آنا تلمز

روسیه ترکلری آراسنده اوزلرینك آنا تللرینه حرمت ایتمك ، لازم درجه‌ده اولمادیغنی سویلرگه حاجت یوق . برنچی مقتدا بهلری اولان محمدجان مفتی حتی اوقور یازار بیلمگان کیمسه‌لر اسمینه اولان رسمی کاغدلرینی‌ده فارسیچه یازمشدر . مفتی حضرت حقنده بویله فارسیچه یازمقنی آنا لسانینه حرمت ایتمادیکندن باشقه‌غه حمل قیلورغه یول کورنماز .

کشی آڭلاماسون‌ده شونك سببندن بر تورلی عنوان کسب ایدلسون وشهرت صاقلانسون قصدی ایله‌ده عربی و فارسیچه یازوب شغللنوچیلر اولدیغی مرویدر . فقط محمدجان مفتی حقنده بویله فکرده دگلمز .

معاصرلرمزدن بر ذات : „ بزم مؤلفلرمز کتابلرینی ممکن قدر خلقلر آڭلامازلق روشده یازارغه طریشدقلری حالده فرنکلر حتی فنی اثرلرینی‌ده آولدن بوکون کیلگان خادمه و خادملری آڭلارلق روشده یازمق ایچون اجتهاد قیلورلر ایدی، آشچی خاتون آڭلارلق اولمغان اثرلر خواه فنی و خواه باشقه اولسون قبول کورلماز ایدی، شونك ایچون مسلمانلر توبان قالدیلر و فرنکلرده بونلرنك اوستلرینه حاکم اولدیلر “ دیور .

اورنبورغ صوبرانیه‌سنده خدمت ایتدیکم وقت ، مذکور اداره‌ده اعضا اولان برهان‌الدین حضرتکه بر مناسبت ایله : « حضرت ! یازوب ویرمش ریزالوتسیه‌لرکز پك مغلق اولدیغندن ترجمانلر کوب مشقت کوره‌لر ، کوب سوزلرکز یوقاری جمله‌گه‌ده توبان جمله‌گه ده قوشارغه

ممکن اولدیغندن مقصود آڭلاشلماز، شوندن شکایت قیلەلر، آچیق آڭلارلق اسلوبده یازوب ویرر اولسەگز ترجمانلرغه راحتلك ویرمش اولور ایدگز» دیدم. حضرتده بوڭا قارشـو: «اویله دیمه! آچیق و آڭلارلق روشده یازار اولسـەق آنلرنڭ بزده احتیاجلری قالماز وحرمتمز بتار، بزنڭ فضیلتمز آنچق آنلر آڭلامازلق طرز ایله یاز-مقدەدر، آنلر هر ساعتده بزم یانمزغه کروب: - حضرت! بو سوز نیچوك؟ آڭلاب بولمی - دیه عرض افتقار قیلوب طورسـونلر، اوزلرینڭ بزگه محتاج ایدیکارینی اونوتماسونلر!» دیدی (١).

اوفا اطرافنده طوروچی وکندی یازومزدن پك آز خبردار اولوچی بر میرزادن: «بو توچکه وزاپاتیەلر بزم یازومزغەده یاریمنی؟» دیه و ایکنچی بر آخونددن: «بو تیلیفون ایله بزنگچه سـویلاشرگەده ممکنمی؟» دیه ایشتدیکم وار. یوقسه ایلك وقتلرده تلمز و یازومزنڭ رسمی کاغدلرگه اسـتعمال ایدلنورگه یارامیەچغنی ظن ایدوچیلر اولمشمیدر؟ دیه خاطره کلور. اورنبورغ دوخاونوی صـوبرانیەسی آرخیڤ اسنده یوقاری زمانلرغه کتدکچه روسچەغه نسبت ایله اوز تلمزده یازلمش کاغدلرنڭ آزایا وارمقی بر حکمتسز دگلدر. حتی یگی چیقدیغی ییللرده بعض بر صرف مسلمان قریەسینه ویرلمش میتریقەلر هم روسچه یازلمشدر (بونی ایسه البته ملالر اوزلری یازمامش بلکه باشقەلردن یازدرمش اولورلر). مع ما فیه کانتونلر کانسیلاریەلرنده آنا تلمز ایله یازمق عادتی اولدیغی انکار اولنماز.

---

(١) اوشبو وقتده بویله جواب ویردی ایسەده صوڭ وقتلرنده آچیق ایدوب یازمق حتی جملەلر آراسینی طنشلر قویوب آیرمق قاعدەلرینه رعایت ایدرگه باشلامشیدی.

٤

تلمزگه خدمت ایدوچیلر

آنا تلمزگه کوبمی آزمی خدمت ایدوچیلر ایلکدن هم اولمشدر. بونلر حقنده تفتیشلر ایدرگه وحقلرنده بر دفتر ترتیب قیلورغه هنوز یتشدیکمز یوق.

امام بخاری حضرتلری: «بر وقتده انس بن مالك (رضی الله عنه) دن حدیث روایت ایدوچیلر کیملر ونه قدردر؟ دیه خاطرمه کاوب صانارغه کرشدم وطوتاشدن اوچیوز قدر آدم صانادم.» دیور. بو ذاتنك خاطرەسینه تعجب ایتمك ممکن دگلدر. ایلکدن دفتر ایدوب قویمامش شیلر حقنده بزم ایچون بیش اون آدم صانامق محال حکمندەدر.

هر نه آنا تلمزگه خدمتلری اولمش کیمسەلرنك خاطرده وارلری بونلردر:

١) ابو المنیخ افندی (١). بونك اوز تلمزده اولان شعرلری آغزلرده روایت ایدلنوب یورر و بعض بر اثرلری قزان شهرنده هم طبع اولنمشدر.

٢) مرتضی حاجی (٢). بونك قول یازمه بر سیاحت نامه سینی کوروب رسم خطلرینی وعبارتلرینی تصحیح قیلوب «آثار»ده یازدم. کندی املاسی واسلوبی ایله یازمادیغم ایچون بو کونه قدر اوکنمکدەیم. اصل نسخەنی عینا باصدروچی اولەچغینه امیدم یوق، بناء علیه بو اثر دنیا یوزندن یوغالور.

٣) صالح کوکلاشوف. بو کیمسه اورنبورغ حربی مکتبده

---

(١) ترجمهٔ حالی «آثار»ده. ج ١ بیت ٢٠٠.

(٢) ترجمهٔ حالی «آثار»ده. ج ١ بیت ٣٣.

اوقوچی شاگردلر ایچون «دیوان حکایت تاتار» اسمنده توزومش و۱۸۵۹ تاریخنده ۱۲۴ بیتده «قزان» خزینه مطبعه‌سنده خزینه مصرفی ایله طبع ایدلمشدر.

۴) عبد الحکیم بن عبد الرشید. بو کیمسه ۱۸۵۴ نچی ییلده «پیتربورغ» شهرنده طبع ایدلمش زویوف اسملی کیمسه آطلسنی اوز تلمزگه ترجمه قیلوب لطف الله بن عطاءالله الالمتی یازوی ایله محمد ولی یحین نام کمسه‌نك «قزان» ده اولان تاش باصمه خانه سنده ۱۸۶۱ تاریخنده طبع ایتدرمشدر. بوندی خریطه یاصالمقی شول زمانلرغه کوره بیوك بر موفقیت وتلمزگه خدمت ایدیکنده نزاع قیلوچی اولماز (۱).

فقط باصلنه طورغان تاشنك مساعده‌سزلگی سببندن اولسه کرك بو خریطه‌ده الوغ یاگلشلق واردر.

۵) هبت‌الله ایشان. منظوم اثرلری و «مجمع الآداب» اسمنده اولان بر کتابی کوب مرتبه‌لر نشر اولنمشدر (۲).

۶) اسماعیل حاجی. بونك یازمه سیاحت نامه‌سینی تابوب ترتیب ایتمشیدم. «مکتبة الشرکة» مصرفی ایله قزان شهرنده «خاریتونوف» طبع خانه سنده ۳۲ بیتده باصلوب تارالدی (۳).

---

(۱) قزان یاقیننده «الوغ منگار» قریه‌سی امامی شاه احمد ملا احمدی اوغلی بزگه یازمش خصوصی بر مکتوبنده اوشبو ذات حقنده دیه‌در: «عبد الحکیم، قزان اویازی «اتنه» قریه‌سنده عبد الرشید ملانك اوغلی اولوب قزانده بایمراد حضرتده اوقومشدر. یاش وقتمده بن آنی کوروب قالدم، امام اولورلق علمی اولسه‌ده نیچوندر بو وظیفه‌نی اوستنه آلمادی بلکه خصوصی صورتده روسچه اوقودی. حق آلوب محکمه لرگه عریضه‌لر یازار ترکه، تقسیم ایتمك کبی اشلرده آدواقاتلق قیلوب یورر ایدی، ترکه نزاعی حقنده بر کیمسه‌گه یاللانوب طرویسکی شهرینه واردیغنده کیناتدن وفات ایتدی».

(۲) ترجمه‌سی «آثار» ده مذکوردر. ج ۲ بیت ٤٤٤.

(۳) ترجمهٔ حالی «آثار» ده مذکوردر. ج ۱۰ بیت ۵۰.

۷) **حسین فیضخانی**. بو کیمسه «مسقوا» شهرنڭ اولان حکومت ارخیڤاسندن قریم خانلری طرفندن مسقوا پادشاهلرینه یازلمش مکتوبلرنڭ نسخه‌لرینی کوچروب آلوب الوغ بر جلد کتاب وجوده کتورمشدر. مذکور کتاب مستشرق ویلیامینوف – زیرنوف طرفندن ۱۸۶۴ نچی ییلده «پیتربورغ» شهرنده نشر اولندی (۱).

۸) **شهاب الدین المرجانی**، - و ۹) **عبد القیوم الناصری**. بو ذاتلر هر کیم گه معلوم اولوب اوز تلمزده بیوك بیوك اثرلر یازمشلر و تلمزنڭ رواجینه وعمومی صورتده تارالمقینه سبب اولمشلردر. کتاب و رساله‌لری، مشهور و هر یرده معروف اولدیغندن سوز اوزایتورغه حاجت کورلمادی (۲).

***

آنا تلمزنڭ بو کونده سلامت اولان خادملرینی کوسترمك لازم اولسه شبهه یوقدرکه بو ذات «ترجمان» محرری اسماعیل بك غصپر- ینسکی حضرتلریدر. هر کیم آڭلارلق روشده آچیق، افاده‌لی و روحلی اولان قسقه جمله‌لر، گوزل و ادبی تعبیرلر اصولینی باشلاب اوشبو ذات میدانه قویمشدر. بونڭ عبارتلرنده غریب کلمه‌لر، چیغشسز جمله‌لر، بر معنی ایچون بر قاچ لفظ مترادفلر اولماز. بونڭ صوڭنده میدانه چیقمش محررلرمزنڭ تحریر و تألیف طوغروسنده مرتبه‌لری متفاوت ایسه‌ده هر بری اسماعیل بك حضرتلرینه شاگرددر. ترکی تلینڭ برنچی مصلحی علی شیر نوابی ایسه ایکنچیسی هیچ نزاعسز اسماعیل بك حضرتلریدر.

---

(۱) ترجمهٔ حالی «آثار» ده مذکوردر. ج. ۳ بیت ۴۳۲.

(۲) بونلرنڭ هر ایکیسنڭ ترجمه‌لری «آثار» ده یازلمش ایسه‌ده هنوز طبع ایدلمامشدر.

۵

تل صاقلامق یولی

اوزلرینه مخصوص تللری اولمغان قوملر مستقل ملت صانالمازلر، صانالور اولسەلرده دواملری اولماز. طوغروسی «تلسز قوم، موهوم قوم» دیمکدر. شونك ایچون آنا تلینی صاقلامق هر کیم ایچون مقدس بر وظیفەدر. بوکون الك یراق بابالرمزدن میراث قالمش شیئمز یالگز تلمز و سوزلرمزدر.

تل نیچوك صاقلانور؟ اجراسی وتطبیق ممکن اولور، اولمازمی بونسی معلوم دگل، اما مذکور سؤالنك درست جوابی ایسه: «ابتدائی مکتبلر و ادبیات ایله صاقلانور» دیمکدن عبارتدر.

ادیبلر، تل ایچون قاعدەلر ترتیب ایتسەلر؛ لغتلرنی ییغوب لغت کتابلری یازسەلر؛ هر کیم آکلارلق و محبت ایله اوقورلق روشلرده کتابلر و رسالەلر، غزته و مجموعەلر نشر ایلاسەلر؛ معلملرمز ابتدائی مکتبلرده ترتیب ایله اوقوتورغه موفق اولسەلر؛ خصوصا کلەچك کونلرنك آنالرینی بو کونگی بالا وقتلرنده اوقورغه و یازارغه اوگرتسەلر، - تل صاقلانور و اصلا منقرض اولماز.

جهان یوزندن منقرض اولمش قوملرنك تللری حقنده فرنکلر صرف و نحو، لغت کتابلری ترتیب ایتدیکلری معلوم. شونلردن عبرت آلنسه بزم ایچون هم ضرر اولماز.

اصول جدیده مکتبلرینه بتون کوچی ایله قارشو یوروچی بر قهرمان ایله مذاکره ایتدیکمده قهرمان: «اصول جدیده مکتبلری دین بتوگه سبب اولور دیه شکلنەمز» دیدی. بنده بوگا: «یهودیلر، نمسەلر، روس و لاطیشلر ایله یونغه بویالمش تیکانك قبیلندن

آرالاشدیغمز بو عصرده اگرده اصول جدیده مکتبلری اولماسه هم تل هم دین بته‌چکی و بو سببدن بتون ملت منقرض اوله‌چغی حقیقت ایکن، شك وشبهه‌لر ایله اواره اولوب یورمکده نه معنا وار؟» دیدم.

سامار، اوفا، پیرمه و اورنبورغ، توبول و آقملا غوبیرنالرینڭ یوزده توقسانی مسلمان و ترك قبیله‌سی اوله‌رق یاشادقلری وقتده تل صاقلامق قولای ایدی. لکن اول وقتلر اوتدی، ایمدی مذکور غوبیرنالرده ترکلر تقریبا اوچونچی الوش اوله‌رق قالوب وارمقده‌لردر. اوزاق زمانلر اوتماز تللری یکی آچلمقده اولان بالالر اوزلرینڭ آنالرندن - «ژیلیزنی داروغا» نڭ روسچه‌سی نیچك؟ - دیه‌صورارغه باشلارلر.

٦

تل یاریشنده اولان شرطلر

«شورا»ده آچلمش «تل یاریشی» طوغروسنده برنچیلك آله‌چق مقاله‌نڭ ادبی اولمقی شرطدر. بونی ایسه بیان قیلورغه‌ده حاجت یوق. شونڭ ایچون خواه حقیقی وجدی، خواه فرضی و خیالی اولسون مقاله‌نڭ ممکن قدر سلیس وروحلی صورتده اولمقی لازم کلور. بونڭ اوستنه مقاله‌نڭ صرف ترکچه اولمقی‌ده شرط ایدلمشدر. بویله بر مقاله تابلنور اولسه برنچیلك ایله البته آگاه حکم ایدلنور. لکن تربیه ایدلمادیکی سببندن اوچدن ایکی الوشی ضایع اولوب بتمش تلمز ایله قرق یول قدر ادبی و روحلی بر مقاله یازلمق امیدی پك آزدر. شونڭ ایچون بویله مقاله تابلماز ایسه طبیعی، چیت تل آزراق اولان مقاله‌لر، برنچی حساب ایدلنورلر، خصوصا مقابللری اونودلدیغی

سببندن پك کوب یات سوزلر بو کون بتون بتونه اوز آنا تلمز حکمینه کرمش، خواص و عوامنز آراسنده کندی مالمز کبی تصرف ایدلمکده اولمشدر .

بر تلنك بتون لغتینی بیلوب بترمك ـ کرك شول تلنك اوز بالاسی ده اولسون ـ ممکن دگلدر . عرب ادبیاتینی تأسیس ایدن عرب عالملرینك بر چوقلری صحرالرده عرب قبیله‌لری آراسنده لغتلر و لغتلرنك تفسیرلرینی ایزلب یورمکلرینك سببی اوشبودر . بناء علیه بزم ترکی قبیله‌لرینك بعضیلرنده اولان بعض بر کلمه‌لر ، باشقه‌لرینه کوره تمام چیت حکمنده اولنورغه ممکن .

۷

اوشبو رساله‌نك ترتیبی

« شورانك تل یاریشی » اسمنده اولان بو مجموعه اوشبو بولملرگه آیرلمشدر :

برنچی بولم . بونده « شورا » ده درج اولنمق ایچون چیتلردن یبارلوب ده اورون اولمادیغی سببلی باصلمقسزین قالمش مقاله‌لردن بعضیلری درج اولنور .

ایکنچی بولم . بونده بعض بر ایسکی وقتلرده یازلمش مکتوبلر دن نسخه‌لر یازلور . بو کونگی تلمز ایله یراق بابالرمز تللری آراسنده مقایسه یورتوچیلر ایچون بونلرنك بر قدر اهمیتلری اوله‌چقدر .

اوچونچی بولم. بونده «تل یاریشی» حقنده اولان مقاله‌لر، اوزلرینڭ ترتیبلری ایله درج اولنورلر.

دورتنچی بولم. بونده «شورا» ده درج اولنمش «تل یاریشی» مقاله‌لری حقنده اولان انتقادلردن بعضیلری درج اولنور.

بشنچی بولم. بونده «شورا» غه هدیه ایدلمش رساله‌لردن بعضیلر درج اولنور.

برنچی بولم

تل حقنده اولان بعض فکرلر.

۱

تل توزه‌تمك.

بزم روسیه ترکلرینك طوگغان بوزلانغان فکرلری اریمگه باشلار باشلاماز (هر نه قدر کوبسی خیالده‌غنه اولسه‌ده) اصلاح فلان دیگان سوزلر آغزلرندن ایشدلورگه و اثرلرنك کورلورگه باشلادی. اصلاحی لازم و توزه‌تمك تیوشلی، دیه باغروب چاغران مسئله‌لرینك بریده (تل توزه‌تمك) مسئله‌سیدر.

کره‌گندن آرتق چیت سوزلر قاتشدرماسقه ممکن قدر اوز تلمز، اوز سوزلرمزله سویله‌ب یازارغه تیوشلی دیگانلرمز اولدیغی کبی، آنا تلمزنك تمسز و ادبیاتقه یوغشسز هیچ توزه‌تورلك بولمغان بر طوپاس تل اولدیغنی، توزه‌تو و طوپاسلقدن چغارو ایچون آراسینه کوب عربچه، فارسیچه‌لر قاتشدروکرك اولدیغنی سویلگانلرمزده یوق دگلدر.

البته هر کیمسه‌نك بر فکری و هر فکرنك بر دلیلی اولور. بنمده فکرم آنا تلمزنی ایشکه کرتمك و تاتلی بر تل چقارمقدر. بکا کوره تلمزنی (تورك تلنی) تاتلی بر تل ایتمك ممکندر. چونکه بر تل

و بر سوزنك تاتلی اولوی یالگز (مفرد) کوینچه تاتلی اولان سوزلر- ینی شول قاعدهلری بوینچه جیمق سویلهمك ایله، تلنك سوچك (بلیغ) اولوی ایسه اورنینه کوره سویلاب یازمق ایله اولور.

قاعده بوینچه یازمق و اورنینه کوره سوز سویلامك یازوچی و سویلاوچی اشیدر. بو توغریده تلنك کریشی یوقدر. قاعدهلری ایسه ادبی تللردن صانالغان عربچه ایله روسچهنقندنده ینگلدر. مثلا تلمز ده مصدر، جمع یاصامق آغرلغی هیچ یوقدر. تعدیه، مطاوعت، مفاعله قاعدهلری غایت ینگلدر.

تلمزنك مفردلرینه کلنچه: ایشلاندیکنده غایت تاتلی و تملی اولهچغی شبههسزدر. مثلا: «بیزهنمك، توزهنمك، ایچون باشقهلرغه بارما» کلمهلری نه قدر تاتلیدرلر. بزم تلمزده ثمن معناسنده یور- تلگان «آقچه»، کاپیك یرنده طوتلغان «تین»، طبع معناسنده توتلغان «باصمق» سوزلری کبی لغت معناسندن باشقه اصطلاحی معنالرده یورتلگان سوزلرده یوق دگلدر. الحاصل تلمزنك طوپاس ظن ایدلوی ایشلاتمهدیکمزدندر. تل طوپاس و تمسز دگل؛ لکن بز ایشلکسز و یالقاومز.

بزلره بو تل توزهتمك خصوصنده عثمانلی ترکلرینه ایارمك (بو مقالهنك بوندن بر نیچه یل ایلك یازلدیغی دقت ایدلسون) و آنلر کبی هر یازدقده عربچه، فارسیچه، و باشقه تللردن یا کی یا کی سوزلر آلا بارمق و اول آلنغان سوزلرنی ملت بالالرینه آکلاتمق ایچون هر یلده قاموس کتابلرینی آشلامه (علاوه)لر ایله زورایتا تورمق- بکا کوره - غایت ضررلی و کرکمزدر. اول تقدیرده طوطی کبی یوریمك اولوب اوز یوروینی اونوتقان صایصقان کبی اولاچغمز شبههسزدر.

بزگه اوز تلمزده بولمغان سوزلرنی عربچه، فارسچه و باشقهدن

آلمق ممکندر. اوزگده اولمغان نرسەنی ـ کرك اولسه ـ باشـقەدن صورمق آلمق شرعاًده درستدر. اما اوز تلمزده اولغان سوزلر یرینه عربچه و یا باشقه سوزلر یورتمك، اوز تلمزنی یالـگز اعراب یرنده گنه قالدرمق اصل تلمزنی توزەتو اولمای بلـکه آنی بوزمق و یاگی بر تل چقارمق هم ملت بالالرینی آداشدرمقدر.

مثلا قاراگز: «افندیلر کراك سویلاشوده وکراك یازوده اولسون اوز تلـگزنی ایشلاتـگز، یات سوزلر چیت تللرنی قاتشدرودن اجتناب ایدگز!» دیەچك یرده: „افندیلر کرك تـکلمن و کرك کتابتن اولسون لسـان مادرانەگزی اسـتعمال و السنهٔ اجنبیەیی اسـتعمالدن اجتناب ایدگز!» دیمك یاگی تل یاصاو و ایلـکی تلنی یوغالتو، ملت بالالرینی آداشدرو دگلن نەدر؟

خلاصه: تلمز، لغتلری جیولغان تقدیرده باشقه تللرگه بیك آز محتاج اولورلق درجەده بای؛ ایشلانگان لغتلری تاتلی، قاعدەلریده ساده وینگلدر. تلمزنك یوغالوب، اونودلوب بارمقده اولان سوزلرینی نیچوکده تابوب اشکه کرتمك و قولاقلرغه ایەلشدرمك لازمدر.

محمد صلاح اژدانق الجنای' «اوفا» غوبیرناسنده.

۲

تل مسئلەسی.

قرغز ـ قزاق ملتی، ترك اقوامندن بر تارماق اولدیغندن، ایسکی ترك قوقوسینك کوبرەگی بونلرده محفوظدر. جملەدن بوی قرغز قزاقلرنك

تللری صرف ترك تلی اولوب، چیت سوز یوزگه ایکی نسبتنده‌در.

قرغز - قزاقلرده ترك تلینك محفوظ اولماسی اوطوراق اولمادیقلرندن وباشقه ملتلرگه آرالاشمادقلرندن، اشسز اولوب سوزدن باشقه‌نی آکدیما-غانلقلرندن ایلرو کیلمشدر.

بو صوك زمانلرده بونلرنك یرلرینه مهاجر روسلر کیلدیلر؛ سهام حوادث وطبیعت دهر قرغز - قزاقلرنی روسلره آرالاشدردی: بر قزاق روس آولینه واروب کیراکلی نرسه‌لر صاتوب آلور. کذلك بر روس ده قزاق آولینه کیله‌رك مال صاتوب آلور.

بو آرالاشو، لغات واسالیب تراکیبی برقید درونده محفوظ اولان قوملره فایده‌لی ایسه‌ده نادان قوملره زیانلیدر. نادان ملت، علملی ملتلرگه آرالاشسه تللرینی گنه دگل عرف عادتلرن ده اوطدیرر.

قرغز - قزاقلر بلغار ترکلرینك صوقماقلرینه توشوب یلدن یلغه سوزلرندن آیرلوب، محاوره‌لرنده بر طاقم روس سوزلری قوللانوب، چلغی ترك تلی دیدیکم تلنی جوغالتا باشلادیلر.

مثلا: «ناوقان» لفظی موقع استعمالدن توشوب آنك اورنینه «پومشچ» لفظی منوب اوطوردی؛ باشقه لفظلرده شولایچه‌در.

اگر آلدن آلوب چاره‌سینه کرشوچیلر اولماسه قرغز - قزاقلر تللرندن آیرلاچقلردر. ذکر ایتدیکم تلنی اشبو صاف حالنده طورغا-ننده - قوروق صالوب اوسداب همده باشقه ترك لهجه‌لری ایله صا-لسدیروب بر لغت کتابی آندن آشسه بر قاموس وجوده کیلتورلسه قرغز - قزاقلرنك استقباللری ایچون بر بیوك حاضرلق اولور ایدی دیه فکر ایدام.

بن اون سیگزمك قزاق لغتنی قوروق صالوب قوراغه قامادم؛ ایندی نوقته صالوغه بنده اقتدار یوق. «لهجهٔ قزاقی»ناملی اثریمه کوموك ویررلك واورناك آلورلق، هر سوزنك اصلینی بلگزرلك،

ترك تلینك مخزنی اولان بر کتاب عالم مطبوعاتده وارمی؟ دیه سؤالمی تمام ایدوب «شورا» ده جواب یازمقگزنی اوتنه‌م.

پیتروپاڤلوسك عمر جانی اوزاق الجان اوغلی جانیبیکوف.

۲۸ مای ۱۹۰۹.

ایکنچی بولم

بعض بر ایسکی یازولردن نسخه‌لر.

۱

فاطمه سلطان قبری

«یعقوب سید بابای یالاتمه قلعه‌سیده اولکان تورا بولوب طرغان بر زامانلاردا اسکی بسته‌دا آرسلان خان برلان فاطمه سلطان نینك مازاراتنده تاکیا آستینه کروب اسکی بسته‌نوکی بر خاطون صولطان لارنینك کفین‌لارین غیری اسبابلارین اوغرلاب سویوب چققان یعقوب سید اول خاطوننی شول بسته طاقانیده آستورغان».

***

بو یازو ویلیامینوف - زیرنوفنك «قاسم پادشاهلری و شاهزاده‌لری» اسملی اثرندن آلنوب کندی رسم واملاسی ایله یازلدی (ج ۳ بیت ٤۹۷).

اوشبو یازونی بو کونگی یازوچیلر اوشبو روشده یازارلر ایدی: «یعقوب سید بابای - یالاتمه - شهرنده توره اولوب طوردیغی وقتده (قاسم شهرنده) ایسکی بیسته‌نك بر خاتون، ایسکی بیسته‌ده آرسلان خان ایله فاطمه سلطان مزارلرینه تکیه آستوندن کروب، سلطانلرنك کفن وباشقه اسبابلرینی صویوب اوغرلاب چیقدی. شول (اوغرلاوچی) خانوننی یعقوب سید، بیسته‌ده اولغان داغانغه آسدردی (اولدرتدی)».

۲

بو اول زپیس خطی تورور

تاریخ منکدا یوزدا اون اوچدا ایردی اسد یولدوزی دا ایردی صفر آی‌نینك اون توقوزنچه کون ایردی سه‌شنبه ایردی سبر یولی‌نینك اوفو اویازی‌نینك بالقچ ایلی‌نینك بای یکت ایۋودا یازلدی بو زپیس سبر یولی‌نینك اوفو اویازی‌نینك قرتانوب ایلی‌نینك بك قول اوغلی ممبات قول کیلدی اوراز اوغلی کون طوش تیمر بك اوغلی صولدان قول یولداشلاریم اینم اوغلوم برلان آلدوم سبر یولی‌نینك اوفو اویا- زی‌نینك اونلار ایلی‌نینك نتای اوغلی جون مرزا بکی مبات اوغلی قو- تلدی کوك بوری اوغلی اورازی اینیسی اوغلی برلان آلارغه یلدین، یلغه ایلی تین قیلا تولاماك بولدوق تلی‌میزدین زپیس بردوك قوشدی‌نینك قیری ایمان‌لیکی برلا کولچ شیدی‌نینك توزی ندان قوشدی‌غه بارا تورغان اولو یولدان ینه اردان چقان اولو قولونینك باشنه تاری کشی بولاك‌نینك کوباکی بوری‌دن کولچ شیدی برلان قوشدی آراسدا تورت قواقدان بو قراذی‌نینك اونك‌دی باشنه تاری قیری برلان چوبدوك بولاککا بوردان چقان قامیش‌لی قول‌نینك توزی‌نه تاری ینه بورنونك باشنه تاری سول یانی برلان ینه بورنونك باشی قوراس سمانینه تاری الدوم یونار آغاسی برلان کسار بال اغاسی برلان ینه یردا هر نـه تورلوك تابشی برلان سبر یولی‌نینك اوفو اویازی‌نینك تانوب ایلی- نینك بك قول اوغلی ممبا قوکیلدی اوراز اوغلی کوطوش تمر بك اوغلی صولدان قول بـو تورت قوراقدان بو قراذی‌نینك اونك‌ری بورنونك باشی قوراس سمانینه تاری کولچ شدی‌نینك ایکی یانی برلان سبار یانی برلان کیسار بوراناسی برلان توشوری قابقی برلان سوراتوب‌راقی

برلان کولچ شدی‌نینك سـووی تیرمانی برلان بز اوچ کشی‌نینك اینم‌مز اوغلومز یوق سوزمز یوق کم کم بو زپیس آرقری توباشـکا۔ ایلی صوم زرت تولاب بادشاهغه اندین صونك توباشلاسون سبر یولی نینك اوفو اویازی‌نینك بـالقچ ایلی‌نینك تولاك اوغلی من اورازای یازدوم بادشاهغه چین‌لوغوم اوچون کوب کوندانلار آلدا بولارنی یارشتورو اوچون.

***

بونكٔ نسخه‌سی ترجمه قیلنور ایچون دیه اوفاده ایلك وقتده اولان پالات طرفندن صو‌رانیه‌غه یبارلمش ایدی شول وقت کوچروب قالدم. اصل کاغذده توغرا (گیرب)ده وار ایدی. املاسی اوزگرتلمادی.

٣

اجاره یازوی

اوفا باشقردلرندن ١٠ نچی کانتون قارامقنده اسطرشینه قورمقای آیداغل قوماندا‌سـنده «توبان قوداش» آولینكٔ حبیب الله تیمر بای اوغلی اوز حاجتم ایچون آلدم آلتی صوم آقچه «یوقـاری قوداش» آولینكٔ نوغای جانبای اوغلندن، شول آلتی صوم آقچه‌نكٔ اوتوزتینی تقابلنه ویردم اجاره‌گه ایکی چیرام یر اوچار مرتبه سوروب ساچوب اوروب آلور ایچون آول جماعتلری سوروب ساچـکان وقتده. مذکور یرلرنكٔ بری کچی بولاك آرتنده، بری اعتصـام تگرمانی قارشوسنده. قالغان بیش صوم یتمش تین آقچه‌سینی اوزینه قایتاروب ویرمکچی اولدم ١٨١٨ نچی ییلده. بر قاروسز یوقاریده‌غی شرطلر

اوزرنده یرمنی ویرمکنکم راستلقینه بن حبیب الله تیمر بای اوغلی تمغا صالدم . اوشبونده حاضر اولوب امرلرینه کوره یازدم اوکازلی ملا محمد رحیم نوغـای اوغلی . گواه فخر الدین اوکازلی مؤذن عمر اوغلی . اوزغان مؤذن رفیع یورتکای اوغلی . ۲۹ نچی مای ۱۸۱۳ نچی ییل.

***

اوشبو یازونی بوری اویازی « یوقاری قوداش » آولنده امام نور محمد بن شاه مردان بن محمد رحیم بن نوغای کوچروب یبارمشیدی .

اوچونچی بولم

« تل یاریشی » مقاله‌لری

بر ایکی سوز

کچن ییل « شورا » ده (عدد ۱۵ ، بیت ٤٦٧) اوشبو روشده بر تکلیف و رجا یازلمش ایدی :

« قلم مسابقه‌سی » (تل یاریشی) . آنا تلمزنك رواج و ترقیسنه ، اوقوچی و یازوچیلرنك غیرت و هوسلری آرتوینه سبب اولسون ایچون « شورا » اداره‌سی بر قلم مسابقه‌سی آچارغه قرار ویردی . اوشبو مسابقه ، اداره‌گه مخصوص اوله‌رق ٤٠ یولدن آز و ٦٠ یولدن کوب اولماز شرطی ایله نه طوغروده اولسه‌ده اولسون هیچ بر چیت سوز قاتشدرمای خالص و صاف ترکیچه بر مقاله یازمقدن عبارتدر . کلمش مقاله‌لر اداره‌ده تدقیق ایدلنور و برنچیلکنی آلمش مقاله صاحبنه اداره ، برنچی سنه « شورا » دن گوزل جلدلنمش بر نسخه مکافات اوله‌رق ویرر . مقاله‌ده « شورا » ده عینا درج اولنور .

۱۷ نچی عدد «شورا» ده (۵٤٤ نچی بیت) اوشبو مضمونده بر جمله درج اولندی:

«قلم مسابقه‌سی» حقنده کلمش مقاله‌لرنی کیله‌چك عدددن اعتبارا «شورا» ده درج ایدوب واررغه قرار ویردك. مقاله‌لر آراسندن برینی ترجیح ایتمك خدمتنی ده اوقوچیلرغه تابشراچق اولد-یغمزدن مقاله‌لرنك امضالرینی سر اوله‌رق صاقلامق موافق کورلدی. آرادن بری ترجیح ایدلدیکی صوڭ، امضالرده اعلان ایدلنور.»

مقاله‌لر «شورا» ده باصلنوب وارلدیغنده بو شی موافق ایدی. لکن ایمدی رساله روشنده ترتیب ایدلنه‌چك اولدیغی ایچون مقاله لرنی تفتیش ایتمك خدمتی اولدن ایدلمش اعلان‌غه موافق اداره‌نك اوز اوستنده قالدی. شونك ایچون امضالر آچق یازلنه‌چق، بوطو-غروده اولان خدمتلر بر یولی تمام اوله‌چقدر.

قارنداش قلمی ایله یازلمش، امضاری قویلمامش یاکه آچیق اولمامش اوشنداق سینزور طرفندن مساعده ایدلمیه‌چك صورتده یازلمش مکتوبلر بونده کرمادیلر. بونلرنك جمله‌سی ۲۵ عدد مقدارنده ایدی.

تل یاریشی مقاله‌لری

۱

بزم «آلما آتا» ده اوقو یورتی آچلغانغه اوچ ییل بولدی. بوگـارچه اوقو یورتمز بای بولدی، هر کیم کوچی یتکانچه آقچه بیره ایدی. کیلگان کیتکان یولچیلرده ماقتاب بر آز بولسه ده بیروب چیقالر ایدی. مونه بزنك اوقو یورتمز شوندای آقچه‌لر کولاگه‌سنده یاشـاب طوردی، یولچیلر و بیلملی یاشلرمز، بوش چاغلرنده کروب هر نرسه‌دن بیلم آلوب چیقالر ایدی. ایمدی بو ییل اوقو یورتمز بیك یارلیلاندی. بورن آقچه بیروب کیلگان کشـیلرمز بیرماز بولدیلر. بایلرمزنی آیتوب ده طورمیم، آنلر بورنده‌ده بیرمیلر ایدی. حاضر بیگراك ده بیرمـاز اولدیلر. اشـنك یونینی الـکانلرمزگه سویلاسه‌ك، یاری یاری ایله قالدره بیره‌لر. ای آغایلر! «یاری»نك چاباتاسی طوزمای. بر آز بولوشلق ایتسه‌ڭز مونه شول وقت ده یارار ایدی. ینه قایسی بر تینتاکلر: «ایچنده‌گی نرسه‌لرنی صاتوڭزده یابوب قویوڭز! بوشقه تینتراب یورمه‌ڭز!» دیه قایغو اوستنه قایغو بیره‌لر. مونه بزلر بوندای کشیلرگه نه آیتورگه‌ده بیلمای آبدراب طورامز. چیت یرلردن بولوش صوراسه‌ق اویات کوره‌در. یکرمی مك مسلمانی بار بر قالاغه کچوككنه بر اوقو یورتینی آلوب بارا آلمای

یابوب قویسه‌ق بزدن بتون‌دنیا کولار. اگرده یابماساق آقچه‌مز یوق.

اڭ ایلك طرشوب جیولشلر یاصاب شول جیولشلرده بیشار اونار تیندن آقچه‌لر جیناب بیورقلر آلوب، اوقو یورتینی آچوچیلرمز، صاتو اشچیلری ایدی. شول آیتولگان طرشوچان صاتو اشچیلرمز، قالانڭ طشـقی و ایچکی یاقلرنده طوروچی آغای انیلرگه کاغذ گه آچیق یازلغان یازولر تاراتوب قایسی بر یرلرده اوزلری طوغری کیلگان آغای انیلردن اوقو یورتی ایچون دیه صوراب آلوب بارا بارا اوقو یورتینی آچارلق و چیغشینه‌ده یتارلك آقچه جیولغاچ، یوقاریـنه آیتولگانچه توره‌لردن بیوروق کاغدی آلوب صوڭره بتون آلما آتا قالاسینڭ الکانلرینی چاقروب، تلاکلر تلاب آچولغان اوقو یورتی ایدی.

ای آغالر! اوزڭز اویلاڭز. آینه اون-اون بش تنکه‌لر چماسی آلوب طورغان بیچاره‌لر طریشدیلر، کوب باطرلق کوستردیلر. یوقسه بیچاره‌لرنڭ آلغان آقچه‌لری آشـارلق ایچارلك چیغنلرینه‌ده زورغه یته. شویله اولسه‌ده بایلرمزغه بر اورناك بولسون یایسـه اوقو یورتینه بولوشلق قیلوده اورتاقلاشماسلرمو؟ دیب اوچ ییل طرشدیلر. کیسه‌سی صای آدملر اوزڭزگه بیلگولی! یوقاریده آیتولگان یاشلر حاضر اوقو یورتینی آلوب بارا آلمیلر. ایمدی آلوب بارو حاضر بایلرمز اوستـنه بورچ بولدی، دیه بیله‌مز. یولنی کوردڭز، آی و ییلنه قانچه چغن کیته‌در- آنسینی هم بیلدیڭز. کوڭلی توزوك آدم یخشی اشگه بولشودن هیچ تارتونماز و بیش اون تین آیاماز دیه بیله‌مز.

تگری هر مسلمان کوڭلینه یخشی اویلر بیروب یخشی اشلرگه بولشوغه قزقدرسه ایدی. قبول ایت!

صابرجان شاکرجان اوغلی. «آلما آتا (ویرنی)»

۲

بو ترکنك تگریدن تلاگی:

ای یاراتقان! همه یاراتقانلریکنی بر برینه قاراتقان اوزك سین! سنك کومه گك ایله بزنك ترك تیلی هم چیبار تیل بولورمی ایکان؟ سین شونی بزگه کوستروب تیلمزنی الوس آراسنده کوگل اوسدروب أوقورغه بیوررمی ایکانسن؟ بز ترك هم اوز تیلمز ایله ماقتانورلق اورنغه اوتوب ایلات کوزینه کورینورمی ایکانمز؟ یوقسه اوز أوقومیزده اوقوغان بیلگچلرمزنك بز ترك ایلینه ایشتولمگان سوزلرینی ترك تیلی آراسینه آیتورسن انجو آراسنده اصل تاش تیزگان کبی تزوب سویلاشکانلرنده بز اوقومغان یا اورتاچه اوقوغان ترکلرنی بیلماز و ایشتماز تلبه و تینتاك ایدوب قویارسنمی؟

روسچه اوقوغان بیلگچلرمز، ترك تیلی آراسینه قاتوشدرغان روس سوزلرینی بز ترکلر دگلاب طوروب صوگره اونلره بغدای آراسینه کوگرچین یومرطه‌سی کبی تاشلرنی آرالاشدروب صاتوغه قویمق، بازارده نیچوك کولنج کورلسه شوگا بیگزه‌ب ترك تیلینه روس تیلینی قاتوشدرمق شویله کیلوشماز دیسه‌کده اوز بیلگچلرمز بزدن کوله‌لر.

ای همه یولداشلری ایله یر ایله کوکنی یاراتقان الوغ تگری! سندن تلاگمز بودر: یر یوزنده‌گی همه ترکلرنی بر برینه تانوشدروب تیل طوغروسنده آنلرنی تاتولاشدر! عثمانلی ترك تیلینه همه ترکلرنی قزقدر! ای همه یاراتقانلرگنك چوق و چوق بیوك تگریسی! بزدن باشقه ایلات تیمر چبق اوستنده آت قوشمیون ایو کبی آربالرنی قطار تزوب یوریتوب دنیانی اول چیتندن بو چیتینه طوتاشدردیلر. دگزلرده شهر کبی کویمه‌لرنی یوریتوب دوست لیق کونلرنده صاتوده

دشمن لیق کونلرنده کویمه اوستنده یوروب تالاشور اولدیلر.

پاریژدن بارژین شهرینه چه نچه بیك چاقریم یولنی آفتومابیل دیگان آرابالرده آتسز یاریشالر، کوکل کوزلری آچلمش قللرنك آللرنده بوده آزکبی ایمدی ایکی آوروپالی قللرکوکده قاناتسز اوچه باشلادیلر، اوزلری یالگزغنه اوچمای «اوچان» اوزرینه اوطورش اوی یاصاب اویقو، یازو اویلرنده شو «اوچان»غه یالغاب، آشاب ایچوب کوکده اوچوب یوری باشلادیلرده بو یاقتی یر یوزنده آدم اوغللرینه بیلنمگان گیزلی اشلرنی سویلی باشلادیلر.

کون کچمز، باشقه ایلات بیلگچلری بز ترکلرنك ایسمز کیتارلك نرسه و قورال یاصاماسونلر ـ بیلم ایله یرده کوکده اوزوشماسونلر ـ شونلرنی ایشدوب وکوروب بز ترکلرگه موگایمقدن اوزگه اش قالمغان کبی بزنی قایچانغه تیکرو اینکراتاسن؟ بز بیلەمز، سین بزنی‌ده قایغو ایچون‌گنه یاراتمادیغك کبی اوزگنك کومه‌گده بیلم تابوب شول بیلم ایله بز ترکلرنی هم اوزمزنی اوزگەلردن صیلاتوب اورننده گیزلی، اورننده آچیق قوانرغه یاراتدك!

بز ترکلر ایسه بیلم ایسته‌مکنی قویوب وار بیلکمزنی اونودوب ایلات کولکوسی بولدق. شول یرگه کلدك‌که تیللرنك کورکلوسی اولان ترکی تیلمزنی‌ده اونودوب بوزدق. ایندی ترك تیلنده، قرق یول یازو یازوده یاریشامز.

ای یخشی ویامانلرنی ایسرگاوچی! بز ترکلرنی اوزك ایسرگه! باغلانمش تیلمزنی، صوقرایمش کوزمزنی آچ!..

قاری محمد رحیم تاج الدین اوغلی

« یگی بخارا »

•--•--•

۳

کتاب ، غزته و ژورناللر اوقومق حقنده

آدم بالاسی ایچون بو دنیاده الڭ طوغری بر یولداش ودوست لر کتاب وغزته و ژورناللردر . بونلر بر چاقده‌ده سکا ایکی یوزلی لك کوسترمازلر . بر چاقده‌ده آچیلغلی بواوب کورنمازلر . سندن بر نرسه صوراماز لر و امیدده ایتمازلر . کتاب ، غزته و ژورناللر آدم بالا لرینڭ کوزگوسیدرکه ، آدملر ، ایزگو و یاوز اشلرینی اوشبو کوزگی گه قاراب بیلورلر . بلکه کتاب بتون یر یوزنده اولان نرسه‌لرنڭ کوزگیسی دیبور اولسه‌م یارار . چونکه یرده کوکده اولان نرسه‌لرنی آدم بالالری کتاب‌لردن قاراب بیلورلر و کوررلر .

اوتکان چاقلرداغی و حاضرده‌گی بیلم ایه‌لری بولغان الوغ کشیلرنڭ اوی وبیلملرینی منگو قالدرغوچی هم‌ده آنلرنڭ بیلوکلرینی میلیونلرچه کشیلرگه بولاك ایتوب بیروچی نرسه‌لر کتاب‌لردر .

کتاب‌لر ، یر یوزنده‌گی آدم بالالرینڭ ترکلك ایتوده آلغه بار- مقلرینه کرك بولغان بیلملرنی ، اویلرنی اورتاقلاشورغه ، بر چیتدگی کشیلر ایله ایکنچی چیتده‌گی کشیلرنی بر اویغه ، بر قارنداشلك‌گه باغلاب ، بتون یر یوزنده آدملرنڭ پادشاهلق قیلولرینه یاردم ایدوچی لردر . کتاب‌لر ، آدملرنڭ یاش چاقلرنده اورتلاشقان یاراماز اوگرا- نچوکلرینی و نادانلقلرینی بتروب آنلر اورنلرینه ایزگو اویلر و بیلملك یاقتیلقلرینی اورنلاشدروچیلردر . هر تورلی قایغولرنی ، بور- چلولرنی باصوچی ینه شول کتاب‌لر اولور . کتاب‌لرغه قارار اولسه قایغولر اورنینه شادلقلر یرلاشر . سوزنڭ قصقه‌سی کتاب‌لرنڭ هر بر حرف و یوللری بیوك بر بیلمدر . هر سوزلری آدملرنڭ ترکلك

یالانلرنده آلغه تابا بارولرینه و یاشاولرینه برنچی یول باشچیلریدر، دیسه‌ك بلکه درست بولور. شول قدر واردرکه یر یوزنده کتاب چیکدن طش کوبدر. بونلرنڭ هر قایوسندن الوش آلمق بنده‌نڭ کوچنده دگلدر. شوڭا کوره هر قایومزغه تیوشلی اولسه کرکدرکه، بونلرنڭ آراسندن دنیا و آخرت ترکلگمزده یاردمچی اوله‌چقلرینی صایلاب آلوب قارامق. یوقسه کشینڭ یخشی اویلرینی و اشانچلرینی بتروب آنڭ اورنینه بوزوق اویلر صالاچق کتاب‌لرنڭ یخشیلقلرینه کوره یمانلقلری کوبراك اوله‌چقدر.

آدمنڭ تنینی اوسدروب، کوندن کون آلغه باروینه یخشی آزوق، یخشی صو و هوا کرك بولغان کبی جان‌نی وکوڭلینی یخشی ایتوگه و کوندن کون آلغه تابا بارو، بیلمسزلك قارانغولرندن قورتلوب بیلملك یاقتیلقلرینه چیقارغه‌ده یخشی نرسه‌لر اوگراتوچی یخشی کتاب‌لر کرکدر.

شاگردلك ایتوب یوروچی قارنداشلرمزه‌ده بر ایکی سوز أیتوب کیتسه‌ك بلکه اورنلی اولور: هر بر شاگردلرگه بیلورگه تیوشلیدرکه یر یوزنده طورلاق قیلور ایچون چیکسز اوقولر، چیکسز کوب نرسه‌لرنی بیلو کرکدر. شوڭا کوره اوقورغه کرك نرسه‌لر بیك کوبدر. بونلرنڭ هر قایوسینی بیلوگه چالیشمق هر قایوسندن بوش قالورغه یاردم ایدر، یایسه هر قایوسندن آز آزغنه بیلوب قالوغه، فائده‌سز بیلم بولورغه یاردم ایدر. شوڭا کوره‌ده شاگردلك کبی ایزگو چاقلرده دنیا ایچون‌ده آخرت ایچون‌ده فائده‌لو بولغان بر نچه نرسه‌لرنی صایلاب آلوب اوقورغه و بیلورگه کرك. شونڭ ایله کشیلرگه‌ده، اوزگه‌ده فائده قیلورغه طریشمق کرك. بوش چاقلر بولسه دخی بر نچه نرسه‌لر بیلورگه طریشلور. بر کشی‌نڭ هر نرسه‌نی بیلورگه کوچندن کلماز. شوڭا کوره آوروپالولر و باشقه مدنیت‌لو کشیلرده هر

بر اوقورغه تیوشلی نرسه‌لرنی بولب آیروب بیره‌لر، شاگردلر نیندی نرسه‌نی اوقورغه اوستلرینه آلغان بولسه‌لر شونلرنی بیك نق اوقیلر، بونلرنڭ بیلگان نرسه‌لرندن اوزلری‌ده، کشیلرده فائده کوره‌لر، بونلرنڭ بوکیلوشلری بزگه‌ده ئولگی اولورغه یاراسه‌کرك دیه اویلایمز.

جهان‌گیر آبزگیلدین «اوفا شهرنده امام ومدرس»

٤

باقچه‌چیلق

باقچه‌چیلق بیك فائده‌لی اش ولکن بزنڭ تاتارلر آندای کوب فائده‌لی نرسه‌گه کوڭل بیرمیلر. کوز کونلرنده اندرلرغه کوز صالسه‌ڭ تاتارلرنڭ آشلقلری روسلرنقندن کیم بولمای بلکه آرتقده بوله. یاز کونلرده روسلر همیشه اوزلری‌نکن آشاغانده تاتارلرنڭ کوبسنه آشارغه صاتوب آلورغه طوغری کیله. «بونیگه بولای»؟ دیگان کشیلرگه شونی أیته‌سم کیله: روسلرده باقچه‌چیلق بیك آلغه کیتکان، آنلرنڭ أوز باقچه‌لرنده یتشه: برانگی، کیندر، کابوسته هم چوگندر. بزنڭ تاتارلر برانگی‌نیده بیك آز ساچه آنسیده آشارغه‌ده یتمی، یازلقده اورلقغه‌ده روسلردن صاتوب آلالر، بوتانلرن بتونلای ساچمایلر. روسلر ایسه برانگینی بیك کوب ساچوسببلی آشلق اورنینه برانگی صاتالر، آشلق لرن صاقلایلر. گمان قیلاچق! بر آچمننیك (*) برانگی ساچوب اوطاب صو سیبکالب اوسترگانده توگارك صاژین‌غه بر پوددن کیم چقماونی هیچ کم انکار ایتماز. بس بر آچمننیك‌ده ۱۰۰۰ پود بوله. یل

(*) باشقردلر آراسنده آچمننك ۱۰۰۰ کوادرات ساژین‌دن یورتله.

أیلانەسنه ۴۰۰ پودن آشاسەلرده ۶۰۰ پودی صاتارغه قالا. بو یللرنی بازارلرده برانگی‌نڭ پودی ٤٠ تین‌دن کیم بولغانی یوق. ۶۰۰ پودی قرغارتین بله صاتلسه ۲٤٠ صوم بوله. مونڭ بله بر یورت ایچنده یخشیغنه اوست باش توزاترگه بوله هم چای شکرگه وبارچه تولەولرگەده یتسه کرك. برانگیسی بولمغان کشی بو آقچەنی نیچوك طابارغه کرك؟ البته ایگون صاطارغه کرك؟ روسلر باقچەلرنده یخشیغنه کیندر یتکروب اورلغندن مای چغارتالر، سوسینی صاتوب باو ایشوب هم جب جگرلب کیندر صوغوب فائدەلنەلر، بازارلرغه مارجەلر طورپوشەلر چغاروب صاتالر. بزنڭ تاتارلر شولوق طورپوشەلرنی آقچەغه صاتوب آلالر، سوس هم باو شیکللی نرسەلرنڭ کلیسن صاتوب آلالر. بوتان‌نی أیتابم؟ ایتك قاطه جاماسی بولسه جب اوچلق (*) ده صاتوب آلالر. بولارغه آقچه قایان آلورغه کرك؟ البته آشلق صاتارغه کرك. روسلر اوزلرینڭ قول اشلری ایله آقچه جیغانده بزنڭ قرداشلر آفتق آشلقلرنده صاتوب آقچەلرن روسلرغه بیرەلر، اوزلرینه یل أیلانەسنه یتارلك آشلقلری‌ده قالمای. تاتارلرنڭ بازارلرده چالغی، اوراق، چباغش هم قای برسینڭ قاپچق کوتاروب یورولری یوراککه اوت قابزماسلق توگلدر. اگر اوزلرینڭ یرلرینه تیوشلی اورلقلر ساچوب یخشیغنه وقتنده باشلاسەلر یاکه یاشدن علملك بان تربیەلنسەلر هنر اوگرانسەلر کشی کوزینه تیلمروب یورماسلر ایدی، یگل کسبده تابلر ایدی. شهرلرگه بارساڭ، بر خوجەسی اسمی کوتارگان تاتار بالالری اسلرنده یرتق کیوملر ڤاگونلرگه بارڤالرغه یوك طاشبده طماق تویدررلق آقچه طابا آلمغانده یرسز یڤرای بالالری: اوستلرنده یخشی کیوم اورنده اوطوروب اوستالکه طایانوب قولنده قلم یازو یازوب هم بزنڭ قرداشلرنی اشکه قوشبده

(*) کون نرسەسن تگه تورغان جب (دراتڤا) لرنی بزنڭ ایلده جب اوچی دیلر.

بایوب چغالر. بوسی بزنڭ قرداشلرنڭ: نادانلق هنرسزلك هم برگه برکمگانلك یمشلرنی.

عبدالناصر عبداللوف

«بلبای اویازی تارقازی آولنده امام خطیب.»

۵

بر تاتار یاشی آغزندن.

بو کونده مینم طورمشم بیك بولغانچق، طومانلی کوڭلسزدر: مین ایندی ایسکی اویلارم، بورونغی تله‌کلرم، باشمده‌غی منه‌زلرم (*) و ایبده‌شلرمدن بیزدم. آنلرنی یاراتمیم، سویمیم، مین بارلق ایسکی نرسه‌لرنی، ایسکی طورمشنی کورالمیم.

یاش چاقلرمنڭ ئه‌ره‌م کیتوینه قایغورام؛ ایسکی کونلرده طوا طوروب، شول چاقلرده ئولب کیتمیچه، یاڭی کونلرگه کیلوب یتویمه اوفتانام. میڭا یارتی تینلیك تابش کیتورمی تورغان اشلر، نرسه‌لر بلن ماتاشقانلغیمه بارماقلرمنی تشله‌ب اوکونه‌م. ترسه‌کلرمنی تشله‌مکچی بولام ده آغزم ییتمی. مین یاڭی کونلرگه ایرشوب ده، یاڭی کونلرگه کیلیشه تورغان اشلر اشله‌ونڭ تیوشلیگینه ایناناغان بولسام اول تیکلی قیین ده بولماس ایدی، مین بیت یاڭی کشیلر کبك ایننانام، یاڭارونی، یاڭاچه بولونی، طورونی تلیم. ئه اوزم ایسکی چاقلرده اوسکان، شول چاقلرغه‌غنه یاراقلی ایتوب یتشدرلگان. شونڭ ایچون مین یاڭی کشیلر کبی قیلانورغه کله‌سه‌م ده‌، جونلی باشلی اش اشلی آلمیم. مین اوزمنی قناتلری قرقلغان قوشقه اوخشاتام: ایرکن بوشلقغه

(*) عادت. (قزاقچه)

کوته‌رلوب ، طادلی طادلی اوچارغه کلی ده ، طالپنماقچی بولا . آز راقغنه کوته‌رله‌ده ، شاپ ایتوب بیرگه یغلوب توشه . مین قای چاقده اوزمنڭ طورمشم صارتین ، ئلله نیندی اویلارغه کیته‌م . اگر مین شوندی اویلارغه چومسام ، جیونده اوطورسام‌ده ، ئه‌یله‌نه‌مده‌گی لرنی اونوتام . بر تاووش ایشتمیم ، بر نرسه سیزمیم . یورگان چاقلرده اویغه باطسام ، قایسی اورامدن بارغانمنی بلمیم ، آیاق آستمدغی تاشلرنی ، چوقورلرنی کورمیم ، قاچان ، قاچان آبنوب کیته‌م ، آنده صانده سورونوب یغلام . شول میزگلده (۱) مینی کورگان کشیلر شارقلداشوب کوله‌لر . خاتون قزلرده کورسه بوتونله‌ی قزاراسڭ . اویلی ، اویلی بارام ، صوڭندن بارا تورغان بیر یمه ییتکانمنی سیزمی ده قالام .

آره صره موندی اویلار مینی اومارتا قوردلری کبك ، توشه‌ککه یاتقاچ چولغاب آلالر . ای مین ، سیکا أیتیم ، اویلارغه کریشه‌م ، بر اویدن صوڭ بر اوی کیله . بو اوینی بتردم دیگاندگنه ، ـ آکارغه ایکنچی بر اوینڭ کیلوب طوتاشقانن سیزمی ده قالام . ایکنچی سینه اوچونچیسی به‌یله‌نه ، اوچونچیسینڭ ایته‌گین دوردنچیسی کیلوب طوتا ، شولای ایتوب صوزولاده ، صوزولا . دوشونه ، دوشونه میم یالیغا ، باشم آورتا باشلی ، یوقوم کیلگان بولا . کوزم ئه‌چیته ، طن آلوم یشایه ، مش ، مش مشنیم . بو دوشونچه‌لر بتسون ایندی دیب ایکنچی یاغیمه ئه‌یله‌نوب یاتام ، یوق بتمیلر . کینه‌تکنه چالقان یاتام ، یوزتوبان یاتام ، بولمی کیسلمیلر . باشمدن بوتون اویلارنی سبروب توکمکچی بولام . بارلق دوشونچه‌لرمنی اوچلاب ئرغترغه تله‌ب قولمنی سلته‌ب یبه‌ره‌م . تیك ئه‌بدن (۲) ألسره‌گه‌چ ، أته‌چلر آراسنده قچقرو یاریشی باشلانغاچقنه ئیزلوب بوقلاب کیته‌م . ایس کیتکچ بر اش ! آره تیره تونله شولای اوی دریالرینه چومغانده مینم قارنم بیك آچغوب کیته .

(۱) « میزگل » قزاقچه چاق (момѣнтъ). (۲) قزاقچه : تمام ، بتونله‌ی .

مونه شولای قارن ده آچقسه اول توننی میگا یوقو یوق دیمکدر.

مین قایسی کونلرده کوندزده کندی بولمه‌مده اوزمنگ اوتکان‌لرمنی، بوکونگیلرمنی، کیله‌چکلرمنی قسقه‌سی بارلق طورمشمنی دوشنورگه باشلیم. دوشونه‌م، دوشونه‌م کوز آلدم قارانغولانوب کیته، بر نرسه‌نی‌ده کوره‌سی کیلمی، ایچ پوشا، یوره‌ك قاینی، که‌گل موگایه، آچو کیله؛ بوتون کشیلر، بارچه جانلکلر، أیبولر میگا اوچ کبك کورونه‌لر. طورمش یالگز آچی، سویکومسز ایزگچ بر نرسه صننده کورونوب طورا. آنده بر قزق، یوبانچ، ته‌م، اکلنجه کورولمی. آلدگی قارانغولق، قیونلق، واطلودن باشقه بر نرسه طورمی، مونه شـول میزگلده بیك تیره‌ندن کورسونوب قویاسن. شول چاقده چققان طن شوندی اسسی بولاکم، اوت آنـدن آزغنه قزو بولسه کیره‌ك. چندن‌ده، ایچدن چققان شول یالقندن بر یانغین چغوب ده ییرنی، آنگ اوستنده‌گیلرنگ بارچه‌سین یاندروب کل ایتسه بیك یاخشی بولور أیدی....

مونه شوندی کوگلسز اویلار، باش واتقچ دوشـونچه‌لر بلن مین بوتونله‌ی یودیم، آپتریم. ایسکی یوللر بلن کیته‌سـم کیلمی. اوزم یاگا بر ئز صالا آلمیم. قایغولرمنی، موگلرمنی اوزمنگ یاقن ایبده‌شلریمه سویلیم، آنلرغه طورمشدن زارلانام. قای چـاقده آنلر بلن سوز کـوره‌شدروب ده کیته‌م. اوز قاراشلرمنی توغری ایتدروب چغارورغه طریشام. تیك مونه شـوندی کوگلسز اویلار آراسنده، قاتلاولی، قاره بولوتلرنی تلب یالط ایتوب کیتکان یاشـن شیکللی قای چاقده کوگللی، یوبانچلی نرسه‌لرده کورونوب کیتکالیدر. باری شول، آنده صانده کوگلنی آزراق آچوب یبه‌ره تورغان دوشـونچه‌لر بلن بر آز یوبانام. ئلله اشلرم ره‌تله‌نور، طورمشمنی قاپلاب طورغان طو-مانلر کوته‌رلورده، شونگ آرتندن بالقوب تورغان قویاشلی کونلرگه بگزه‌گان یه‌ملی «کیله‌چك» کورونوب طورور، دیم. اوز بزنگ

جرچیمز ایتکان بیت :

ســوینچ کـونده بولـمـیـدر * قایغو برگه یوریـدر .

بوگون یاقتی قویاشدن صوڭ * ایرته‌گه بوران یوریدر

«ع. بطال» «وقت» هیئت تحریریه‌سندن.

٦

ترکیچه یازو توغروسنده

یخشیلاب تیکشرگان کشیلرنڭ دیدکلرینه کوره تلیمزده یخشی‌غنه ایرکونلك واردر. شولای اولسه‌ده بو کونگه چیکلی آنی اش‌که کرتمك ایچون طریشقان بر کشی ده یوق ایدی.

. بو کونده ایسه بو توغروده برنچیلـکنی «شورا» آلدی. ایللی آلطمش یول ترکچه یازو یازا آلغان کشی گه آنڭ یازوینی قـوطلاب گوزل روشده توبلانهش ١٩٠٨ نچی یلنڭ «شورا» سینی ویره‌چکینه سوز ویردی. بونڭ ایله ترکی قردشلرینی یاریشغه اونداذی. آنسزده تلمزنی توزاتمك ایچون اومطلوب طورغان یاشلرنڭ برده قالماینچه بو یاریش‌غه چغه‌چقلری بیلـگولیدر.

چیت سوزلر قاطناشدرماینچه ایللی آلطمش یول یازو یازمق کوب آغراش دگلدر. آنك ایچون یازوچیلرمز یازاچق سوزلرینی آلدان اویلاب چیت سوزلر قاطناشدرماینچه یازارلق اولغانلرنی‌غنه صایلاب یازارغه طریشه‌چقلردر، بو ایسه تلمزنڭ کیڭلـگینی، تورلی نرسـه یازارغه یارارلق اولدقینی کورساته آلمایه‌چقدر.

شولای اولسه‌ده بو یاریشده چن ترکچه یازوچیلر اورته‌غه چغوب

الکده ترکچه دیه یازلغان نرسه‌لرنك بازارلرینی کورساتسه‌لر کرك .

کوبدن تیوشلی اولوب‌ده صوڭغه قالغان بو یاریشده بر چیتده طوروب قالمقنی کوڭلمز یوکلامدیکی ایچون بزده ایرکلی ایرکسز یازارغه کرشدك . یازساقده ایك الك شونی دیمك بورچمزدر: بزم یازومزدن چیت سوزلرنی آرچیمقمز شویله تیوش دیه بلدکمزدن دگلدر . یالـگز «شورا» أیتکانـکه طوغری کلتورمك ایچوندر . یوقسه بزم بلدکمزچه ترکچه‌دن چیت سوزلرنی بسبتون چغاررغه کوچانمك اورنسزدر . آنك ایچون ترکچه‌ده کوب سوزلر واردر، چیت تللردن آلنمش ایسه‌لرده ترکچه کبی یازیلوب سـویلنمکده‌در . یازوده بز بونلردن صاقلانور ایسه‌ك کوڭلمزده اولغان کوب نرسه‌لرنی اوزمز تلاگان روشده طوغری آڭلاتا آلمایه‌چقلرمز . بو ایسه ایرکون تلمزنی اوز ایرکمز ایله قصا ـ نلاندرمق دیمکدر . بونك بزگه بر چاقده‌ده کیراگی یوقدر .

بزم ایچون کرك اولغان نرسه ترکچه‌دن ترکلر آڭلاماز سوزلرنی آرچیمقدر ، صوڭره ترکچه دیه سویلنگان تورلی تللرنی برلشدروب برمز یازغاننی ایکنچیمز اوقورلق روشکه کتورمکدر . آرتوندن طریشوب یورگوچیلر اولسه بوده تیز بولاچق اشلردندر .

تللرنی برلشدرمك آرتوق آغر اش دگلدر . بزچه بو طوغروده قسقه یول شولدرکه قزانلی قریملی قافقازلی ترکستانلی ده عثمانلی لرنك بارچه سینك اورتاق سـویلگان سوزلرینی بر یرگه ، آیرم آیرم سویلگان سوزلرینی ایکنچی یرگه جیوب یازوب شونلرنك جیونسینی ترکی تلی اولمق اوزره بالالرغه یاشلی اوقوتمقدر . بیلـگولی بونی اشلمك ایچونده تورلی روغدن برر کشی صایلامق تیوش اولادر .

ایشته بز اوز کوڭلمزگه کلـگاننی یازدق . بوڭا باشقه یول طابقان کشیلرده طابقانلرینی یازسه‌لر کرك . نه اولسه اولسون باشلانغان بر اشنی برینه یتکورورگه طریشمق ، آڭا کوچی یتکان هر کمنك اوستینه بورچدر .

بو اورنده باشقه یازاچقلرمزده وار ایدی ایسه‌ده یازو آلطمش یولدن آرتوب کیتماسون ایچون آنلرنی ایکنچی بر ایرکون چاقده یازارغه قالدردم. چیت سوز برده قاطناشدرماینچه یازلمش اوشبو یازومنك «شورا» ده باصلمقنی اوتنمکده‌من.

«محمد فاتح مرتاضین»

سامار شهرنده امام ومدرس.

۷

قاراول طاوی.

تتوش، بوا یاقلرنده یاشاگان تاتارلرنك یاز باشنده یل صاین بولا طورغان قوش قابقه، شقما، کلتی جوالق، قاراول طاوی دیگان جیونلری باردر. شولاردن «قاراول طاوی» دیگانی زویه صوینك قویاش چغوشی یاغنده یاشل چراملی بیك تکه توگل بیوك طاو بوینده «ببکی» دیگان تاتار برله اورس قاتوش آول یاننده بولادر.

طاو اوستی بولغان اورمانغه آرقا برله توروب توبان قاراغانده برنچی آپپاق صزلغان زویه صوی یالتراب، آندن آری اوزون بر سزوق کبك تورغان قاینلی یول، یولنك بیرگی یاغنده بیك جش جش اوطورغان آوللر قویاشلی کونده بیگراکده ماتور کورنه‌لر.

«قاراول طاوی» آطنه کون توشکه چاقلی بتونلای جیوله کیلگان کشیلر بارسیده بایرام کیومندن، مالایلر «قاراول طاوینه باررغه» دیب کوبدن تکدزوب قویغان آق طولا اویوق اوستندن یاکی چاباتا کیونگانلر، یکتلر ایتوك، چیتوك - کاوشدن، قزلرده کوبسی چیتوك -

کاوشدن آچق یوزلی اوینی کوله‌لر.

قزلر - قاراول طاوینه بارغه دیب ئاله قچاندن بیرلی چوپراکگه تیونلی جیوب کیلگان آقچه‌لرینه موکلی موکلی اویناب قاراب قورا آلالر. آراده ماتورراق اویناغان طاوش ایشتولسه بتون صایلاوچیلر، قاراب ثوروچیلر طنغه قالوب طکلیلر، قورا آلغاچ اوزلریده آنه تگی آولنك قزی شوندای ماتور کوینی اوینادی دیب اوینارغه طروشه‌لر.

مالایلر - آلوب کیلگان آقچه‌لرینه چیکلاوك، کونباغش، بوتان تملی نرسه‌لرده آلالر.

یکتلر - صاتوچیلرنك کتورگان نرسه‌لرندن ایك بهالی، تملی‌لرینی صایلاب آلوب ایکی یاقلرینه صالغاچ طاو بوینه جیولغان یتکان قزلر یانینه‌راق جلوشه‌لر.

قویاش قزوی صوصاتقانغه صاتوچیلر تزمندن آیریلوب کوبراك کشی چمتقی - صرا صاتوچیلر تزمی یاننده بولادر.

جیونغه کیلگان قارتراق کشیلر تیوشلی بولاکلرینی آلوب بر ایکی کندی صرا ایله صوصلنی قایتارغاچ، یازغی قویاشده یافراقسز آغاچ بوتاقلرنده قاباریئوب قاناتلرینی قاغا، قاغا طاوشلانغان چپچقلر کبك گور کیلگان یاشلرنی یاغادن قاراب طورالر. یکتلر قزلر برله طاو بوینده بر آز طاغان آستی اویناب یانلرنده بولغان بولاکارینی اور - ناشدرغاندن صوك کیچ بولغانده، چکغلداوقلر بیلاگان، شاکغراوقلر تاقغان ایکیشـار، اوچار آطلی، آلدینه بزاکلی یاولق قوروب قزلر اوطورغان کومه‌لر؛ بر، ایکی آط یگوب مالایلر، یاولقلری ایله آوز لرینی توتقان قزلر اوطورغان آربالر، تورلی یاقغه تورلی یول برله برندن بری اوزار ایچون پرر کیلوب چابشوب قایتورغه چقغاننن تارالالر.

مسکو برله قزان صوغشقانده قزانلیلار «ایدل» ایله «زویه» نك آراسی ایکی گنه چاقروم چامالی اورنغه توشوب زویه صوی برلن

قایتوب زویه قالاسنی باصماسونلر دیه مسکو یاغندن یاصالغان قاراول طاوی یل صاین شولای ایسکه آلونه‌در.

« یارالله الولی »

٨

تل یوگورتشو

« کیگاش » اونده‌وی بوینچه

بو ، بیلگولی اونده‌وگه طغلوچیلر بولغالاغاننی ایشتوب بلگاچ مینده قالوشمیم دیب اوزمنك اوتورغان قالام (بوزاولق) ده ایکی قابات اوطوروب اوطوروب یازدم ایدی . اوکونچکه قارشی صوغشقه بارغانده چوقمارن اونوطقان کبك مینده شول یازغانمنی تیوشلی اورنینه ایلتورگه چققانده اونوطوب قالدرغانمن ، ایندی طغوزغنه چاقده قور- غاشینلی چبوق بله‌گنه شول اونده‌وگه بویصونو یوزندن اوشبو یازوومنی قارالادم . توبنده بو اش جیگگل اش توگل ، آور اشدر . شولای بولسه‌ده‌طامرلارمده چن تاتار ایله چن میشار قانلاری قاتناشوب آغوی ، میشارچه‌لرنی تاتارچه‌لرنی چیبار بلووم میکا تل کوچی بیروب یازیشو بازارینه کرتدیلر . اونده‌وچی‌نك چیکلاگان چیکلری بیلگولی توگللکدن مین ، بو اشکه قاتناشقان کشیلرنك یازغانلارن چاغشدروب تیکشورگانده سوز کوره‌شولر بولور آلی دیب اویلیم . یازلغان نرسه‌ده برده چیت سوز بولماسون ، الغی ترکچه سوزلردنگنه بولسون دیگان سوزدن یازوچیلرن آولاری یازوغه اونده‌وچیلرنك آولاریده چیت تلچه بولماسقه کراك دیب سوزم ایته‌م . شولای بولغانده یازغانم

طاتسزراق ، طوزسزراق بولسه‌ده تاتارچه‌دن توگل سوزلردن قاچوده مینم تیگم بولماس؛ بو یاق بله مین بار یازوچیدنك اوزارم دیب کیسه آلام .

مینمچه بو زور اش توگل ، کوچل‌نوب ایتنوب اشله‌گان اشنك نیسی زور بولسون . مونه شوندی کشیلر بار : اوز آلدینه برکشیده قوشمی طوروب آب آچیق تاتارچه سویلیلر . قزان آرتنده تونتار آولنده آلتیمی جدیمی قزلی بر تاتار بار ایدی . شول تاتار برگنه سوزده‌ده چیت که چقمی قویوشدروب طوروب تاتارچه سویلیدر ایدی . آندن باشقه بوزاولق بوینده تاتارلاشقان بر باشقرد بار . بله‌ده صوك تاتارچه‌نی ! ایندی تل یوگوزتوشکان کشیلرنك اشلرن تیکشرو-چیلرگه اوتنچم شولدر : تاتارچه یازام دیب یازوب یبارگان کشیلرنك یازولارون تیکشورگانده برام برام سوزلرنی قاراغاندن آری سوز تزمینك تاتارچه بولووندە قاراسونلر . بو یازغانم قرق یولغه طولماسه تلاك بله بولسه‌ده طوطوررسز . ایشوتکانسزدر بیت : کوچی کوکلرده ده کوکلرنك اوستونده‌ده یورگان « بر » بو آشاغینی کچرایتمی چیکلاوك قابغن زورایتمی آشاغینی شول کچکنه قابق‌غه صیدرا آلور ، دی .

صاولقلرگزنی تلاب یازغوچی

« علی اصغر غفورف » بوزولوق شهرنده امام و مدرس .

۹

کیلەچك‌دنگنە کوتەم.

یازوچیلر، کونلك (۱) لرمزنك بتون سانلرنك دیورلك روغمزنی برگە، اویوشورغە، بلك آرتدررغە اوندیلر. اش قیلونی، آلونغە کیتونی، باشقە روغلرنك آیاق آستلرینە باصلوب قالماونی شول (برگو، اویوشو، بلك آرتدرو) دانغنە کوتەلر، چنلابدە بزگە شونلردن باشقە آلونغە کیتارگە یول یوقمنی؟

یوق شول، بردە یوق! یازوچیلرمز شوندا این ایزگی یوللرغە اوندیلر اوندەوندە،- روغمز بوسوزلرنی آڭلاب، شونلر بوینچە اش قیلورلق‌مو صوك؟ یوق! مك قات یوق! آڭلارلق توگل؛ بولسەدە بیك صای. «نی ایچون دیسەگز؟» شولوق کونلك بتك‌لرمزدە «اول قالادە یا ایسە بو آول‌دە کشیلر برگوب بلك اُوی (۲) آچقانلر، دخی آصراوچیسز قالغان قارت، قارتچقلرنی، اوکسز بالالرنی قارار، آنلر نك جیتشماگان جیرلرینە بولوشور، بلك آرتدرو یولینە توتار ایچون بولش جیونی (۳) آچقانلر» دیوب یازلغان سوزلرنی بیك سوینە سوینە آغز سولرمز قوروب اوقیمز. های های، بو سوینچلرمز شول کوینچە گنە بارسا بیك کوڭللی بولور ایدی؛ بارمی شول. اوزاقلامیدە شول آچلغان بلك ایولری ایلە بولش جیونلرینك یاباغانینی یا ایسە شوندە غی اش باشنداغی کشیلرنك، قایو برسی اشنی اوزی تلاگنچە یور- تورگە تلاب آرالرینە صالقنلق توشدکندن، تیز کوندن یابلورغە توغاننی مك قایغو بلن اوقیمز. اگردە روغمزنك آراسندەغی، قایو برلرمزنك یوقغنە نرسە ایچون بربرینی صوراوچیغە چاقرتولرینی یا

---

(۱) روزنامە، غزتە. (۲) مکتب، مدرسە. (۳) جمعیت امدادیە.

ایسه‌آرادن برسی ، روغغه تیوشلی بر اشنی اشلرگه توتنسه ایکنچیسی شونی کوره آلمیچه توره ، بی‌لرگه اورنتون چاقشترولرینی کوز آلدینه کیترسك قایغولرمزنك ینه ملك قات آرتاچاغینه کم اشانماز؟ سوزنك قسقه سی : روغمزنك بو کونده‌گی تورموشی ایسکرگن بورسیغان کیوم کبی بر توشوندن یاماسالك ایکنچی توشوندن یرتلا یا ایسه سوتله‌دره

بنم تاپانچم ، کوتووم روغمزنك بو کونده‌گی کشیلرندن توگل بونلردن بر اش چغار دیو بده اویلامیم ، بارلق تاپانچم ، کوتکانم بو کونده بلك ایونده اوقوب یوروچی بالالرده‌در . اگرده بو بالالر یاخشیغنه اوقوب یازارلق بلك آلسالر ، اوکنی ، صولنی آیررلق آلك ، اویلرینی کیکاپتسه‌لر ، برگو ، اویشونك نینداین کیرکلی ایزگی نرسه ایدکین تیوشنچه آکلاسه‌لر ، «کشی طرشسه نیندی آغر اشلرده بولمیچه قالمی» ، «کشـی اوزینه اوزی اشانساغنه چن کشی بولا» دیگان اوینی کوکللرینه برکتسه‌لر ، شونلر اوستینه اوسوب جیتوب بوکونگی اش باشنداغی کشیلر قولندن (روغ اشنی) اوز قوللرینه آلسه‌لر : منه شول میزگلده برده تارتنمیچه ، قورقمیچه : «کیله‌چکده بزده کشی آراسنده کشی بولوب یاشارمز» دیوب أیتورگه یاریدر .

بو کونگه ایرشو ایسه : بو کونگی یاش اوقتوچیلرمزنك برده آرمی تالمی ، تورلی تورلی آرقیلی توشکان آغرلقلرغه کوکرك کیروب ، یوللرینه نی چاقلی ایسکیلك ، کیریلك چوب چاری اویلسه‌ده برده قایغرمی ، قورقمی یونلگان یوللرندن آیرلماولرینه توقتیدر . شونك ایچونده بو بتکنی «کیله‌چکدنگنه کوته‌م» دیوب باشلادم .

یونلگان یولدن آیرلماغانی کوکل برلن توبه‌گن نرسه‌گه ایرشونك بولاچاغینه اشانو ایچون بلغاریه روغینك موندان ٤٠ — ٥٠ یل الککی یاش اوقتوچیلرینك قیلغان اشلرینه کوز صالوب آنلردن ئولگی آلو جیته‌در . آنلرنك ایك زور اوقومشلیلریده بیوك اور-

نلرغه کوب کوب یال آلورلق بلگلری بولسه‌ده اوز طنچلقلرینی‌غنه استه‌میچه روغلرینڭ کیل‌چکینی یاخشرتور، آنلرنی یاقتی کونگه چغارر ایچون آوللرغه بلمکسز، اوقومشسز کشیلر آراسینه تارالوب بلك ایولری آچوب، ایسکی اویلی آڭسز قارا آول کشیلرندن نی چیکلی تمسز آغر سوزلر ایشتسه‌لرده، یونلگن یوللرنده قل چیکلیده چیتکه چقماغانلر. منه بوکون آنلرغه قاراڭز!... نی اشلادیلر؟.....

«اسماعیل علییف،» تاشکند شهرنده معلم

۱۰

طرشلق

صوقالامغان، اشلنمگان تاقر باصولرده ئه‌رم هم آلا بوتادای یاراقسز اوتلردن باشقه نرسه یتشمادیکی کبی طرشمغان، اشسز یاتقان آدم اوغللری‌ده هیچ بر طابش کتورمازلر.

ساچوب، صوقالاب، صوغاروب اشلنگان بر چبق جیر نیچه باطمانلر ایگون یتشدروب، یل أیلنگانچه بر آدمنڭ خاتون وبالاچاغالریله ترلکلرن طویدروب آصریدر. تاب شونگدای بر بالاده آرمی طالمی طرشسه، بار سویگان نرسه‌سی اشکنه بولسه، اشسزلکنی دشمان کورسه اولده توبلی بای بر آدم بولوب یتشور، کوب یارلیلرنی طویدرر، کمسل یرلرنی طوترر.

شوڭا کوره تازا چاغنده منگو طورر کیمسه کبی طرش؛ هیچ نرسه‌سی یوق کیمسه یارلی دگل؛ اشی یوق، طرشمی طورغان کیمسه یارلیدر. اوزی ایچون طرشقان کشینڭ أشی هر چاغنده آڭا کومکچی

بولور. طرشقان کشی طنچ یاشار، یالقاو کشی آچلقدن اوله‌ر.

ای اوغل! سینك اوز ترکلگنی صاقلاو اوزیگه طابشرلغان. شوگا کوره کشیلر ره‌تنده کون کیچورر ایچون هیچ کیمگه اشانوب طورمای، یالگز اوز بولدقلغکدنغنه کوت! اوزك ایچون اوزك طرش! جیم، هر نه قدر بولنگان هم بیلگولنگان ایسه‌ده، بونی ازله‌مك هم ایستمك ایله «اوغان»مز قللرینه بیورمشدر. شوگا کوره هر کیم اوز جیمنی اوزی ازله‌رگه کرك. کورمیسگمی؟ توبه‌ب قارا، هیچ کیمگه کوکدن آلتون باغدیغی و یردن اولن کبی کموش اوسوب طوردیغی یوقدر. زیره‌ك ایسه‌ك زیرکلگیگه اشانوب یاکه آتاڭنك بایلغینه آرقالانوب اشسز، یالقاو، تیك یاتما. آنگچون اشسز تیك یاتقانده زیرکلکنك چراغی سونار، آتا بایلغی جیرگه سگار.

یالقاولق ایله کوگل قوتروغی آردندن یورمك آدم اوغلن آورو ایتار، اوینی بوزار، یارلیلاندرر. شوگا کوره هیچ بر چاقده اشسز طورمه، ال هم آیاقلرگنی بیگرا کده باشگنی بوش واشسز آسراما. ترك کونلرگده کیله‌چکده طابش کوریله‌چك اشلردن اویسز طورمه. آنق بلك که: بو کون توزان قدر ایزگولك ایتسه‌ك کیله‌چکده طاتلی یمشنی بیارسك، بو کون توزان قدر اوصاللق ایتسه‌ك کیله‌چکده آچی شلته‌سنی کوررسك. هر کیمنك بو کونگی اشی کیله‌چکده آلدینه چغوب آنی قارشو آلور.

ترکلك یولنده ایکن چاغگده، اوزیگه کرکلی اشلرنی طوقتاتوب طورمه. آنگچون ترکلك، کچوب کیدن یل کبی تیزلکده کیچار. اوله‌ر کونیگه قدر اشدن، طرشمقدن یالقمه؛ آردگده یاخشی آت قالدرر ایچون طرش. آنگچون آدم بالاسی ئولسه‌ده، یاخشیلغی ئولمای منگو قالور.

«عبدالکریم سعیدوف»

۱۱

مسلمان اوینی نیك یورتی

اوشبو ئیلده اوروج آینك اون بیشنده بر نچه تانیش بیلیش لریمی کورمق اوچون تاشکند اولکاسینه باریب ایدیم. بیلیش کشی لریم مینی اوروج کیچه‌لرینده کشی‌لر جیبولا تورغان اورینده آلیب باریب دیدیلر: بول اورون سویونچلی، قایغولی، کولکولی، یغلاکولی اورون‌دور! مین قراب انده بر یورت اوستینه «مسلمان اوینی نیك یورتی» دیب یازیق کورودم. آقچه تولاب انده کیرویمز ایله اویون باشلاندی. بر نیچه مسلمانلر اورته‌غه چقیب قول ایاغ ایله دیمیر اسلغچ لرغه منیب اوین‌لر اوبنادیلر، کولگولی سوزلر سویلادیلر. مینم‌چه قایسی‌اویون بولسه‌ده قوانورلیك ایدی. اوزیمدن اوزیم قایغورورلیك اویون‌لر قایده؟ دیب سورار ایدیم. تورت یاقیمدن کشی‌لر آغزیندن باله چیقمدی، باله چیقمدی دیگان سس‌لر قولاغیمه کیلور ایدی. مین قایسی باله‌نی چقماغانینه کشی‌لر قایغورالر دیب تورور ایدیم. شول اورنك بر اون بیش یاش چاماسنده ایر باله بولمه دن اورتاغه چقدی. بار کشی‌لر- قری‌لر، یاش‌لر، بیلیم‌لی‌لر، بیلیم‌سزلر بولسون تورت یاقدن کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقرا باشلادیلر. اول باله آلتی یوز چماسنده جیلمیش کشی‌لر اورتاسینده بر آز تورغاندن سوك بر نیچه کشی‌لر آلدیغه قارشو توروب آلرغه قراب اوشبو قوشوق‌لرنی اوقودی:

مینم اوزیم سزلرنی کویدورغوچی باله مین!
یـورك بغری‌لریکیز یاندورغوچی باله مین!
آقچه‌سـی یوق کشی نی برده یاخشی یاراتمیم!
آقچه‌سی کوب کشی‌نی قواندورغوچی باله مین!

یوزیم‌غه سـز باقماگیز آقچه الده بولمسـه
الیم توتمس آقچه‌سز کیمسه بیلسون بیلمسه!
مینم کبی باله‌نی بر کورمامیش کوز ینگیز
قایغولانمك آقچه‌سز باله سزغه کیلمسه!

دیب باله اورتادن چقیب کیتدی. اندن سـونك جیلمش کشی‌لردن کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقروچی‌لرکوبایدی‌لر. باله‌نی گیرو چاقروچی‌لرده بار ایدی. باله ینگی‌دن کشی‌لر اورتاسینه چقیب اوشبونی اوقودی:

سـزلر مینی کورماقغه قایته قایته تیلایسز
آقچه بر دیب سوراسم آقچه گیز یوق نیشلایسز؟
مینم یاقده ایمدی سز کونگلوگیزنی کوب قویمنك
آقچه‌سزدن مین قاچدیم، بارماقیگز تیشلایسز!

دیب باله یوگوروب بولمه‌غه کیریب کیتدی. مونده تورمیش کشی‌لر کویدوم! یاندوم! اولدوم! دیب قچقرا قچقرا اویون یـورتندن چیقیب کیتدیلر. مین بول اورنده بیلدیم: قوانچلی، قایغولی، کولـگولی، یغلا کولی اورن قایده ایکان! شول اویون یورتنده مسلمانلرنی قیلغان اویون‌لرین، ینه کولگولی سوزلرین ایشوتوب، مسلمانلرده بشقه اوروغ‌لرکبی اویین یورتی قوروب ایش کورگوزورغه بیلور ایکان‌لر دیب قواندیم ایسم ده، باله‌نك آرتندن کوب کشی‌لرنی کویدوم! یاندوم! اولدوم! لرینی ایشتیب باله‌نك‌ده آلرغه دیمیش سـوزلرین تینگلاب کوب کوب قایغولندیم. بول یاق مسلمانلرینه باشقه اوروغ‌لر تیلنده ایتلیب یورمش یمان ایش‌لرینه، مونده، مسلمانلرنی اوزلری کوز آلدینده کورساتمق‌لیك‌لری بیلمیش کشی‌لریم ایله، منگا قایغو-لانمق ینه کوز یاشی اورنینه قان آغوزوب یغلاماقغه اورونلر آچدی.

«ترجمان بهرام بیك دولتشایوف.» کرمینه

۱۲

تل چابشدرو.

«شورا» صاباغینک ۱۳ نچی کیسه‌گینک ۴۰۲ نچی بیتندن باشلاب یعقوب حلمی قول قویغان دورت بولمه‌لرده‌گی سوزلر بلن، ۱۵ نچی کیسه‌گینک ٤٦٧ بیتنده «قلم چابشدرو» دیگان سوزینه قارشو مین ده قیملداقچی بولام. آیاغم قسقا بولسه‌ده تایاغم اوزون تگی‌له‌ی! بزنک باشقورد طقمی طوقونغنه خلق. شولای بولسه‌لرده اوقوغه بیك چرکاملر، بورنغی بابایلرمز کوره‌شرگه آت چابشدررغه، مره‌ی گه آتوب تیدررگه بیك مه‌رگان‌لر ایکان، آلارنک اوق صالا طورغان صاداقلرینی جیه‌لرینی ئلده بولسه صاقلاغان بابایلرمز بار. مین‌ده آلارنک بر آز تاریخلرینی شاگرد چاغمده اوق یازا باشلاغان ایدم. مگر کوبره‌ك «ایمش، مانیش» دن ایدی. بو زمانده روسچه‌دن بر آز کوچرگه‌له‌ی تورغاچ بایتاق توبلرگه اورلدی‌ده تاچ باشقردچه‌غنه بولغان‌غه قازانلر مصقل‌ایتارلر دیب باسدررغه‌کورسه‌ته آلمغان‌ایدم... مونا، رحمت! تکری یارلیقاسون «شورا» ایه‌سینی! «شورا» نك شوشی لسانلرنده آصل تلیمزنی اونوتدرماسقه هر توبه‌گه بر ایکی آدم آصل تلنی گل شول تل بلن گنه سوله‌شورگه‌ده یازارغه‌ده دیمله‌وینه.

خدای تعالی هر ایل گه بر تل بیرگان. بزگه بوتان تل بلن اوصطاروب سوله‌شرگه نیك کوچانرگه؟ چیبار سویله‌شام تیب بره‌ولر اوزینك یاقنی آکلاماغان تللر بلن ماتاشسه یوواچه‌غه ئه‌رم قسلغان کبك بولا ایچ. گجیتلر، ژورناللر، اوورام‌ده‌ده، یالان‌ده‌ده، آقلان‌ده، ئه‌ره‌مه آردلرنده، قواقلقده، چاوللقده بولسون هر اورنده اوقورغه یاری تورغان بر صاباقلردر.

أنه شولای بولغاچ شونداغی خلقلرغه شونلر توسلی تل بلن اوقوب بیر-
گان ده یعنی یعنی دیب قات قات قاتنـامایـنچه اوقوب آلوب کیتارلك
بولسون ، دگلاب تورغـان ئەو ئەو تیب قایتـاروب صورامایـنچوق
آگلاب شاق قاتارلق بولسون ایدی. مونا آغای! بو چاقده یاشلر
بلەکەی گنه قلم طوتا باشلاغاچ ده کتاب چغارا ، شعر ایتام ، اکیت
ایتام ، جرلر جازام دی تورغاچ ئلله نیندای تللر طغوب خلقنی اوغاتا
مینگره ولەندردیلر . . . بر برگ بلن آچیلشلی ایتارلك سوزلر کرکمس ،
ملتکه خدمتگ زحمتکه أورولماسن دیساگ تاتولق کرك ، مال ایچون
جان قیبارغه طاغن برده یاراماغان أش ، وعدگ واونی قرماگ ، ایشکدن
کروب تونلوکدن چقماگ ، قولاقچون بلن قنجراغگنی کیده ، موینوگنی
قللقغه أی . اییولگان موینی قلچ چابماس دیگانلر . ایبسز کشی
اوزینه تبگ برده أیبەش تابالماس ، آصطرطون یوقنی اویلاب قارتایا ،
یالغان سوز أملجی بولاده یورا کنی قمرجطه ، طانقسز سوز یارلیکسز
آت کبك . شلتەو قایا بارسەده باری برشەلتەو بولور دیگانلر . یاماتای
یالچیلر کبك خواجەغه کرگانده اینالوب کروب ، چاققنه قورصاغگ
طویغاچده سزگه یالنوب تورر دیب بلەسز بوغای دیب چوت بیرمه
چقده کیت ایمش . مونا ! أیبت کشی ! !

« عارف الله کیکوف »

بوری اوبازی ایراکته باشقردلرندن میدیتسینسکی فیلدشر.

١٣

یالغان پری

بر کون کچکنه علی اویندن چقوب ، زور طاولقلرنك آرقاسندن اورمانغه قاراب یالان تەپی ، یالان آیاق آقرونغینه کیتدی . طاولقلرنك آراسندن چلدراب آغا طورغان کچك اینوشـلرنی اوزوب اورمانغەده یتدی . اول وقتده ایپول آینك اورتالری بولغانلقدن طویرەلرنك آستونده قپ قزل جیلا کلر یاتمقده ایدی ، کچکنه علیده شـول جیلا کلرنی جیار ایچون کیلـگانلکدن یرده صوزلوب یاتقان جیلا کلرنی برر برر اوزوب چیلا گینه صالا باشلادی . علی بالا جیلاك جییه جییه بر توگارەك کولنك یانینه چقدی ، کولنك اوستنده یوزوب یوری تورغان قوشـلر علینی کورگاچدن قانات قاغوب ، یوقاری هواغه کوتارلدیلر . کولنك اوستی بوش ، طنچ . . . تیك آنده صوزلوب ، صوزلوب اوسکان قامشلر آرقلی کورنه طورغان صوغنه ! . . . بو توگەرەك کولنك ئیلانەسینه بیوك قاین آغاچلری ، قالون ایمەنلر تزلـگان ، بونلرنك یملی یافراقلرینه قونوب صایری طورغان قوشلرنك طاوشلری کولنی یاڭغراتقان ایدی .

بو ماتور ، غایت ماتور قوشلرنك آوازلری علینی قزقدروب اوز طرفینه تارتدی . اول موندەغی قزاروب پشکان جیلا کلرنی جییه ، جییه تیرلەدی . تیرلەدیده کولمك ، اشطانلرنده صالمیچه ، یالتراب تورغان بو صوغه آتولدی . آتولدی اما علی بالانك بختسزلـگینه قارشو کولنك یاغاسی بیك ، باتقاقلق بولغانلقدن مك بلا برلەنگنه علی بالچققه بو یالوب قورتولدی . علی اوپقون یوتا دیب بیك قورقوب ، پری توسینه کروب اورماندن قاچوب کیتدی . بو بالاده اورماندن چقدی قویاشده اوزینك اینوشی یاغندەغی زور وبیوك طاونك آرتینه قزاروب کروب کیتدی .

آول کشیلری- ایر، قز، یکت، خاتونلرنڭ بارسیده کیچن ایگون اوطاب قایتالر ایدی. بونلر علیگه اوچراب بیك قورقوشدیلر. آتلر اورکه، بالالر هم خاتونلر یغلی، یکتلر بار کوچلری ایله قچقرا . . . علی پری توسلی آولغه قاراب صزا. خلق منه پری، منه آژداق دیب آلغه یونالگان زمانده قویاش چغشندن زور قاره بولوت کوتارلوب خلقنی هم یالغان پرینی قامچلی باشلادی. پرینگده اوستوندن قاره بویاقلر کیتدی، آرتدهغی کشیلرده یتدی، یالغانلقده آچق روشن بلندی.

« دلیل حسن‌الدین اوغلی » استرخان.

۱٤

مین آولنی یاراتام.

توغانلر! قایسیغنه کشی بلان سویلاشسا گزده اچی اوزوله تورغان بر نرسه‌سی بولماغان کشینی تابالماسسز. مینده اچمنڭ قزووین چغاریم دیب اوزبزگه کوره باشدن اوتکان هم شوشی کونده باشبزده بولغانلرنی سویلیم: بز بلاکی چاقده اوقورغه یوری باشلادق. آرلی بیرلی حرفلرنی تانشدرغاچ ترکی کتابلرنڭ اچندهگی سوزلرنی آیرا باشلاب اوز اوزبزدن بلمیم نیله نرسه‌گه قوانادر ایدکده قوانادر ایدك. اویمزگه قایتقاچده اتی انیلرمز سویکوملی کوز بلان قاراغانغه هم آشارغه ایچارگه‌ده ایرکین بولغاچ بزنڭ برده قایغی یوق ایدی. نیندیگنه نرسه ازلاساکده آولدن تابلور کبك بولغانغه بز اول چاقده آولنیغنه یاراتا ایدك. شولای ایتوب یوری تورغاچ زورایا باشلادقده آندن موندن کیلگان کیتکان زورراق شاگردلرنڭ فلان یرده اوقو

شبرك دیگان سوزلرینه قولاق توشوب کوکل تاغن شبرکنی تلا گاچ بر تیك شاگردلر اوزلی اوز بز قایده اورامده قایده مکتب مورجاسین آچقانده یابقانده شبر شبر کیگاشکالاب چیتکه کیتونکده اوکاین قاراشدره باشلادق. اولده بولدی. بر قالاغاده باردق. اوقولرده یخشیراق کبك کورندی. جای کونلرنده یوزارلاب آقچه‌ده تابدق. شول روشچه جونایته تورغاچ جاین بولسون قشین بولسون آولده اشلی آلماسلق اشلرنی اشلا گاچ هم زورایوب کشی صوماغراق بولا باشلاغانغه آولدن‌ده مونده یخشی بولوب کیتدی. چنین ایتکانده اوزبزناك آول کشیسی ایکانمزنی ایته‌سیده کیلمی، آول ایچون قایغیده بتدی. آلای قالاغا بارغان بلان آولنی اونوتقاننی من الیکده بیك یاراتوب بتمی ایدم، مونه اول‌وقتلرده چنلابده ایکنچی بر نرسه چغوب کیتدی. مونه نرسه: بزدن الیك اوقوغان شاگردلر اوزلرینك نی اوقوغانلرن نیشلاب یورگانلرین کوب تیکشروب اویلامی پوچماقده یاتوب قارتایغاچ یه دنیا یوزینه آیاق باصالمی یه آولغه قایتوب مؤذنلك فلانلك ازلب کشیلرنی دنیادن بیزدروب یورگانلر. ئلی اوقوغانلری بولای، ئه اوقوماغانلری نچوك بولغاندر! خیر ایندی اوقولری شول توسلی بولغاچ باریه بر توسلی نوقطاسز بولغانلر. آنا شونلرنی چقب چغاروب شاگردلر آراسنده سوز کوتارلدی. ئه‌ی، اچلری اوزلب سویلی تورغانلری بار ایدی! آنلر سویلا گانده الك الیك اوزمزده دنیا بتوگه بولماسین دیب قورقوب توردق، چنلا براق تکلاغاچ اچمز برصووقلی بر جلیلی بولوب اوتکان کونلرگه قایغردقده بریاقدن موندی سوزلرنك باشلانووینه قواندق. بر آز ایشته ایشته یورگاچ اوز بزده قزوب، طوکغان آوز بلان بولسه‌ده سوز قوشقالی ایدك، مگر کچی یاشدن زور کشیلر آلدنده سویلاب اوگرانما گاچ یوراکلر تتری هم آلدین آرتین بیك تیران بلمگاچ سوز اوزاقغه بارمی ایدی. شونده‌ده بر

سیزنگاچ قاراب توراسی کیلمی، اوز بزنگ یاش زورایسه ده انیلرمز ایچون جانبزنی اورتاغا تاشلار کبک قچقره ایدک.

ای توغانلر! آندی اشلر بولا باشلاغانغه بایتاق اوتدین ایندی، بزنگده اوزبزده بیك زور کیمچلکلر بار ایکان. بز ئلله نرسه‌لر چغارر کبککنه یورگانبزده بولماس یاغین ایسکه‌ده کیتورما گانبز. به‌ی! کونلر اوته بزنگ اشلر همان بر تورلیگنه یواشقنه قیمولدی. سویلاگانده الگ آلدن بارر کبك قیلانغان اوزبزنگ اش کورنمی باشلادی. بر سویلاگان سوزنی سویلاب همان اوفلاب‌قنه تورونگن تمی بتدی. آنا شونگ بوتاق تارماقلرین یاگی سیزدك. بز کشینی یاگیلقغه تارتماقچی بولوب شاولاشقان چاقده اوزبزنگ اوگتدن الگ اوّل اوزمز فایدن‌لانوب قایسی اورنغه بولسه‌ده یارارلق بولورغه کیراك یاراقلرین قایدنده بولسه طابارغه طروشماغانبز. مونه ایندی بوکونلر ده اوقوغان کشیلرنگ قدرین بله باشلادیلر. قایسیلاری یازا قایسی لاری اوقتا. ئه بزنگ کبیلرنگ کوچی یتمی. نیشلرگه؟ «اشلکلی و چدامل‌لی بولگز» دیب کشیگه گنه آیته‌مزده اوزمز قویما آرتینه قاچامزمی؟ یوق. بز ئلده شوماغنه قولدن کیلگانین اشلاماسه‌ك موگا حدلی قارغاغان قارغشلر اوز باشمزغه ایلانوب توشار. بز زور اورنلرده توره آلماساقده هر کم بارسه صیبارلق آولمزغه قایتیق.

آنده‌غی خلق ایچون قاچان بتون پادشاهلقده بولاچق اوقتولر بولا، بز شوگا حدلی اره‌م بولوب یورگان بالالرنی اوقتیق. مین آنی یارابده تورر دیمن. اویلاب قاراگز! ئلی بزنگ ئلله قاچاندن بیرلی خلق قایغیسی دیگان نرسه بزده شول آول قایغیسینه بیگرك طوری کیلمی‌مو صوك؟ آلای بولغاچ بزنگ کبیلرنگ الگ الیك اوز اوستلرندن بورچ توشوره تورغان یرلرین آول بولوب چغا. ئلی بز توگل بزدن شبرك بزدن کوبرك بلگان ایبدشلرده آولغه باروب اوقتسالر آلارنی

ده قچوتقان یردن باشلادی دییارگه طوره‌لر بیت. بر چاقلرده آولنك کیرا گین هم آنك نی ایکانین بلمگان کبك یورسه‌مده بو کون بلدم: باشقه تیگان تایاقنی توشوره تورغان یر آول ایسکان. مونه شونك ایچون مین آولنی یاراتام.

«فخرالاسلام عین‌الدین اوغلی» طرویسکی.

١٥

باشقرد شیوه‌سنده ئه‌کیه‌ت.

برون بر قارت بار ئیی دی. آنك اوس اوغلی بار ئیی دی. کسکی‌یی طاز ئیی دی. قارت بالالرینه «یه یه اوق یاصاگزده آتوگز! اوغگز قایده توشسه شونان قز آلوب بیررمن» دیب ایتدی دی. بالالر اوق یه‌یه یاصاب، باشده ضوری آطقایی دی. آنك اوغی پاطشا اویینك باشینه توشتی‌دی. قارت اول بالاسینه پاطشا قزین آلوب بیرده دی. اورطانصه‌سی آطقایی‌دی. صاطوچی اویینك باشینه توشتی‌دی. آگا صاطوچی قزین آلوب بیرده دی. کسکی‌یی آطقایی دی. قارا تومارغه باروب قازالده‌دی. طاز تومار یانینه باروب یغلاب ایکی کون یاططی دی. ایکنسی کون بر «تلمرچین» کیلوب «مینی خاتون ایتاسکمی؟» دیب ایتدی دی.

طاز، ایته‌م، دیگاس تلمرچین یرنی صزوب یبرگانیی دی. ضور یورطلر صالنوب کیتده دی. طاز تلمرچین گه کیاو بولوب زور یخشی یورتده تورغانده پاطشا طازنی صاقروب «ایك الك یاشنچایك، شونان صوك آط یوگرتایك، شونان صوغشایق. اگر یاشنگانده تابسام، آطم

اوزصه، صوغشوب بیکسه م خاتونکنی بیررسك. اگرده سین تابساڭ،
آطڭ اوزصه ، صوغشوب بیکسه‌ڭ مین خاتونمنی بیررمن» دیب
ایتدی دی. شونان قورققاندن طاز یغلاب اوبینه قایتقایی دی. خاتونی
«نیگه یغلایسـڭ» دیگاس ، طاز پاطشانڭ سوزن سوبلاده دی.
خاتونی: «آکاده کشی قورقار بولرمه؟ قورقمه ایده تیز بار! سین
بارغانده پاطشا ایکی قزل اوگوز بولوب ترور. سینی سوزارگه ایتار،
برده قورقمه! قولـکا بالطه آلده صوغارغه ایت!» دیب ایتده دی.

طاز بالطا آلوب بارسه ایکی قزل اوگوز سوزارگه ایتکایی دی،
طاز بالطه بلان صوغارغه ایتکاس «بلدردڭ، بلدردڭ! صوغا کورمه!»
دیب کشی بولوب کیتده دی. شونان پاطشا ازلرگه بولده دی. طاز
قایتقایی دی، خاتونی قاغوب صـوغوب آلتون سوی قیلوب قاغوب
قویده دی. پاطشا کلوب ازلاب طابالمای قایتده دی.

شونان آط یوگرتورگه بولدی. طازنڭ آطی یوق، طاز یغلای
باشلاده دی. خاتونی «یغلامه! منه تایاق شـونی آلده طاوغه بار،
آنده یلانلر سینی صاغارغه ایتارلر، آیاغکه اورالرلر! برده قورقمه،
شونان بر تیشوککه بارساڭ سیکا آط بیررلر» دیب ایتده دی. طاز
طاوغه بارغاینی یلانلر صاغارغه ایته‌لر، آیاغینه اورالالر، طاز برده
قورقمای تیشککا بارغاینی بر آت بیرده‌لردی. پاطشانڭ مالا ظاری
بلان صابارغه کیتوب، کون تون کیتوب باروب یاتقاندا ئیی طاز
یوقتاب کیتسه مالای ظار صزغاندار دی طاز طروب قاراسه پاطشاغه
بیتوبگنه بارالر ایکن طاز آطینه منه صالوب اوزوب کیتوب پاطشانڭ
اوینان آشا أرغوب توشته دی. شونان صوغشغه پاطشانڭ قارا قروم
کوڭ ئلله‌نیسه یوز مڭ کشیسی کیلدی دی. طاز قورقوب تورا ئیی‌دی.
پاطشانڭ کشیلری کیلوب یتکاسگنه خاتون صزغروب یبارکابی دی.
یلان اژدهالر کیلوب صغوب کشی لرده قروب بتوب پاطشاغه یابشقاچ

خاتون صزغارغایی قویده‌لردی . شونان طاز پاطشانونن خاتونڭ آلوب بایوب کیتوب ئلی بولسه طرادی. ئه‌کیه تم آری کیتدی، اوزم بیری قالدم .
«م. العثمانی»

ویرخورال اویازی آخوند آولنده امام .

١٦

طاووق هم یمورقه .

آوللرده یازنڭ یاقینلاشدیغنی ایڭ ایلك بیلدیرن و بتون جانوار، آغاج واولنارڭ سـوینوب، کیانوب کوتمکده اولدقلری جاینڭ تیزدن کلوب یته‌چکن موڭلی آوازیله سیزدیرن واول طوغروده اڭ ایلك طاوش ویرن کیمدر؟

بنمچه بویله بر ایشنی کرکنچه بیلوب ایشـلاوچی بر نرسه وار ایسه اولده واق تویاك نرسه‌لر ایله طماغنی طویدروب جاننی آصراغان طاووقدر .

آنگچون طاووق قشنڭ یارومنی اوتـکارو ایله «قطقطیق» دیه قطنامغه باشلار . شول گوزل وماتور طاوشیله قطناب قطلقلق وآچلقلق (١) صالقون وآچی، صووقلی قش کونلرینی کیچرمکده اولان یارلی کشیلره آزق اوله‌رق اوزی آز وکچکنه بونڭ اوستنه هم قابوقلی اولسه‌ده بیك کوب آشلردن آرتق طویدره، آشلیلغی ایله بتون ایچا گیلرنی طولدره، آش قازانینی طازارتا ونغیتا ، ایچنی آرتق پورتق نرسه‌لردن آریندروب ایسانلك و صاغلق ویره ، بونڭ اوسـتینه ده طشقی ماتورلقنی آرتدره

---

(١) چونـکه قش اورتاسنده آول کشیلرندن کوبسی‌نڭ آزیغی بتار، طاربغیر.

وگوزللنده وکشینڭقاراب طورشندن بیلنیر تکلیده(١) بتون تننی قزده هم بیتلرنی، یوزلرنی قزارتوب بیاره طورغان بر نرسه ویروب هر کمنی کینانده‌در. اول ویرگان نرسه‌ده «یمورقه» در.

بونکله برابر (برگه) اوزینڭ ألیدن (حاضردن) ویرمش اولدیغی آتینڭ کوزگه تولایه‌چك بورچ ایدیکینده آڭدریر. آنگچون قر وباصولرده ایگنلر و پچانلر اولگوروب آول کشیلری آنی جیوب بترگاندن قصقه‌سی باشقه بر یردن طوقلق اولدقدن صوڭ یمورقه‌نی صالماز بورچغه ویرونی طوقتاتیر؛ ایمدی بورچنی اوزینه کیری آلماغه باشلار. آڭلی کشیلرده طاووقنڭ بویله بر یاخشی ویارارلقلی قوش ایدیکن آڭلاب بورچقه ویرمش اولدیغی یمورقه برابرینه آشاملقدن آڭا هر تورلی اورلق و ایکمکلر ویررلر. شویله ایدوب کشیلر طاووقنی، طاووقلر کشینی طویدیره‌رق یاشارلر ومل اوتکاررلر.

ایشته آلش ویرش هر ملده شویله اولور وشویله اولماغه تیوشلیدر.

«رضاء ترجمانی»

١٧

صو طوتو.

بیکتیمر آغاینی صو طوتقان. قزغانچ کویگه کرگان، بتون تنلری درلدی، اوز طشینه قورقنه. اوزن ئلله نیچه تابقر تورلی تورلی نرسه‌لر بله‌ن ایم طوم ایتوب قاراسه‌لرده تریلوگه تابان توگل. الڭ صوڭنده سونچ بیکه ابیگه بلدردیلر.

---

(١) لغت: تکلی ـ مقدار، قدر. (٢) مل ـ زمان، وقت.

سونچ بیکه أبی، کوزتیگان بالالرغه طاك صوی آلو، ایشك باوین جووب ایچرو، صو طوتقان کشیلرنی ایم طوم ایتوب ترگزو ایله بلملی بر قارچقدر.

مونه شوڭا کوره‌ده بیکتیمر آبزینیده آڭا کورساتمی بولدرا آلمادیلر. بلدرگاچوك ابیده «ای بالاقایلرم! نیگه ألیگه چاقلی بلدرمادڭز، صو طوتو بیك ناچار نرسه اول، آنڭ بله‌ن أولویده برنی توگل!» دیه آشغه آشغه باردیده ایمنه‌رگه طوتوندی. الڭ ایلك آورونی، ماتچا طوغرسینه یاتقروب ایلاندردی، صوڭره بار قاقرق توکرکلرن جیوب توکرندیده بیش تین باقرنی أله‌کتروب کیتدی. أبی کیتکاچ بیکتیمر آغای اوزاقده طورمادی، - آوروی کیتوب یوری باشلادی، ایسکی صاولغینه قایتدی.

بو صــو طوتو دیگان آورو، بزنڭ آرامزده بیك ایرکنلك بله‌ن اورنلاشمشدر. بو ایسه، بزنڭ کوڭلمزنڭ یوق بار نرسه‌لرگه اوشانوب توبسز اویلرغه طالویندن کیله‌در. ایتیك: براو «صــو طوتو» دیگان سوزنی أبیلردن ایشتسه‌ده صوغه کرگانده قورقنه. قورقو ایسه قاننڭ یوروشن بوزا - اوزگارته‌در. قاننڭ یوروشی اوزگاردیمی - کشینڭ تنی طنچسزلانه، صاولغی ناچارلانه‌در.

بو ایسه ابیلرنڭ ایم طوملری بله‌ن بته‌ده. چونکه آورو اول چاقده «ایندی تریله‌م!» دیب کوڭلی بله‌ن اوشانوب قوانادر.

کوڭل نڭ قوانچی بله‌ن تامرلرده‌غی قاننڭ یوروشی چیبرله‌نه، یخشیلانه‌ده ایلکده‌گی صاتاشوی بته‌در. قاننڭ صاتاشــوی بتوب، یوروشی یخشرغاچ آورونڭ ینگلایوی بیلگولیدر.

بو آورو صو طوتوده‌غنه ده توگل، باشقه نرسه‌لردنده کیله. ایتیك: براو تونله یولده قایتقانده بر باغانانی یاکه باشقه بر نرسه‌نی ایسکرماسدن کوره‌ده قورقنه. شول چاغنده آنڭ قاننڭ یوروشی

اوزگاروب کوز تامرینه قان تیبه‌ده کوزینگ کوروی صاتاشوب ، باغانانی ئلله نیندی قورقنچلی بر نرسه ایتوب کوره باشلی . دیمك بو کشی شوندن قورقوغه صابشوب آوروغه ایله‌نه .

بونلر بارچه سیده کوڭل‌گه یوق بار نرسه‌لرنی چن صایاب سگدرودن ، اوشانودن کیلگان نرسه‌لر بولوب ، کشینڭ صاولغینه نچار از صالغوچیلردر .

بو آورو ، مینم اوزیمه‌ده کیلگانی بار . شولایده بولسه مین ، سونچ بیکه أبیلرنڭ ایم طوم ایتکان چاقلرنده «ایندی تریله‌م» دیب قوانمادمده ، اوشانمادمده . شوڭا کوره اول چاغنده بتمادیده . بر چاغنده نرسه‌گه‌در بیك قوانغان ایدم ، - بر نرسه‌سی قالمی آوروم بتدی .

مونی شوناردن بلورگه ممکندرکه ، بر کشی کوب قایغروچان بولسه ساچلری آغارا ، آروقلانا ، صاولغی نچارلانه‌در . بوده قایغونڭ ، قانغه ایرکنلاب یورورگه ایرك بیرماوندندر . قسقه‌سی : صاولقنگ نی ایکانن توشونگان کشیلر ایچون شوشندی یوق بار نرسه‌لرنی کوڭلگه اورنلاشدرودن نق صاقلانورغه تیوش ؛ بیگراکده آنالر ، بالالرینڭ کوڭلن ، موندی نچارلقلارغه اویرانودن ، موندی یاراماغان قورقاقلق ، اوشانچلقلردن یراق ایتوب یتشدررگه طریشسونلر .

«ظریف بشیری»

١٨

بر آتانڭ یاش بر آغاچنی کورساتوب بالاسینه ئەیتکان سوزلری:

قارا بالام بو آغاچ کچکنەدر
اوزی نچکه بویی آرشین‌غنەدر ،
یراق یردن کورنمیدر اوچیده
شوڭا کوره آنڭ یوق ، شول کوچیده.
کیلوب قاقسه آنی جیل بوگولەدر،
داول بولسه سورولوب یغیلەدر
اولەن چوبلر آنڭ آزغین آشیلر
چمتکەلەب کیرەك یرن قاشیلر.
اولەن چوبلر اول آغاچنڭ بتیدر
آنڭ تامری آلارنڭ آش ایتیدر
شولای بولغاچ تیوش آنی قارارغه
توبندن تورلی چوب چارنی تارارغه.
اوتاساڭ ، صولاساڭ اوسار بو آغاچ
کورونور اول یراق یردن زورایغاچ
صاتاشقانلر بوڭا قاراب تابار یول
منه سینده ، توغری یول باشلغی بول!
قارا بالام شولای سینده اوسارسڭ
اوقوب بلسەڭ یوغاریغه کیتارسڭ!
ئەرەم ایته آنی شول چوبده چارلق
شولای سینی ئەرەم ایتەر اوصاللق.

ایرك کوندن اوصاللرله اوطورمه
یوغالورسك بالام برده اوتولمه !
آروب تالغان صوصاغانلرك بارسن
نیچك صاقلار آلارنی اول سیزامسك ؟
آنك آستونده کوچ جیوب یاتورلر
آنك یخشیلغن شونده تاتورلر
یاراتقانن چالابنك بر ، قارار اول
کشی بولسون کیره‌ك صیر سلتامس قول .
کوراسك بو آغاچ بیك کیك کوڭلی
بالام سینده تار ایتما کیل کوڭلنی
قارالی سین قوانوب اوطورادر
سیڭا تابان کولوب قاراب طورادر .
بالام سینده شولای بول یافتی یوزلی
قرین صالمه براوگه‌ده کوزڭنی
بالام سیڭا سوزم شولدر بلم آل
چالابنك قیلغانن تیکشر ، بلوب قال !

بالا :

طوری تابدم ، آتام ، مین بو اوگوتنی !
آلشدرمام ماتور قوشلرله اتنی ؛
طوری بارام آچق طاك یولدزینه
جلی بیرگان قویاشنك کوندزینه .

« عبدالحق عبدالصمد اوغلی » بوبی

۱۹

صاقای بابا تورمشی.

صاقای بابا سوزنده توغری، اشنده اویلی، ترکلکی یخشی، ایزگولک ایاسی، یتمش یاش‌که یتکان قارت ایدی.

صاقای بابا مکده یدی یوز طوقسانچی یللرده «قاین» آولنده توغوب، شول آولده ترکاك ایتمشدر. صاقای بابانك تورمشی ایگون ایگوب، طوار آسراب، کیك تورمش بلان تورغان کشیدر. صاقای بابانك بالالری بارسیده کچی یاشلرنده اولوب بتکانلر. صاقای بابادن اون ایکی بالا توغساده اون یاشدن اوزغانی بولمغان.

صاقای بابا هر قایچان بالالرینك طورونی کوڭلی بلان بیك تلاسه ده، تلادکنچه بولمغان. شونك ایچون صاقای بابا ایگون اشنده، باشقه یورت اشلرنده اوزی یوروب، بارسنده اوزی کوزندن کیچرر ایدی. یر صوقالاو، یرنی طرمالاو، اورو، صوغو، کیبان قویو بارسیده صاقای بابانك اوز قولندن اوتادر ایدی. صاقای بابا اشنده، تورمشنده بیك توغریلق ایله اش قیلدقی کبی، باشقه ایزگو اشلرده ده برده کیمچلك قیلمای آلغه تابا آیاق آتلار ایدی. شونك ایچون صاقای بابانك کورشیلری آراسنده توغری کشی، ایزگو کشی، توغریلققه اوندا-گوچی کشی دیب یخشی آتی جایلگان ایدی.

صاقای بابا هر قچان ایزگو کشیلر آراسنده برگه بولوب، اوزینه کراك اشلرنی صوراشوب، یخشیلقنی آرتدرمق ایچون بیك طرشور ایدی. صاقای بابانك بر آغاسی بولوب، آغاسینك بالالری کوب بولغان؛ بو بالالر صباق اوقورغه یوری باشلاغاچ صاقای بابا یاشلکندا-نوك بو بالالرنك اوقولرینه صوقلانوب، آنلرغه آقچه‌لر وتورلی نرسه‌لر

بیروب ، بو بالالرنی اوقوغه بیك قزقدرر ایدی . صاقای بابا اوزیده آغاسندن یخشیغنه اوقودی ، تورکی تانغان کشی ایدی . اشدن بوشانغان آرالرده تورکی یازولرنی بیك اوقور ایدی . آلش بیروشنی اوز قولی بلان یازه تورغان ایدی . صاقای بابا اوز تورمشنده توغری کشی بولغان ایچون توره‌لر آراسنده‌ده یوروب ، توره‌لرگه‌ده یخشیلق بلان اش کورساتدی .

صاقای بابا بزگه قاراغانده ایسکی بورنغی کشی بولغان ایچون ، آنك بلویده شول تورکی طانو بلان ایدی . صاقای بابا بو تورمشده اولسه ایدی ، آنك بلویده بو تورمشده بولغان کشیلر کبی آرتق یخشی بولور ایدی . یازو یازغانده‌ده بو تورمشده‌غی کشیلر کبی آرتق اشلر کورساتور ایدی .

نی بولسه‌ده صاقای بابا شول تورمشنك برنچی کشیسی دیورگه یاری ایدی . توغری ، اشانچلی ، کشیلر آراسنده سوزلی ، ایزگو یولغه اوندا گوچی قارت ایدی . شونك ایچون بن صاقای بابانی ، آنك قیلغان اشلرنی ایشدوب ، یمان اشلردن صاقلانه تورغان بولونی یاراتوب آنی ماقتاسم کیله . «اوتکانلرنی سویلاسه‌ك یخشی اشلری بلان سویله !» دیگان سوزگه کوره ، آنك یخشیلقلرینی آیتاسم کیله . آنك یازارغه ، سویلارگه اشلری کوب بولسه‌ده ، الیگه یتار دیب سوزنی بتراسم کیله .

اوصا اویازی ، بایچورین قریه‌سنده امام «عبدالرحمن یولایف» .

٢٠

بر یوروش.

بو یل توغانلرمدن قایسیلرینه قمز ایچو تیوش بولدی. «اوفا» تیکراسینه بارر ئوچون صوك چاق بولغانغه کوره «مینزله» ایلینده «ایش - تیره‌ك» آولینه باررغه اویلاغانلر.

آنده بارر ئوچون بر نیچه یول بار ایدی: چ. دن اود کویمه‌سینه اوتوروب «ساقولقه» غه یه «آفاناس‌یف» آولینه یه «چاللی» غه توشوله‌سی ایدی. ته‌وگیسی برله صوڭغیسی آشا بارغانده اود کویمه‌لرینك الوغلرینه اوتوروب باروب بولسه‌ده، ایکنچی‌سی آشا بارغانده «.....»، «.....» آدلی کویمه‌گه اوتوررغه توغری کیله ایدی. بوکویمه‌نك ایسه ایکنچی و اوچونچی اورنلرین یازوب تورغه‌ده تورمی. ئلی ایك ماتور، توزوك، بیك توجی [تمیز، نظیف] ساناالغان برنچی اورنی بیله قوتیچق شیکللی کچکنه، آیاق یوللاری بلچراق، بورونی‌ده توتوب اوتورمی بولورلق توگل ایدی. شولای بولسه‌ده بوته‌ن کویمه‌لرنی کوتارگه اوزاقسونغانلری سارتین، تگری‌گه تابشوریلوب «.....» کویمه‌سینه کیچکی ساعت دورتده اوتوروب ایرته‌سی کون قویاش چیقغان چورلرده «آفاناس‌یف» قه باروب توشکانلر.

آنده یوکچیلر، یامچیلر بولوب تورا. ایشتیره‌ك آولی موندن ١٢ چاقرملق ییرده ایکان. یابوق آرابه تابماغانغه کوره، آقتیلری ئوچسوز بولماسه‌ده ایکشار آتلی ایکی چیتان آرابه‌غه اوتوروب یاللاب کیتکانلر.

مین اوزم بو چاقده، تگی آولدن قرق بیش چاقرملق ییرده قوناقده ایدم. قارداشلرمنك ایشتیره‌ککه کیلوب بیتولرین، مینی چاقروب یازغان یازولریندن آڭلادم. کوبدنده آلربرله کورشکانم

بولماغانغه کوره آلرنی ساغنغان‌ایدم. شونك سارتین آباقامدن، آتلری برله مینی ایشتیره‌کـکه اوزاتدروینی اوتندم. اول، یورتـده آتلری آز قالغانغه کوره ایشتیره‌کـکه چه اوزاتوغه آبادی: «یارتیلاش یولده بولغان ب. آولینه چاقلی اوزاتدررمن. آنده آتلر گل بولوب تورا. آندن یاللاب کیترسك» دیدی. نیشلی‌سك؟ مینده کوندم.

ب. آولینه‌چه، یولده یازارلق بر نرسه‌ده کورینمه‌دی. باری قر تولی ایرلر، قاتونقیزلر تیرله‌ب پشوب اوراق اورالر ایدی. آنده مونده پچان چابوچیلرده کورینگالی ایدی.

ب. آولیندن یاللاغان آتلرم نك برسی چیغومچی ده چامان، ایکنچیسی ایسه آبشاق ایدی. شودرلریده زور توگل ایدی. شولایده آت توتوچیم بولدقلی کشی بولغانغه کوره اوزین پینـه‌له‌تورلك اش کورستمدی.

یولده بر نیچه تاتار آوللریندن اوتدك. بو یاقده آوللر بر او-راملی‌غنه بولوب صو بوینچه سـوزیلوب اوتورغان‌لر ایدی. مونی اویلاب، یلغه بر یاقلریندنغنه آقغانغه کوره، تارالوب اوتورسـه‌لر صوغه ییراق بولامز دیب آورسنوب شولای ئوزون بولوب اوتورولرین تابدم.

بر تاتار آولیندن کیچکانده مچتلرینه کوز صالدم: ته‌ره‌زه‌لرینك کوبسی واتلغان، ایسه‌ن قالغانلرینکده‌کوزلری یام یاشل بولوب کو-گاروب ئلله نیلر قیلانوب بتکان بو، نوح (علیه السلام) دن قالغان پیالالرنی قـایدن آلدیلر میکان دیب کوڭلگه کیلدی.

مچتلرینك ایچی‌نك نیچوك بولغانی، کومه‌ینچوك طشیندن بیلـگیلو ایدی. قش کونلرینده مونده نیچوك قللق قیلالر ایکان دیب اویلادم. تڭری‌گه قللق قیلا تورغان اورون‌لرینك، تاشلانـدق یورتدن آزگنه‌ده آیورماسی بولماغانینی کوروب یوره‌گم یاندی.

نیند ایگنه اورس آولیندن اوتمه ، ـ ایك باشده کوزگه کورینه تورغان نرسه‌لری چیرقاولری بولا . کیره‌ك آغاچدن سالونغان بولسون، کیره‌ك تاشدن .

ایندی یاقشی ، کورکام ایتدروب سالورغه قولدن کیلورلك بولماغاچ ، نیگه آول سایون ایکشار ، ئوچار مچت سالورغه ! برنی سالده یاقشی ، کورکام ایتوب سال . کوز توشارلك بولسون . منلاغـه آچو ایتوب ایکنچی مچت سالورغه توتنو بت‌که آچو ایتوب توننی اودقه یاغو بولمایمی صوڭ ! . آیانچ !

بیلگیلو منلاسین صورارغه توغری کیلدی . بزده آندای اورون لرنڭ باشی منلالری بولا بیت . بولرنڭ منلاسی ده شول بزنڭ باشـقه منلالرمز کبی ، ئوزینه قاراغان کشیلرنڭ اشندن ، کیره‌ك یاراغیندن قول سلته‌گان ، باری ئوز یانچوغین‌غنه قاراوچی بولوب چیقدی . کونینڭ کوبسین اومارتالغینده اوتکاره ایکان .

ایندی بولای بولغاچ ، بالالرنی اوقتوی ـ یازدروی توغریسنده اویلارغه‌ده اورون یوق .

قایسی بر کشیلر « گل منلالرنی‌غنه یامانلارغه یارامی : آلرنی تویدروچیلر بولماغاچ ، آزوق ازله‌ب تاماقلری آرتندن اوزلری یوریمی نیشلسونلر ، کشی اشی آرتندن یـوروب اوزلری آچمی قالسونلر ؟ » دیلر .

بو سوز ، توغری سوز توگلدر .

منلالر کتوچی کبیدر . کتوچی کتوین ، ترلـکلرین آیداب قرغه آلوب چیغه ؛ آزوق بار یرگه ایلته ، تارقاتمی تورکومی برله یوریته ، بارینده برگه اوتلاته ، کیره‌گنچه صو ایچوره قسقه‌سی‌غنه آلرنی بتونله‌ی اوز ایرکارینه یبارمی .

بزنڭ منلالر ایسه ، یلینده بر کیلوبده بیك آز سورگان اورازا

آیینده‌غی یارتی یورتی اوگوتلری برله کتوکبی بولغان تورلی تورلی قلیقده‌غی کشیلرنی بر یولی، یولغه سالماقچی بولالر. اوز بالالرگنی‌ده بولای تیزگنه اوزگچه ایتوب بولمی لاباسا. موندای تورلی تورلی کشیلرنی یولغه سالور ئوچون شاقدای چاقلر، کوب تورلی اویلاوده طریشولر کیره‌ك بولور دیب کوگللرینه‌ده کیتورمیلر. موندن باشقه ئه‌یتکان اوگتلریده، گل ئوز یانچقلرین توتوررغه بولوشا تورغان «زکات»، «فطر» ده «عشر» توغریسنده‌غنه بولا.

آنداری ئوز اشلرین بلمی کورمی، اوزلرینه قاراغان کشیلرنی آگسزلر منسزلر دیب یامانلاب، پینه‌لب کون کیچوره‌لر.

قسقه‌سی‌غنه کیره‌ك بزنك منلالر، کیره‌ك باشقه‌چه الوغ کشیلرمز بار اشده‌ده اشکه، اشنك آزاغیندن یه اورتاسیندن توتونوب باشیندن باشلامیلر. بارشیمز شولای یولسز بولغانغه کوره توتقان یولمز - بولسه - باروب چیقمی‌ده آزاغینده قول سلته‌ته.

شولای اویلی تورغاچ ایشتیره‌ککه‌ده باروب یتکانمز. آنده بزنکیلرنك قوناق اویلری، آولنك یه‌ش منلاسی م. آبزیده بولغانغه کوره مینده شونده کیلوب توشدم.

«طیبه کمال»

۳۱

ایش - تیره‌ك آولی.

بو منلا م. آبزی ئوزینك اشین بله، ئوستینه تیوشلی بولغان اشلرنی آگلی تورغان، چیبار، آلچاق کوگللی منلالر

دن بولوب چاغینه قاراب اشنده ایدی. ئوزینڭ کون کوروین تار، قسونقی‌لقده توگل ایکان. آتاسی اوزینه، ئوقشاشی بولنمامش بر بولوشچی بولوب منلا ئوزیده آرتوق یالقاو توگل ایکان.

مچتلری، تکری اویی بولورغه ئوقشاغان بولوب کورینه ایدی. توبنده «بیکلان» محمدشاه باینڭ بوله‌گی ایکان، تکری بولدامچیسی بولسون. اول باینڭ شول یاقده کوب آوللرده سالدرغان مچتلری باردر.

منلاده اوز ئویی یانینده‌غی ٦ — ٨ آرشینلی بر اوینی بالالر اوقتورغه دییب بیلگوله‌گان. ایچینه بورچا کوب بولور دییب کرماسه‌مده، ته‌ره‌زه‌سیندن قاراب آلچاق اوستللر، قارا تاقتا بولغانین، که‌زه ازی بولماغانغه آلرنڭ اویالاماغانین کوردم. شولایده تچقانلر قووشلی اوینیلر ایدی. بوده یاقشی قاراماغاندن بولسه‌ده، ایندی مونسین‌غنه کیچوروب بولور دیدم.

کیله‌یك آولغه. بو آولنڭ نیگه «ایش-تیره‌ك» دییب آتالغانین آولنڭ کشیلریندن، قارتلرندن صوراسامده آچوق ئه‌یتوب بیره آلمادیلر. ئوزمگنه، «ایش» کوبلك «تیره‌ك» آغاچ دیگان سوز بولغانغه، بو آولنڭ تیره یاغینده اورمانلر کوب بولغانغه، الڭ ته‌وده اوتورغانده آغاچلق بولوب، یا ایسه آولنڭ بر یاغینده کچکنه‌گنه «ایشکای» آدلی بر یلغه بولغانغه «ایش»ی شوندن آلنوب «ایش-تیره‌ك» دییب قوشقانلردر دیدم.

ایڭ ایلك کیلوب اوتورغان کشینگده ایشتیره‌ك آدلی بولغانین ئه‌یتوب بتورمه‌دیلر. شوڭا کوره بوغاریده‌غیچه اویلارغه توغری کیلدی.

بو آولده اوزون بولوب، برگنه اورام ایتوب اوتورغانلر. کون یاغینده یوغاریده ئه‌یتولگان «ایشکای»، تون یاغینده ایسه

« قونغوچی » یلغەلری بولوب آولدە شولرنك اورتاسندەدر .

بو آولنی اوزلری ایکیگە بولوب ایکی آدبرلە یوریتەلر . قویاش چغو- شـی یاغیندەغیسنە « ایش تیرەك » قویاش باتوشی یاغیندەغیسـنە « قیرغیز » دیلر . سویلەولرینە قاراغاندە ، باشـدە ایش تیرەکلیلرگنە اوتوروب قیرغیزلر صوڭندن کیلگان کشیلردر .

ایشتیرەکلیلر اورمان اشلەب کیسمك ، میچکە تاقتالری یاساب کون کورگانلری کبی ، قیرغیزلردە کیرەك آوللرینك کیرەك چیت ایللرگە تارالوب قمز یاصاب ، ساتوب ترکلك قیلالر ایکان . بزنك قوناق اوییمز ایشتیرەك یاغیندە بولسـەدە قمز بیروچیمز « احمدی » آتلی بر قیرغیز ایدی .

بولرنك قمز بیرولـری تورلیچە . اوزگدن قونـاق اویی توتوب اوزگدن آشاغان ایچکانك قمزنك شیشەسین ١٠ تینگە بیرەلر . ایندی بارئەیبردە اوزلریندن بولغاندە آیلق ٣٥ ـ ٤٠ صوم بولا . بزنـك آلدمزدە بولغان کیلوچیلردن شولای آلدیلر .

ئوزلرینك ئەیتوی بوینچە ، بو جای کیلوچیلـر کوب بولـوب کوڭللری تولغان کوریندی .

چیندەدە اورنی نەق قمز ایچار ایچون یاراتولغان کبیدر . اوچ یاغی اورمان ، بیوکلی ، آلچاقـلی تاولر ؛ اورمانلریندە زور ' زور اولەن چیچکلری مول آلانلر ، منمەلی اینمەلی تاولر ، بولارنك کچیدنك اینوشلر ، بو اینوشلرنك چیغە تورغان یریندە (باشیندە) قازان کبی قایناب تورا تورغان آبباق ، توم توچی چیشمەلر ؛ قسقەسیغنە ، ییر موندە اوزینك ماتورلقلریندن زورلی کچکنەلی اورنەکلر توبـلاب ، ماتورلق یغونی یاساغان دیورلـکدر .

اورمان ایچندە ئللە نیچە ، ایس کیتکچ ماتور اورونلر - آلانلر باردر . کشی اولـگانچە شوندە توروب ، یوروبدە تویماس . . .

« طیبە کمال » ٢٠ آوغوست ١٩٠٩

«صیلی» یازوچیلرمز.

«شورا» ده آچولغان یازو یاریشینه شوشی یازولرمنی تقدیم ایته‌من. اوز تلمزده یازو حدلی قییون اش یوق ایکان. نی چاقلی آیانچ، ـ تاتار بولا توروب تاتارچه بر خط یازا آلماو! کشی یوزینه قارارغه‌ده اویالته. مونی تاغی نیچوك باترلق ایتوب غازیت باغانالرینه یازارغه کیره‌ك؟

سزگه بو یاریشنی آچوگزغه کوب رحمتلر اوقیم. بو، اوز تلمزده قلم اویناتورغه طریشورغه یاشلرنی قزقدرسه کیره‌ك. ایبده‌شمه «سینده یاز، بو کچکنه اش توگل بیت» دیسه‌مده «مین آنی کچکنه اش دیمیم باری مینم باشقه نرسه یازاسم بار. استرسه‌ك اوزك یازوب یبار» جوابنی آلدم. ئوزم یازارغه طریشدم، ئلی بزنك تاتارقاتونلرینك تللری عربچه، روسچه‌لر برله اولحتلی بوزولماغان بولسه‌ده، ینه «تاتارچه یازو» بیك قییون. مونا شول بولغان اشلرنی یازار ئوچونگنه نی حتلی وقت کیره‌ك بولدی.

«طیبه کمال»، قازان ایلی چیستایده
٩ سنتابر ١٩٠٩ ییل

٢٢

بر ترك بیكاچینڭ اوزینڭ اوغلینه آیغان اوگوتی.

تگریگه (١) سورگون تونكوردن (٢) صغنامن. (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم).

ایسراگوچی (٣) باغشلایوچی تگرینك آدی ایله باشلیمن؛ (بسم الله الرحمن الرحیم)

ای آرداقلو بالا! سین بورونغی چاغلرده آرسلان آدینی آلغان اوروشلرده چابغوردی (٤) آقینچیلری (٥) (قوشون، اوردولری) ایله یاتلیق (٦) لر اوستینه توبولداب (٧) دور باتقان (٨)، آنلرنی سورکون آویدای تورلی یاقدن چورماب اوزلرینی اوشانداق اوتراف (٩)، اولكه (١٠) لرینی بولغون (١١) ایتكان چاودور، (١٢) آتاقلی بولغان «تورك» اوروغینڭ بالاسی‌سن!

سینڭ بورونغی‌ده‌غی اوغوز، بوناق، ایتلار، چیڭگز آتالغان بابالریڭ، قریبی اینی بیلمسز بولغان قوم دیڭگزلرینی كیچوب یاو(١٣) بولوغان ایلكون (١٤) لرینی بوزوغ (١٥) ایتكانلر. یاتلیغلر آنلرنڭ قاپلاندی قورانلی (١٦)، یوشمانلی (١٧) یورتاٴول (١٨) لرینی

---

(١) بورونغی تركلرده برنچی درجه‌ده‌گی اله، تڭری، كوك تڭری، اوغون، اوغان آدالمشدر. «براقهاوز - یفرون.» ٧٧ جلد ماده‌سی Шаманизмъ (٢) جن، شیطان. (٣) رحمتلی، شفقتلی. (٤) طوفان. (٥) آطلی عسكر. (٦) دوشمان، (٧) هجوم ایدوب. (٨) جیڭكان، ویران ایتكان. (٩) وطن. (١٠) مملكت، پادشاهلق. (١١) اسیر، طوتقون. (١٢) ناموسلی، شانلی. (١٣) بورونغی ترك دیلنده - چیغتایچه‌ده دشمان هم عسكر معناسنده. (١٤) عالم، خلایق، انسان. (١٥) خراب، ویران. (١٦) قوراللی، سلاحلی. (١٧) تیمور كولما كلی. (١٨) آلدن باروچی عسكر- Авангардъ

کورگاچده ، یاشیندی اوچغور (١) آتلرینك شانگوراق (٢) لرینی ایشتکاچده آرسلان آلدینده‌غی قوی کبك قاوشاب قایغو یوتغون (٣) لرینه چومغانلر. آکلا، بالا ! بارچه ایلکون‌لر آیاقلرینده‌غی آغیر تومروقلرینی (٤)، قوللرینده‌غی کوتارماسلك بیلاکچه (٥)لرینی، مویونلرینده‌غی قالین بوغاولرنی قیرغانده ، سز آرسلان بالالرینه «طوتساقلق» ده (٦) چورورگه یازوق بالا ! . بورونغی‌لری لاچین ، آلپ ، تیمور بالیق آدلری ایله آداقلانغان آکو (٧) لرنك بالالرینه ، بو چاقلرده‌غی قارچغه‌لرنك طورناقلری آراسنده ایزلورگه ، قانلیغ (٨) آلاچی (٩) لرنك کیسکین قلچلری آستنده طوغرالورغه کیلوشماز بالا ! کونای (١٠) یاغیندن چیغوب داغدی دولقونلرغه اوخشاشلی ضونباتار (١١) یاغینه باصغون (١٢) ایتکان ، قاپلاندی قاپساب (١٣) آلوب یاتلیقلرینی اوشانداق آنلرنك تورلوك ، طوار ، لرینی تویوملق (١٤) آلغان آداقلو ایره‌نلرنك اوغوللرینه قورقاق بولورغه یاراماز بالا ! . آز قوشون (اوردا ، یاو) لرینی کوب کور- ساتوب یاتلیغلرنك یوره‌کلرینه شاشغونلق بیرگان تولکی چاقلی آلداچی قاپلاندی کوچلی بولغان آتالرنك اوغوللرینه کوب بولوبده قورقاقلقدن آز کورینورگه یازوق بولور بالا!. تکریلرنك کوکده‌گی یولدوزلرینی، قللرینه باغشلاغان یارلیقاشلرینی (١٥) صایوب بترورلك اولمغان کبك ؛ یر یوزینی دوتره‌تکان سنك بابالریکنکده بیتملك (١٦) لرینی صایوب بترورلك ایماس بالا ! . بیك اولکان خاقان (١٧) لرن ؛ سزنك بابا-

(١) اوچوب باروچی . (٢) طویاق طاوشی . (٣) کرداب ، اوپقون . (٤) آیاق بوغاوی . (٥) قول بوغاوی . (٦) اسارت ، طوتقونلق . (٧) آدم ، انسان ، بره‌گو- بر آگو- بر آدم . (٨) قان توگوچی . (٩) جلاد ، پالاچ . (١٠) مشرق . (١١) مغرب . (١٢) هجوم (١٣) شهرنی ، قلعه‌نی ، دوشماننی چورماق . (١٤) غنیمت . (١٥) انعام ، احسان . (١٦) محاسن ایاسی . (١٧) ترك خانلرینك

لو یکرنك یارلیغ (۱) ، بـویورلتو (۲) ، آلتـون بیلـگو (۳) لوی برانگنه باشـلیغ بولا آلغانلر. آنیق بیل بالا ! کیلاچك سـزنـکیدر. تیمور قازیق یولدوزلری ، آداشقانلرغه یول کورساتوچی بولوب یارا- تلغانغه اوخشـاشلی ؛ سنده « قالتاغای » (٤) لرغه یول باشچیسـی بولورغه طرش ! بورندەغی بابالریك یاکلیق (۵) سوملی ، چدام‌لی ، کورو‌ملوکلی (٦) ، آکلایوشـلی ، صایلو (۷) ، باولو (۸) ، بیتیملی (۹) ، آکلاق بول ! آیغاق (۱۰) ، یاتقون (۱۱) ، چاغمر (۱۲) ، چوغولچی (۱۳) ، چومان (۱٤) ، یالقاو ، چومری (۱۵) آزغون ، یالتاق (۱٦) ، شیلتاقچی (۱۷) ، مینمینلـکای ، شلقین (۱۸) ، قالتماق (۱۹) بولما بالا . کوکده‌کی قویاشلر ، آی یولدوزلر طوقتامی تیبره‌نوب بتون آچون (۲۰) نی یاقترتوب یورگان کبك ، سینده بیلوکلو اولوب بیلوکك ایله ایلـکوننی یاقترتورغه ، آنلرنك - ایکی آچونده یوزلرینی یاقتی قیلورغه طرش بالا !

شولای اولسه‌ك « توکا » (۲۱) ده صورغوچیلر (۲۲) کیلـگانده ، سوروغکونی (۲۳) بولغانده یوزك آق بولور ، بالا ! .

« هادی آطلاسوف . »

لقبی ؛ بولقبنی ترکلردن مانغول خانلری اوزلرینه آلغانلر. (براقهاوز - یفرون ۷۲ جلد ماده‌سی Хаканъ هم ٤۳ جلد Орханск. надписи ماده‌سی) (۱) منشور اوکاز ، (۲) حکم کاغدی . (۳) فرمان نامه . (٤) جاهل ، نادان . (۵) اوخشاشلی . (٦) جامع الفضائل . (۷) حرمتلو ، ممتاز . (۸) تربیه‌لو ، عاملی ، (۹) کورکام صفتلی . (۱۰) نمام ' سـوز یورتوچی . (۱۱) یوقلاوچی ، تیك یاتـوچی . (۱۲) خسیس . (۱۳) غیبتچی (۱٤) آغیرتنلی ، تن سویوچی . (۱۵) یالغانچی . (۱٦) ایکی یوزلی . (۱۷) تهمتچی ، بهتانچی . (۱۸) ناموس‌سز . (۱۹) اویاتسز ، عارسز . (۲۰) دنیا . (۲۱) قبر . (۲۲) منکر نـکیر . (۲۳) قیامت کونی .

۲۳

تل توغریسنده

بو ، تل توغریسنده کوبمو سوزلر سـویلەندی ، کوبموده طار- تشلدی شـولایده بر ایبکه ، جونگه کیتکان ، کوزگه کورنورلك اش یوق . نیندیگنه بتك ، باصمەلرغه قاراما ، ئەلیگی قارشمه ، ئەلیگی بولا- مق . قایچانغنه توزەلور ایکان بو ، تل ! اوزمز «تورك» دیب آتالوبده اوز تلمزنی صانغه آلمیچه ایکنچی یات سوزلرنی قارشدروب سویلەو اویات توگلمی ؟ قایده بزنڭ توب تلمز ، قایه بزنڭ توروکلك ؟ یولسز ، یوصقسز (۱) ده کتیش بولورمی ؟ ! نیشلەب بز بو کونگه قالدق ایکان ! . . .

بیلـگیلی ایندی ، بو ، تلنڭ یوغالووی تورلی تیره (۲) نـڭ بو برسینه قارشوب ، آرالاشوندن کیلـگان ؛ شـونلقدن تلدەگی اصپایلق اوزاقغه بارمیچه بتوب یوغالوب کیتکان . نیك صوڭ آرطینه توشەیمز ! آقتق ، چولقلری بلمگان ایکان ، بز ، یولقلرغه طرشوکیرەك ایدی (۳) . اوکنچ طورمش ، ملڭ آیانچ ! . . .

ایندی بوکونە بزگه نیندی تل ایلە سویلەشورگه ؟ اولسی قـگغر بوسی ایگری تاغی بلمیم ئەلله نیندی صلتاو تابوب بو ، برسیده قیشق (٤) دیوبمی ، کیمچیلـکلی ، صیقه (۵) لی دیب بارلغینی سلتەب طاشلارغەمی ؟

(۱) یوصق ـ یول دیگان سوز . (۲) تیره ـ ارو ، بر آتانڭ بالالری دبگان سوز . (۳) آقتق یا بولماسه اونوق ـ بالانڭ بالاسی ، توروں دیگان سـوز . چولق ـ بالانڭ بالاسینڭ بالاسی . یولق ـ بالانڭ بالاسینڭ بالاسینڭ بالاسی : بو ، یولق ایندی بیگرەك یراق کیتکانـگه ئەیتلەدر . (٤) قیشق ، ایگری ، قـگغر ـ بارسی بر سـوزگه ئەیتوله ؛ توز توگل دیگان سوز . (۵) صیقه ـ کیمچیلك ، بر توشی اشکه یاراماولق.

ئەللە تلدە ییتوشلکلری ایلە آتاق آلغان (؟!) بو کونگی «تورك» لرنك (١) تورك تلی دیگان تللرینی آلوب شونلر یولندن کیتەرگەمی؟...

یوق، یوق! مینم یارافسز اویمە قالسـە بودە ایس کیتارلك بر تـل توگل. نیك دیسالك: بر زور قاآن لق (خانلق)نك «تورك» آتی ایلە یورتلوبدە سویلەگان سوزلرندە اون سـوزگە بر سـوز، بولسە چن «تورك» تلی بولور، بولماسە اول دە یوق. تورغانی یات تللردە قوللانلغان سوزلر، آندن بوندن قارشقان بر قارشمە بولسون‌دە بودە نازکلك، تلدە ییتوشلك دیولسون! آندن‌دە بتونلای باشـقە بر صوی‌نك (اروئك) تلینی قوللانوبدە شونلردن صانالورغە ایدی (٢). یوقسە آندن بوندن جیوبدە بر جیوندقغە «تورك» تلی، تلدە ییتو- شلك دیمك کیچرلماسلك زور بر کیمچیلکدر. آندای جیونـدقلرغە نازکلك، ییتوشلك دیولماس؛ «تورك» آتی ایلە آتالوبدە بر جیوندقغە ییتوشلك دیولسون! اول، نی دیگان سوز!...

قایچان «تورك» ایکانمز قایدە تلمز! اورنسـز «تورك» دیب آتالماغاندر بیت، نیك شول یولدە طرشمیمز!

بو، یاقدەغی «تاتار» دیب یورتلگان ارو (اروغ - بر آتـا بالالری) ایلە بو کوندەگی «تورك» دیب آتالغان ارولرنی: برسینی «تاتار» برسینی «تورك» دیب آیرغە اورن کورنەی، تیکشروب قارالسـە ایکیسینك دە برصوی، بر تیرە بولوی آپ آچق کورنوب تورا. اوزون سـوزنك قصقەسی نیچکدە بولسە «تورکلر» نك توبدە بر تللری، تلدە ییتوشلـکلری بولورغە کیرەك؛ بردە آنسز بولماس. سوزنی صوزا بلگان چیکلی صوزدق. ایندی بزگە کیرەك بولغان توب

(١) بو کوندەگی عثمانلی ترکاری.

(٢) یا، عرب تلینی قوللانوبدە بتونلای عرب بولورغە. یا بتونلای فارسی تلینی قوللانوب فارسی بولورغە کیرەك ایدی.

تلنی قایدن تابارغه ، نیچك بارلقغه چغاررغه ؟ بو ، صوراوغه قارشی باشقه‌لرنڭ اوپی نیچکدر آنی بلمیم . آنچق مینم یاراقسز اویمه قالسه: بونی بارلقغه چغاررغه یول ، کوب قیینلقلر ، آغرلقلر بولسه‌ده بورو-نده‌غی ، بابایلر چاقلرنده‌غی ایسکی بتکلرنی ازله‌ب طابوب شونلرنی باصوب طارالتودر . مونه ، شول نرسه‌لر آرقاسنده ایزی ، اوغان (۱) تله‌سه « تل » برله‌شوب بتون بر کیكڭ تل ، تلده یتوشلك بارلقغه چغار . مونه شول چاقده چن « تورك » دیب آتالورمزده صان آلورمز .

« عبدالغنی نیازی بیر محمد زاده » « آسترخان »

۳٤

یوغم (اثر)

یوغمسز هم کیلوشسز نرسه‌لرنڭ برنچیسی دینلمه‌سه‌ده برسی دیب : « کشی ، اوزی عادت ایتکان بر اش ، قوللانغان برمه‌نه‌ز (خلق) نڭ کیریسینه یورطنی (خلقنی) اونده‌ب ، دیمه‌ب یورو » ینی صانارغه یاراسه کیره‌ك . درست « اوزڭ طوتماساڭده کشینی اوگوتله! » دیب‌ده ایتکانلر ؛ مگر بو کبی سوزلر ، باری « یخشیلقغه اونداو یولی بیکل‌نماسن ، طارایماسن » دیگان اوی‌برلان‌گنه ایتولگان بولوب ، برده یوغملی بولوون اوستلرینه آلغانلقدن سویله‌نگان سوزلر دگلدر .

بو سوزلرنی ، حرمتلو « ترجمان » غزته‌سی‌نڭ ۳۰ نچی صاننده یازلغان ، قزانلی عیاض افندی‌نڭ « تل » حقنده‌غی بر نیچه سوزلرن اوقوغاچ یازدم . عیاض افندی ، یکل آنا تلن قوللانو ، چیت تل سوز

(۱) ایزی ، اوغان - ایکسی ده بر سوز : یوقدن بار ایتوچی .

لرن قاتشدرماو تیوش ایردوکن بیك آچیق بلدرگان هم بیك آچی روشده درست یولنی ــ درستلك اوزیده آچی بولا ــ کورگازگان. بو یاقدن قاراغانده هیچ دیه‌چك سوز یوق. «ایر کشی‌نك آغزندن ایرلر سوزیگنه چغا شول!» دیب اوزن قوطلاب قول چابارغه‌غنه قالغان. مینم ایسم کیتکان هم عیاض افندی‌گه کیلوشسز دیب أیته‌سم کیلگان بیروم شولغنه: عیاض افندی، ئلگی بر بیت‌لك آنگومه (مقاله) سنده، شولقدر عرب، فارسی سوزلرن قاطشدرغان، شولقدر اسپایلاغان، بونی اوقوب قاراغان کشینك ایسینه، ایسکی میشارلرنك ایل آغزنده أکیه‌ت بولوب قالغان بر جیونلری کیلمی قاله‌چق دگل. میشارلر، اورس تلن سوز آرالرندن قالدررغه بولوب، اوز آرا بر جیون یاصاغانلر ایکانده، اچلرندن بری ـ قوشطانی بولورغه کیره‌ك، ئلله ملاسی‌مه؟ ـ آیاق اوره توروب، آلدوندا‌غیلرغه قچقروب سوز باشلاب: «جمایه‌ت! اصلش‌ته!.. بوندن آری، آتنیود اورسچه سویلاشمه‌گز! برده یارامی فلانده توگان!..» دیب بتورگان اکغایدوق میشارلرده: «دوبری! دوبری! بیك دوبری!» دیب شولای اورسچه قاتشدرماسقه سوز بیروب طارالشقانلر.

١٥ نچی صان «شورا» ده هم «قلم مسابقه‌سی» باشلی، قسقه‌غنه بر سوزی آراسنده «مسابقه»، «رواج و ترقیسینه»، «خالص وصاف ترکیچه بر مقاله یازمقدن عبارتدر»، «تدقیق ایدلنور»، «مقاله صاحبنه»، «مکافات»، «عینا درج اولنور» کبی، هیچ آبدرامیچه ترکی یازلنورلق سوزلری عربچه یازوینه برده یول طابه آلمادم هم یوقاریده‌غی سوزلرمنی‌ده «قزیم، سیگا أیته‌م! کیلونم، سین طڭله!» دینلگان مقال بوینچه‌غنه یازغان بولسامده بولورمن.

برچه: آنا تیلمز آلغه باصسن ایچون الڭ آچیق هم یوغملی یول: آطافلی، باشچی ـ رضا، فاتح، موسی افندیلر کبی ــ یازوچیلرمز،

چیت تل سوزلرن برده قاتشدرمیچه یازوب عادتله‌نو، چیچه‌نلکنی (فصاحت و بلاغتنی) ده چیت سوزلر ایله چوبارلاوده دیب بلمیچه، «یگل آکلاتو» طاتلی توشندروده دیب ایمان کیلترودر.

بوکای ایلندن، «عمر قراش اوغلی».

۲۵

دوستلر تابو طوغروسنده.

دوستلر دورت تورلیگه بولنورلر. بری «یاردم ایدر هم یاردم استه‌ر»، ایکنچیسی «یاردم ایتماز هم یاردم استه‌ماز»، اوچنچی تورلیسی «یاردم ایسته‌ر، اوزی یاردم ایده بیلماز»، دورتنچی تورلی سی «یاردم ایدر، اوزی یاردم‌ده استه‌ماز». بو صوکغیسی ایسه دوستلرنڭ اڭ یاخشسیدر. بونلرنڭ ایلککیسی ایله دوستلاشوب شادلق هم قایغولرنی اورتاقلاشوب، توررغه پك کیلشه‌در. چونکه «طورمش» دیگان نرسه اوزی اوشبو توب اوزرینه قورلمشدر. اوشبونڭ کبی دوستلرگز بولنور ایسه طارلق هم قاتیلق کونلرگزده شونلردن بولشلق استایه‌چکسگز، اوشبو دوستلرگزده سزلره یاردم ایده‌چکلر. بونلرغه قارشی سزده آنلرغه یاخشیلق ایدرسز. کشیلر ایسه بربری ایله اوشبو دوستلق یاردمی ایله‌گنه یاشارلر، بربرینه یاردم قیلشورلر. دوستلاشو هم یاردملاشو، کبی نرسه‌لر بولماسه‌ایدی کشیلر یاشایه آلمازلر ایدی.

ایکنچی هم اوچنچی تورلی دوستلر ایسه اڭ یامان دوستلردر. اونلرنڭ هم دوستلقلری هم دشمانلقلری بلگلی توگلدر. دوستلشمق

دیمك آلوش بیرش ایله یاردم ایت‌شمك دیمك اولور ایسه، بو کبی دوستلرده چن دوستلق بولنماسه کرك. بونداین کشیلر سگا وبگا بر آغیر یوکلکدن باشقه بر نرسه‌گه‌ده یارامازلر. آره صره بونلرنك یاوزلغندن‌ده قورقورغه ده هیچ اولماسه آگلی بولورغه تیوشلیدر. بو کبی کشیلر، دوستلرنك دارولری، هم‌ده اولطرشلری ایله شادلق کیتره تورغان کشیلر اولمای، باری سیگا و بگا یابشقان چیرلر هم‌ده آغولردر.

دورتنچی تورلی دوستلر ایسه اڭ یاخشیلرندن و اڭ کورکام لرندن اولوب، بو کونمزده بونداین دوستلقلی کشیلرنك بارلیغی بزگه ئلیگه چیکلی قرانغودر. اوشبو یازولریمه کوز صالغان ایبداشلرمدن اوتنه‌م: بو یر یوزنده بونك کبی دوستلرگز بولور ایسه، آنلرغه آزاو دیشلرگز ایله یابشوگز! وآنلردن، اوزگزه اڭ قزقلی نرسه‌لرنی ده قزغاناگز!. بونك کبی دوستلرسزگه هر بر اشگزده بولشلق ایتو، هم‌ده سزنی آلغه یبارودن باشقه‌نی بیلمازلر، شولای ایندی شولای، دوستلر ایله برله‌شوب جیولشلر یاصاب، کوگللر شادلاندرو، هم‌ده قایغولر ایله ایچ پوشولرنی تاراتودن تادلیراق نرسه یوقدر. بو طوغرو سنی هر کیم چنلاب‌ده آگلامشدر؛ بو اورنده شونیده أیتوب کیتو تیوشلیدرکه، دوستلرگز اوزگزدن بلملیرەك هم ایبلیرەك اولسونلر، هیچ اولماسه اوزگز ایله بر تیگزگنه اوقومشلی بولسونلر. بلملی هم ایبلی دوستلرگز بولنور ایسه آنلردن بر تین آقچه توتماینچه، اوقو هم‌ده یازو کبی کرکلی نرسه‌لرنی اوگرانرسز. بونلردن باشقه پك کوب کرکلی نرسه‌لرنی‌ده اوگرانرسز کشیلر آراسندن، دوستلرینك آغزندن چوبلابکنه بلملی بولوب کیتکان کشیلر یش یش اوچریدر. بلملك، بلملی کشیلرنك آغزندن چیغوب‌قنه توراد‌ر. اوزون سوزنك قصقه‌سی شول، بلملی و ایبلی اولان دوستلری بار کشیلر بونك

ایچون کورکه کبی قاپارنوب سوینور ایسه‌لر یری واردر. بو اورنك ایکی بر برینه دوست کشیلرنی کورسه‌تورم. محمد عبده آدلی بر کیمسه، اوزینك دوستی اولان جمال‌الدین الافغانی‌دن اوقوبقنه بلملی هم‌ده پك شه‌ب یازوچی اولغان. مونا بو ایکی کیمسه‌دن اورنه‌ك آلسه‌ق نیچك بولور ایکان؟

مین اوزم‌ده بلملی و ایبلی دوستلر تابا آلمیچه پك اوزاق کون لر ماتاشدم. شونلقدن دوستسزلقنك آغیر نرسه ایدکین بیلورم، شولای بولسه‌ده یارطی یورطی دوستلر ایله یوردن یالگز تورو، هم‌ده دشمانلردن اورنه‌ك آلوب، اوزگنی کشیلك ره‌تینه تیزه‌رگه طر- شو، مڭ قات آرتقدر. مینم‌ده بلمسز دوستلرم کوب ایدی. بونلر بکا کوب زیان کیترمادکلری کبی، کوب تابیش‌ده کیتره آلمادیلر. بونلر ایسه بکا بیچورا و اوبرلر ایله قاتشدروب ایسکی تاتار خاتون قزلری طاپقرندن سوزلر سویایلر ایدی. طوغروسنی أیتکانده بونلر بنی ایسکی‌دن قالمه یوللرینه ایارترگه ایته‌لر ایدی. بونلرنك بنم ایچون الڭ بیوك زیانلری بنم کبی نادانلرنی ماقتاب اورنسز یرگه قاپارتولریدر. ایشته مونا بو زیانلری هم‌ده الوغ زیانلریدر. مین اوزم بونلرنك توبسز اویلرندن کوچکه گنه قوتلدم. بو یر یوزنده اوکسز کشیلر بولنور ایسه اوزلرندن بلملیوه‌ك هم اشلکلیوه‌ك، دوستلری بولماغان کشیلر چندن اوکسزدرلر. مین اوزم‌ده بلمسزگه اوغل بولغانچی، آنلن قوغلده بلملی‌گه قل بول، دینلمش ایسکی تاتار بابایلر سوزنچه بلملی کشیلر ایله دوستله‌شرغه طرشدم ایسه‌ده طرشولرم جیلگه کیتدی. بلملی کشیلر بکا بورلوب‌ده قارامیورلر ایدی. ایندی بوصوك یللرده مین اوزم‌ده بلملی کشی بولورغه طرشه باشلادم. برنیچه یللردن صوڭ مین اوزم‌ده بلملی کشی بولا آلورم. بونڭ ایچون تگری یاردم ایتسون! اول چاقده بنم ایچون «ع. بطال

افندی» کبی بلملی دوستلرده تابلور. ایندی مین باری شول کیلەچك کونلرنی کوتوب قالدم.
«میان عبدالاول الغفاری»

الوغ آقا. قراسنواوفیمسکی اویاز.

۲۶

«شورا» التماسینه

بر مکك سیکز یوزده توقسان دورتنچی ییلدن بیرلی، «برکته» آولنده منلا - اوقوتوچی خواجه بولوب شول آول کشیلرینك بارچه ایر بالا وقز بالالرینه کیرا کلی نرسەلرنی اوقوتوب اوگرەتوب تورامز. بز کیلگانچه بالالرغه هیچ بر کشی، هیچ بر نرسه اوقوتوچی یوق ایدی و بالالر بر نرسەده بلمیلر ایدی. بالالر اوقورغه بر اویده اورنده یوق ایدی. اوشبو بر مکده توقز یوزده توقزنچی ییلده بزنك بو آولغه کیلوب خواجه بولوب بالالر اوقوته باشلاومزه اون بیش ییل بولدی. بو ییللرده بو کونلرده بو آول بالالری بارچەسی دیبورلك نماز اوقی هم یازو تانی ویازو یازا بلەلر ایندی. بونلرنی اوقوتو بیك آغر وجفا وبیك مشقتلی اشدر. شونك ایچون کوب اوقوتوچی خواجەلر بر ییل یا ایکی ییل یا اوچ ییل اوقوتالرده تاشلیلر اوزلری طرشماغان اوقوغه دشمان کشیلرنك بالالرینی اوقوتو بنی بیك بورچیدی یابقدردی اشدن چغاردی. بونلرنك بالالرینی اوقوتونی تاشلادم، اوقوتماو ایسه بینی باشلادم دیب اوقوتمیلر طنچغنه طورالر. بونلرنیده اورشوب بولمیدر. بو نادان آول کشیلری اوقوغه اوقتوغه بیك دشمان، بونلرنك بالالرینی اوقوتوب کراك نرسەلرنی بلدرو، چیکسز الوغ مشقت

و زحمتدر، چونکه بو کشیلر قار یاوب قش بولوب آت صغرلری قرده آشی آلمی باشلاغاچقنه، بونلرنی قارارغه بالالر کیرا کما گاچکنه اوقورغه قوشالر، یاز ییته باشلاغاچده بالالرینی اوقودن توقتاتالر. بو آول کشیلری اوزلری بیك نادان اوقولری ایجك گنه اولدیغی ایچون بالالرینه‌ده ایجك گنه اوقوتورغه قوشالر، اوقونڭ قدرنی برده بلمیلر. شونڭ ایچون بونلرغه ینگل روشلی کیرا کنی بلدروب یازو تانوتو یازو یازدرولر بیك آغر. آولده اوقتوچی خواجه‌لر بارچه‌سی مونی بلوب بیك قایغرالر قایغرسالرده بونلرنی بوروغی اشلرندن ایسابلرندن قایتارغه وتوقتاتورغه هیچ بر یول تابا آلمیلر. اول آول کشیلرینڭ ینه بر قارشی اشلری شولدر، بارچه‌سی دییورلك ایجك و کیسك باش، کتابلرینی بر آز کوکُلگه کوکل سبق اورنینه آلوب اوقوغانلرده، شول روشلی شول یول ایله بالالرینی اوقوتورغه کوچلیلر. ایرکسزلیلر. اوقونڭ باشی ایجك بزنڭ بالالر ایجك اوقوسونلر ایجك بلماینچه هیچ بر نرسه بلوب بولمایدر دیب هر وقت اوقتوچی خواجه‌لر ایله قچقرشماقده واورششماقده وقایسی وقتلرده صوغشماقده‌ده اولالر. ایجك سز اوقوتونی واوقوتوچینی بیك دشمان کوروب، قایسیلرینی آولدن قاویلر، قایسیلرینی تورلی جفالرغه مشقت‌لرگه توشرالر.

خواجه‌لر ایجك سزگنه ینگل ویخشی روشلی اوقوتو برله بیك تیز یازوطانوب یازو یازارغه وبارچه بالالرنی وکشیلرنی آبز قیلورغه بولادر دیب‌سویلاب، هم آز وقتده‌کوب نرسه‌لر بلدروب کشیلر آلدنده اوقوتوب یازدروب کورساتسه‌لرده اول نادان کشیلر اشانوب بتمیلر، شونڭ ایچون ایسکی اشلرنده ایسابلرنده تورالر. اول نادان کشیلرنڭ یاگا ینگل روشلی اوقوغه واوقوتورغه قارشی تورولرینه برنچی بیك الوغ یاردمچی قارت ملالر ونادان بایلر ونادان ایشانلردر.

برکته ملاسی «طاهرشاه مراد اوغلی.» مینزله اویازی.

٢٧

قز بالالرنی اوقوتو کیرکمی ؟

اگر قزلریمزنی اوقوتماساق آلغه بارومز قیون بولاچق. قزلریمز اوقو اوقتونی بلمەسەلر آنلردن طوغان بالالرده شولای بولاچق. بلو یمشندن آنلرده قوری قالاچق. قزلریمز اوقو اوقتونی بیلمەگەنلکلر ندن بالالرینك اوقوغه کوڭل قویولرن قایتارلرده آنلرنی نادان قالدروب کیلەچکده اوزلرینك آلغه بارولری ایچون برسی برسینه یاردم ایتشەچك یرلرندن آیروب آنلرنی آرتده قالدرالر. شولای بولسه آنلرنی اوقوتماو آلغه بارومزغه یول بیرمەسه آنلرنی اوقوتوب، تیرەن اویقولرندن اویاتوب اوقو اوقتو اشلرنده الوش ایەسی ایتەرك آلغه باروموزغه یول آچارغه تیوشدر.

بز تاتارلرنك آلغه باروموز، نادانلق چقورندن آطلاب چغوومز یالغز کیلەچکدەگی تاتار یاشلرینك آناسی بولاچق قزلریمزنك بلملی بولووینه باغلیدر. قزلریمزنی اوقوتساق، کوزلرن آچساق آنلر بزنك آلغه باروموزغه یول آچاچقلردر. آنلردن طوغان بالالردە بلملی بولورلر. آنلرنك بلملی بولماقلقلری تاتارلرنك آلغه کیتمکلریدر.

آنلرنی اوقوتساق ایك الك اوزلری اوزلرینه ایه بولورلر ایدی. اوزلری بلمەیەرك ایرگه باروب صوغشوب قرلشوب بر آز ترکلك ایتکاچ، آناسن بالالرندن، بالالرن آناسندن آیروب یباروب اولگانگه چیکلی قایغوغه صالمازلر ایدی. آنلرنی اورشوب صوغوب کون بوینه ات شیکللی اش اشلەتوب آنڭ اوستنه کیملك کوزی ایله قارامزلر ایدی. بزنك تاتارلرنك شاقتی اولکانلرندن صانالغان کشیلری «قزلرنی اوقوتو نیگه کیرك ؟ آنلرنك سودا ایتەسیلری یوق، یازوچی

بولاسیلری یوق، آنلرنی اوقوتساڭ بوزلالرغنه» دیوب ایتوچیلر بار. بو آبزیلر یوقاریده یازلغانلرنڭ برسنده اویلامیلر میکان؟ قزلرینڭ نادانلقلرندن اوزلرن اوزلری صاقلی آلمیچه ایرلرینڭ طرناق آستنده ایزلدکلرنده اویلامیلر میکان؟ نیچك اولسه‌ده اولسون بونڭ شیکللی زور بر اشده اویلامیچه سویلاولری بك زور قایغودر.

محمدجان ایشمحمد اوغلی.

اداره :ـ بو مقاله‌نڭ نه یردن یازلدیغی معلوم اولمادی. امضاسی‌ده تانلوب بتمادی. بلکه تخمین ایله گنه قویلدی.

۲۸

اویسزلق ایه‌سون ئه‌ره‌م ایته.

بز بو کون بیك بلیملی اولوب بورونغی بابایلرمزنڭ سوزلرینه برده قارامای یایسه اوسدانگنه قاراب آنلرغه «اویسز اولغانلر» دیوب نی حتلی تل اوزاتساقده مینم بلومچه بو باری بزنڭ ینگل اویلیلقمزغنه در. یوق ایسه آنلرنڭ بتون سوزلرندن اوی ایلان بلیملری شول حتلی آچق کورنوب طورادر. تابقر کشی شونلرنی بر کورو ایلان برده توقتامی بزدن بیك کوب اُلوش یوقاری اولغانلر دیوب ایته‌چك. مین مونڭ ایچون بو کون آول قارتلرینڭ بابایلر سوزی دیوب سوز اوگفاینده ایته طورغان صناولی سوزلرون ایتمیچه قشنڭ اوزون تونلرونده اشلاب تویغاچ بر کوکشین ماقصوه‌ه ایلان ایکمك آشاغانده آش سکوشلی اولسون دیوب سویلشه طورغان یالغاندن توزواگان تابشلی اکیتلرون سویله‌سه‌ده سوزومنڭ درست چغارینه اشانام.

منه اول اکیتلردن بریسی : «اویسزلق ایه‌سون ئه‌ره‌م ایته» دیگان اویسز آچ بوری «اکیتی» - بورن بر قاره اورمانك بر بوری بیك کوب کونلر آشارینه بولمیچه آچ قالوب آبتراغاچ، توزانلی بولغانچق بر توننی اوزینه تابش بلوب اورمانغه یاقین بر آولغه باروب آرتدن آبزارغه کررگه یول قاراب یورگانك، بختینه قارشی وهاب بابای یورتینك آرت قابقه‌سی آچق ایکن، شوندن توب توری صارقلر آبزارینه کروب قزغانچ وهاب بابای خاتونی سمیعه ابینك صاوا طورغان کجه‌سی توری کیلوب آشامق اولغان . اویلی کجه تلگه کیلوب توبنچیلك ایلان «بیك یخشی آشارسز آلایده مینم برگنه اوتنچمنی تڭلاب اوشبو لاپاس توبه‌سینه منوب سینی ماقتاب سوزسویلارگه ایرك بیرسه‌ڭز آیرم قزغانوڭز اولوب مینمك دنیاده قایغوم بتار ایدی» دیگان . بوری برده اویلامی بیك یخشی مینده بر آز یال ایتارمن دیوینه کجه بیك تیزگنه منوب آچی تاوش ایلان سمیعه وهاب! دیوب ایکی اوچ تابقر آقروینه بتون آول اٗتلری بر آغزدن اولارغه باشلادیلر. ایل کشیلریده اٗتلر اولاوندن بوری بارلغون سیزوب کوساکلر ایلان اورامغه چغوب قایده بارغه بلمای تڭلاب طورغانده وهاب بابایڭ قاتی تاوش ایلان بوری بار! دیوب قچقرون ایشتدیلر . بارسیده وهاب بابایلرغه یوگروشدیلر . بوری بو صولوده آچلقون اونتوب قایده بارغه بلمای اورامغه چغوب اتلر ایلان کوساکلی کشیلر آراسندن صوغوله تالانا قر قابقه‌سینه جیتوب آندن بار کوچی ایلان اورمانغه قاراب چابوب کیتدی. نی ایتمك کیرك ؟ اویسزلق مینی بو روشکه توشردی. یه صوڭ اوز اشمنیگنه باشقارمیچه برده کیرکسز کجه‌نڭ لاپاس توبه‌سینه منوب آقروینه ایرك بیردم ، دیگان شیکللی اویلر بوریڭ باشینه برسی آرتندن برسی کره باره ایدی . بو روشکه یولقو ایلان بوری اویغه کیلدی دیوب بلمگز. آنڭ اویسز بلیمسزلگی یاشدنوق اولغانغه بته طورغان توگل .

اول شول یولدوق ایکنچی بر تکه‌نی اوچراتوب تکه‌نك آلداوی ایلان بر یولی قابوب یوتو دیگان یالغش اویغه کیتوب تکه‌نك بر یولی کرام دیوب یوکروب کیلوب سوزوب یبروندن بر کوزی چغوب تاغن بر صبق آلدی. تاغن شول یولدوق اوچنچی ره‌ت بر بیه‌نی اوچراتوب آکغرالقی ایلان بیه‌نك سوزینه اُشانوب اُش ره‌تی یازون (پروگرام) اوقیم دیوب آرتینه بارغاچ بیه‌نك قوش آیاق ایلان تیبوندن بر آیاغی صنوب تاغن بر صبق آلوب اویسزلقی آرقاسنده کوزسز آیاقسز کیونچه اورمانغه کروب کیتدی.

منه بابایلرنك بوا کیتی یالغاندن توزولگان اولسه‌ده اویلی کشیگه نی حتلی تابشلی. آلاین بز آکغرالقمز ایلان موندن تابش کوره آلمیمز. بز تاتارلر بر اشنی مك مشقت ایلان قولغه آلامز ایندی دیگانده آچبوری شیکللی ایکنچی اشکه توتونه‌مزده بارون برگه قولمزدن اُچقندره‌مز.

یانگیلدی ده امام «ا. صالحوف».

قزان ــ مسقوا تیمر یولی.

۲۹

بلغار قزی آی صلو.

آی صلو کوزلرمنك آلدنده چچکه‌لردن اوقماشقان بر اوچ چچکه کبی کورنوب کوز قاراوی بله‌ن مینی اوزینه باغلای، قولمدن کوچنی آلا ایدی. بلغار قزلرنده‌غنه بوله تورغان: آق توگراك یوزی اوستنده‌گی آل قاتش قزغلت بیتی، قاره‌سی قاره، آغی آق بولغان زور کوزی، اوزون قاره چه‌چی، طال چبقدای صغلوب تورغان بویی کوله بیروب

کرفك قاغوب ایتکان سوزی نیچکده اوزینی یاراتدره ایدی.

آنی کوبدن بیرلی سویسامده اوزمنك سویگانمنی آڭا بلدرمی ایدم. آنك ـ مینی کورووی بلەن کوز قاراووینك باشـقەلانووی، سوزلرینی قالطرانکرەب ایتووی مینی یاراتووینی سیزدره ایدی.

بر کون آغاچلر آرەسنده ایدك. آنك ماتورلغی یانده اوزمنی یوق کبی کورسامده قولمده کوچم قالمی اوزمنی اوزم بلمی یلـگه بوگلـگەن آغاچ کبی آی صلوغه تابه بوگلوب قورقنقراب ـ «مین سینی سویەم بیت» دیدم. یاراتقاننی بلدره تورغان تورده کوزمه باقدیده ـ طننی جیووب ـ مین ده!.. دیدی. شول میزگلده کوزنده قویاشقه قارشی یالتراب ایکی بورتك یەش کورندی. آغاچ کوله گەسنده اوطوردق. چچکەدن، چچکەگه قونوب یورگان چبنلر آی صلوغه قونارغه ایتەلرده آنك سلـکنگاننی کورگاچ چچکه توگل ایکاننی بلوب کیری کیتەلر ایدی. مین ده آنك کوکـکه اوچووندن قورقب قولمنی تیگزمی ایدم.

کوز قاراشومزدن جانمز برلشکان کبی بولا، تل بلەن توگل کوڭل بلەن کوزلرمز آرقلی سویشو یاراتشوومزنی آڭلاشه ایدك. ماتور یوزینی، اوزینه بلدرمی‌گنه قارای ایدم. ایکنچی برده قاووشه آلماوومزنی بلـگان ایچون کوزلرمز یەش بلەن قابلانغان ایدی. اول کوزمه طوب طوری قاراب گرسنوب صولاب آلدیده آلدمه قولنی صالدی. بو یومشاق قولنی ایرنمه کیتروب اوبەم دیگانده برکشینك طاووشینه سیسکانوب کتدك. آی صلو بولوت آستینه کرگان آی کبی آغاچ آرەسینه کروب یوغالدی.

***

بر آزدن صوڭ بر کون آی صلوتوشاکده ایدی. ترك بولوب طوروی آزغنه قالغاننی سـیزه، ترك چاقده کورگان آوورلقلردن اوزینی قوتقاره طورغان أولمنی کوته ایدی. تیره یاغنده‌غی نرسەلرده

یه مسزلك تاباده تیزره ك آلاردن قوتله‌سی کیله ایدی .

باشینی چاق أیلاندروب ، کوزینی طوتروب یاننده اوطورغان آناسینه قارادیده ــ اوف ! . . دیدی . کوزنده یاشلر بتدی ، باشی یاصدق اوزرینه توشدی . تره‌زه آرقلی توشکان قایغولی توسده طورغان قویاش یاقتیسنه جانی قوشلوب کوککه اوچدی . توسسز صارغایغان ایرنلری بو تورمشنی مسقل ایتکان توسلی آچلوب قالدی .

***

آق یوزلی ، قاره کوزلی ، زیفا بویلی ، اوزون چه‌چلی بلغار قزی آی صلو قایده ؟

ــ شول کوندن بیرلی قاره یر آستنده . . . .

« عبد المجید غفوری » اوفا

۳۰

چنگیز .

اتچلرنڭ بیك ماتور ایتوب ، موڭلیغنه قچقرولرینه طاڭده صزلوبقنه آطا باشلادی ؛ منه زورایا . . . منه آغارا . . . یاب یاقتی بولدی .

کون تیك طورمی : اوته . قویاش قزاروب تگاری‌ده باشلادی ، تیره یاقغه قزللغی تارالوب ، ماتور ، کوڭللی بر کورنش یاصامقده ؛ یوراکنڭ الڭ تیران یرلرنده صاقلانغان دردلرنی قوزغاتورلق روشده قوش قورتلرده چوت ، چوت صایرامقده ایدی .

شوشندی ماتور کورنشده یوقیدن اویانوب‌ده ترك بالالرینڭ طامرلرنده یورگان قانلرینی قزدررلق ایتوب موڭلی بیك

اوزون ایسکی کویلرنڭ برسنی جیرلاب یبارسه‌ڭ . . . آلارغه، ایسکی اوتکان یاخشی کونلرینی، شول موڭلی طاوشلر ایله ایسلرینه توشروب، کوڭللرینی یومشاتوب آغلاتسه‌ڭ . . . آه یوق !

قویاش بر اورنده طورمی ، تیك اوزینڭ آلغه بارووندە . . . بایتاق کوتارلدی . جان ایالری بارسیده طاتلی یوقیلرنی طاشلاب اوز اشلرینه کرشدیلر . بارسیده اویاو، بارسیده اشده . . .

براوده قاراب ، یوقلاب طورمی . . . طرشه ، طرماشه ؛ اوزینڭ تلاگینی چیغاره . «طرشو بوشقه کیتماس ! » .

آه ! ایتورگه ده آور ، ایسمه توشـسه یاشلرم طاما ؛ آغا . . . یاشلر قاینار ، قاینار کوزلرمدن بیتمه طامچیلاب توشه‌لر . نیچون ؟ . . . بارده اشده‌می . اشـده ! تیك بر پوچماقده یالانغاچ قاطی اورنده ، ایسکی بویلی چاپانلرغه تورنوب، قویاشنڭ قزوینی سیزمیچه غرلاب یوقلیلر ، یوقیلری بیك قاطی ، غرلاولری ، اولم آلدنده‌غی غرلاودای ، بیك آیانچ . . . آه آیانچلر !

تس . . . چو ! طاوشلانمه‌ڭز ، یوقلاسونلر !

منه . . . ییل چیقدی ، طوزان طوزدردی ؛ طـن بولوب قالدی . طاغی ییل ، طاغی طوزان . . . اولده بتدی . . . بارده اشـکه کیتوب بتکانلکدن بو قزغانچ یوقیچیلر تیره‌سنده برده طاوش یوق ، طب طن قالدی . تیك غرر ، غرر دیگان طاوشلرغنه بونده جان ایاسـی بولغانن بیلـگرته ایدی .

یوغاریدن توبانگه آپپاق توتون توشدی . تیره یاق آغاردی . بر آزدن صوڭ شول آقلق بتوب یر اوستنده کیك کوکراکلی ، قاقچه یوزلی ، کوزلری قصیغراق، صقال ومیوقلری سیره‌ك بر کشینڭ باشنی توبان ایبوب طورغانلغی، کوزلرندن یاشلرینڭ طامغانلغی کورندی . اول کشینڭ اوستنده تیمردن اورگان صوغش کولمگی، باشنده چیتی

قامالی اوچلی بورك ، آرقاسنده اوق جایاسی بار ایدی .

بو ، آلتای طاولری باشنده ، قارا اورمانلر ایچنده کوملوب یاتقان قارت بابامز چنگیز ایدی . . .

نی چاقلی آورلقلرغه توزگان ، نیچه کشیلرنك باشلرینی اونکن قلچلردن کیچرگانده کوکلی یومشامغان بابامزنك کوکلی بو یوقلاوچیلرغه قاراغاچ یومشاغان ، اوکسوب یغلی ایدی . بابامز ، قالترانغان طاوش ایله ، دیدی :

ـ «بالالر ! . . . سز مینم بالالرممی ؟ ئلله سزنی یاکلش کوره‌ممی ؟ قارتلقدن کوزلرم بتکانگه‌می سزنی یوقلاغان کوینچه کوره‌م ؟ . . . شول یاوز قارتلق دن قولاقلرم صاڭغراولانغانغه‌می سزنك غرلاغانگزنی ایشتکان کبی بولام ؟ آ ! کوچلی ، توزملی ترك بالالری ! »

یوقلاوچیلردن غرلاودن باشقه طاوش یوق ایدی .

طاوشلرینی ، اوزینك اسکی ایرلگنی صاقلاب : «یوق . . . یوق ! برده یاکلشمیم . کوزلرم بیك آچیق کوره : سز یوقلیسز ، قولاقلرم آچیق ایشته : سز غرلیسز ! . .

آ : بالالر ! بنم سزگه قالدرغان نرسه‌لرم قایده ؟ چین دن قارا دڭزگه ، تیبت چوللرندن سبر اورمانلرینه چیکلی جایلوب یاتقان زور اولکه قایده ؟ اول ، اویاولق ، اول کوچ ، اول زیره‌کلك قایده ؟ أ ؟ . . . آلار قایده بولغانلر ، قایده ؟ نیگه ئنده‌شمیسز ؟ نیگه برقارت باباڭزغه سوز قوشمیسز ؟ » ، تگیلردن برده طاوش چیقماغاچ چنگیز بیگراکده اوکسی ، بیگراکده یغلی باشلادی .

« مینم قاشمده یر یوزی تتری ، مینی سویلاگانده باشقه‌لر کوزگی کونده صارغایغان آغاچ یافراغی کبی قالترانوب بوگلا ، یرگه توشه ایدیلر . . . ئه‌سز ، ئه سزگه براوده یاخشی کوز ایله قارامی ، اوزگز تتره‌ب طوراسز ! . . . اویات سزگه بیك اویات !

مین نیندی قارانغی کونلرده ترك اوغلرینی برلاشدروب زور کوچلی بر اولکه یاصادم. ئه سز نیندی یاقتی اوکْغایلی کونلرده ده تیك یاتاسز، اوزگز طرشماغاچ کونلرگز اوکْغایسز کورینه !... ایندی، سز بالالرم، قوراللانو اوقو بولغاندن.. تارتنمه‌گز، اوقوگز بالالرم... اوز آرا طالاشوب، تچقرشوب کون اونکارمه‌گز، دوستلق، برلك کوینچه یاشاگز، کوز یاشلرم! یوقلامگز طورگز أروغلرم ! »

شول چاقلی سوزگه برده سوز قایتاروچی بولماغاچ چنگیز، تیلمروب گنه قاراب، بر سوزده ئنده‌می، بیك اوزاق یغلادی. آه بابامنك قاینار یاشلری !... آه بابامنك قزغانچ آه‌لری! بر یاشگنه تازا یگت‌نك بیتنه، باباسینك قاینار یاشی توشکاچ بیتنی قزدرغان بولسه کیرك، آقرینغنه قیملدی باشلادی.. تیرپنه... چنگیز: «برلك....» دیه باشلاب طاغی بیك اوزاق سویلارگه تلاب، آغزینی آچسه‌ده بایاغی توتون آنی بولدی، یوغالتدی. بایاغی طوزان، قارت بابایی، آلتای طاغلری، آلتای اورمانلری آراسینه، قاره طوفراق ایچنه طغوب قویدی. طاشلادی.

بابامنك یاشی بوشقه کیتمدی. تگی یاش طوروبده اوطردی؛ کوزینی طرمیده باشلادی... «یگت اویان، اویان ! »

احنف تانغتارف.

۳۱

قوری بلو، سویله‌و ییتمی؛ اشلی بلورگه، اشلرگه کیره‌ك.

نینده‌ای گنه چیتن هم تویونلی اشلر بولسه‌ده، اوی پوچماقلرنده چای اوستونده، مجلسلرده تور باشلرنده «اوی» لرغه توشوب، «تل» لرگه آلنه باشلاسه، یارطی ساعتلك بر وقت گه‌ده توزه آلمیچه آنصاتلاشه چیشـله باشـلی. خلق مجلسـن آچو، ایرك بیرو، تیگزلك، تن جزاسـن قالدرو، دنیا یوزندن صوغشـنی بتروب بـتون کشیلر بر قرداشچه یاشاو وبونلر اوخشاشلی نیچه ونیچه اولوغ اشلر حقنده برگنه مجلسده سویله‌نوب وتیوشلی یوللری کورگازیلوب بتکان وقتلر بولغالی.

اگر اش اشله‌ب کورساتو یاغینه کیلسه‌ك بتونله‌ی باشقه دنیاغه باروب چغاسك: قایده بوندایون زور اشلرنی آنلردن کوتارگه! نیچه قات بونلردن کچکنه وینگل اشلر نیده هیچ بر وقت بو مجلس قهرمان لری اشله‌ب چغارغانلرینی توشکده‌ده کوره آلمازسن- خیر « سویله‌و اوزی بر اش بیت!» دیسه‌لر، - بوڭا هیچ دیه‌چك یوق.

آرامزده شوندایون کشیلر بار: اورطه و بیوك مدرسه‌لرده برنچی لك قازانغان، یخشی بلوی آرقاسنده آلتون نشانلر آلغان اولالر، اما بر بر اورنغه اوطوروب خلقینه خدمت کوسـتاره باشـلادیلرمی؟ بتونلای قوللرندن جونلی باشـلی اش کیلمی تورغان بر یالقاولر بولالرده چغالر.

یراق باررغه نی حاجت؟... بز اسلام خلقلری و بلـکه بتون دنیا کشیلری قاشنده « یالغانچی- الله دشمانی» دیه سویلنمکده وصبی بالالرغه قدر بو سوزنی درستله‌مکده‌لردر. حالبوکه هیچ بر سـوزنده

یالغانلاماغان، چن کشی بیك سیراك طابولسه کیره‌ك.

اوشانداق "الله نی بر دیه اشانماغان بر مسلمان یوقدر. شولای بولا توروبده، حاضرگی زمانه مسلمانلری نك کوبره‌ك اشله‌گان اشلری و قیلغان قوللقلرینه تیره‌نراك قاراسه، اول بر الله‌دن باشقه دخی بر نیچه نرسه‌لرنی آنك درجه‌سنده طانیمقده ایردکلری کورینوب تورماقی حقنده سویله‌ب کوسترگه‌ده کیرا کسنمی‌من.

بونلر کبیلر بیك کوب و بارچه‌سندنده: هر توغریده توب کیراکلی و ایك قدرلی نرسه اش اولوب بلو ایسه، باری شول کیراکلی نرسه‌گه ایرشمك ایچون بر آرالق و قورال‌غنه ایردیکی کورینوب تورمقده‌در. (الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه)

«عمر القراشی» بوکای لیکدن.

۳۲

سوز باشی.

ایل باشی، آول قارطی بولوب اوتکان آقصقال آغالر، سوز آراسنده: «جاتوب قالغانچی — آتوب قال!» دیگانلر. اوچ — دورت توگراك — آقچه، جانچقغه صالور صارتین توگل، باری یولداشلرمدن قالماز یوللو، قولیمه یازو قورالی آلوب، آبز کشیلر آراسینه طیغلوب، اوزمنك بیلگان تیلمده‌گی موڭلارمنی یازارغه کوچلاندم. کوراش اورونده کوراشوب جیگلگان کشی کوچلی دیب ماقتاولی بولسه، جیگلوب جغلغان کشینی برده کیمسنمی. سوزنك قسقه‌سی، تگریمنك یارلیغی برلن، بزنك ئولشنی بوش طورماسون دیب، کیرك توغریسنی، بولیم، بولیم سوز آچدق..

I

الوغ اوغانم ! بنی یوقدن بار ایدوب ، بر آوج توبراقدن یاراتوب، کشی توزلی قیلدڭ. بنی، آدم روغندن، آدم نسلندن کیتردڭ. بیلکسز ترلیك تواردن آیرلسونلر دیب ، توغری یولغه صالورغه ، أیلچیلك قیلورغه یالاوچلر یبردڭ. اول ایزگو کشیلر یارلیغکنی ایرشدر- دیلر. بز ایناندق- اوخشاندق. آنلر چن یالاوچلر. آنلر نڭ، صانلری کوب، بزنڭده نسل روغلارمز چیکسز کوب بولسه ده سین بر گنه ، یولداشڭ یوق ! توزلریمز تورلی ، تورلی ؛ سنوڭ اوخشاشڭ یوق ! یاراتقان نرسه لرڭ صانسز کوب بولسه ده ، تیکدەشڭ یوق ؛ الوغ تکریم! بارسن، ایلیکدن بولوب کیلگان، بولغانڭ نڭ چیگیده یوق، بولورسن، مڭگوگه بولاچق! توگانەسی توگل. بزنڭ تراك، تایانچلرمز سینده ، تیلاكلارمزده سگادر. تکریم یارلیقا !

II

سوكلو آنام! تکریم نڭ بیوروقی ، أبی ، بابایلرنڭ جولاسی برلن قورصاغڭن کوتاردڭ . صوڭره ایکی ییلغه چیکلی کوکراك سوتوڭ برلن طوق ایتدڭ صالقون قیشلرده، صاوقلردن؛ جای کونلرنڭ، قویاش قزولرندن صاقلادڭ . اوسوب بویغه یتکانچی اوستم ، باشومنی قاراب قاره کرلی کیوملرمنی ، نازك قوللرڭنی صاوقغه طوڭدره، طوڭدره جودڭ. جانمده طارقمی اوطوروب یاخشی اوگتلر بیردڭ ، تون یوقیلرڭ قالدروب ، ئللیکی، بەللیکی دیب صایراب، صایراب یوقلاتدڭ. اوصاللردن صاقلاب، یامان کوز تیدرمادڭ. بنم صارتین کوب قیین لرغه توزدڭ. آنام، باحل بول!.

III

سوکلو آتافایم ! اوأچندەکی بالا چاغالرڭنی توقلاندررغه کوچلرڭ

قزغانمای، قیش جای میزگللرنده ایشلاب، اکمك طوز کیتردك . بزنك صارتین‌کوب آورلرنی جیلکه‌گا کوتاروب بزنی کشی ایتارگه طرشدك . ایرتوك قویاش چیقغانچی تەمای یوقوك قالدروب، کیچ قارانغو تونگه چاقلی، ایل آراسنده کشی کبك کون کورسونلر دیب ، بازارده آلوش، بیرش صارتین، قاطیغ صاوقلرده ، در در طوکوب ، قاتوب یوردك . یاشیمز اونغه باصدقده ، آبزایغه سبق اوقورغه بیردك . جالقاولق قیلماینچه کون، تون ایشلاب، صوقا صوقالاب، ایگن چاچوب، پچان چابوب بولسه‌ده بایلق جیوب ، بزگه بولاك ایتدیك . بزنی ، یمان کوزدن ، اوصال قولدن صاقلاب قانات آصدیکده آصرادیك . بزدن بو یخشیلقلرگغه قارشی ، توله‌رلیك حال یوقدر؛ سینی تگری یارلقاب آق یوزلی قیلسون ! ! !

«احمد جان بیکتیمر اوغلی» توسکی.

٣٣

تل گیگاشی .

اورنبورغده چغارلوب باصلمقده اولان «کیگاش» نك ١٥ نچی ساننده، تازا تورك تلنچه، یات تلدن بر آوز سوزده (١) قاتشدرمای، بر بتو (٢) یازارغه تلمار (٣) لرنی اونده‌یدر .

بلمه‌یمن : موندای اونده‌وگه بو چاقده آشغوب، قولینه بته‌و (٤) توتوچی بولورمی ایکان ! تاغی بلمه‌یمن : قولینه بر یازو توتوب بو کیزده چغوچی بولورمی ایکان !

(١) کلمه ، لغت (٢) مقاله . (٣) ادیب . (٤) قلم .

ــ نیگه؟ دیسه‌ڭ :

ــ شونڭ سارتن ، ـ بورنغی‌ده بزم تورك تلمز هم ، اوزگه تللر کبك ، ســوزگه بیك بای بولسه‌ده ، ایندیگه چاقلی توبه‌نه‌یگان ، جاسوغاندر (۱) .

بزم آناتولی ، قریم ، قافقازده‌غی ، هم اولرغه ایه‌روب ، اچکی روسیه‌ده‌غی اوقومشلی تابمز (۲) توب تورك تلنڭ بولغان آوز سوزلرنی براغوب ، اورنلرینه عربچه وفارسچه تللردن آوز سوزلر آلمشلردر . اچکی روسیه‌ده‌غی بلمسز تابمز ایسه ، أسره‌سه (۳) میشه‌ر جورتی (٤) ، توب تورك سوزلرنی براغوب ، اورنلرینه چرکین روسچه‌دن آوز سوزلر قاتشدرمشلردر .

کره‌ك آق و کره‌ك قارا تابده‌غی جورتمزنڭ تلمزگه بو چاقلی یات آوز سوزلر قاتشدروب ، اونی بر یاق چیتکه چغاروب تاشــلاولری یا گلشلق یا ایسه کوچلك ایله اولمای ؛ بله کوره ، اوز ایرکلری برــ لندر . ینه‌ده برده کوز یومارلق ، کچرورلك بولغاو دگلدر .

اشلرینه دال (۵) بولورسن ! ! :

بزدن برمز توب (٦) اچنده سوز سویله‌یدر ، یا ایسه کاغزغه بتو بتیدر . اوز تلمزده اوگه کره‌کلی سوزلر بولا توروب ، اوزیده شولرنڭ بارلغن بله توروب ، ئلله نرسه‌سینه یات تلدن سوزلر قاتشــدروب سویله‌ی ، یازادر .

ــ نیك ؟

ــ اوزیده بلمه‌یدر ، نیك ؟

ــ شولای یامانلققه داغدوغان (۷) .

ــ تل بوزلا ؛ اوگه توشنمه‌ی ایندی !

---

(۱) تدنی ایتمك . (۲) صنف . (۳) علی الخصوص . (۴) خلق . (۵) حیران بولمق . (٦) مجلس ، جمعیت . (۷) عادتلنمك .

ینه‌ده بزم تورك تلنده آوز سوزلر آیتلشـده بك كوب بوزلمشلردر. بر تاوش یرینه ایكنچی تاوش كلتروب، سوزلر توبندن چقمشلردر. شـوندای سوزلر باردركه، اچنده قای بر تاوشـلری اوچر، دور تره‌ت آلشنوب بوتونله‌ی توركچه‌لكدن چقمشلردر.

شولای ایتوب بویوك تورك ایلی (١) اچنده باش باشینه بتكان، بیت بیتی برله كتكان یكرمی چاقلی بوزلغان تل قالقمشدر. ! . . .

شو چاقلی بوزلغان، شو چاقلی چنیسی چققاندركه، بو تللر ایله سویله‌شوچیلر، تله‌سه بویوك بلم ایه‌سی بولسه‌لرده، برینك سویله‌ون باشـقه‌لری توبتی (٢) آڭلامای آبتراب قالالر! سوڭره یات تللردن برینی اورتاغه آلوب، شونڭ ایله بر برینك كوڭلن، تله‌گن آڭلاشه لر! تورك تلی ایسل (٣) تورك تلی ایسه موڭایغان، موینی بورلغان، باشی توبه‌ن سالنغان بر آیانچ تورده (٤)، قارغای قارغای بر یاققه كتوب زارلایدر!

أی، اوقوچی! كوڭلـكنڭ ایك قاتتی تویلـگان توینلرینی چیشوب یبه‌روب تیره‌ن بر اویغه قال، باشكنی توبه‌ن سال، تنگنی بیك سیره‌ك آل، اویلا، توبنده تورك تلینڭ شو چاقلی آلچاقلقده، جاسقلقده قالوینه قایغرده، ایركلی ایركسز اولارق بر اوف ایتوب سـولاده، كوزكدن قانلی یاشلر آغز.

میزگل (٥) بولوب ایدی ایندی‌كه، تلمزنڭ تازارون یوموشلی باشلارغه؛ كره‌كسز كروب قسلغان یات سوزلرنی چغاروب تاشلارغه؛ اوزمز اوچون یاڭی سـوزلر یاساب، بورنغی بوزلغان، چورگان سوزلرمزنی مایلاب آشلارغه.

میزگل بولوب ایدی ایندی‌كه، تلمارلرمز، یازوچیلرمز بر یولدن یوروگه؛ تل توزه‌تونڭ قایغوسن كوروكه.

---

(١) ملت. (٢) اصلا. (٣) عزیز. (٤) صورت، حالت. (٥) وقت، موسم.

میزگل بولوب ایدی ایندی‌که، بالالرمزغـه، تلی آچلغاندن باشلاب ساقالی چققانچی اوز تلمزنڭ جونن (١)، ایرته‌گی (٢) سن توبی تامری برله اوقوتورغه، کوڭللرینه توقوتورغه.

بلم اورنلرنده ایندی ئلله قایچان ئلله نندەی کره‌کمه‌گان اوقولرنی تاشلاتوب، یا ایسه اولردن بورن برنچی اولارق اوز تلمزنی اوقوتو کره‌ك ایدی. چن قای بر اورنلرده تـورك تلی آتلی، قارا دیگز آریاق تلن اوقوته‌لر؛ براق(٣) اولغنه تله‌کنی اورنینه کلتروب جتکزمه‌یدر. بزه‌کره‌ك اولان: «کوبلك» (٤) بر تلدر. بوچاقلی جیرنڭ یارتیسینه جایراغان بر ایل‌نی یالغز باسفور بوغازینڭ تلینه یوقدروغه بره‌وده کونمس شول. بزده آناتولی‌لی، قریملی، قافقازلی، تورکستانلی، دالالی، سبرلی، اورالی، قازانلی، ۋولغالی، پنزالی شولرنڭ باریده اوزلرینڭ تورك بالاسی ایدیکلرینی بلمه‌ینچه، تللرینکده بر نیگزدن بوزلدیغینی سیزمه‌ینچه، بارلغیده تاڭری‌دن اویالماینچه، باش باشینه اوز تلن ماقتای، اوز تلن آلغه توتا، اوز تلندن آیرلاسی کلمه‌یدی. بلمسزلری بولای تورسون، اوقومشلی‌لری، یازوچیلریده شـول اویده بیت!

***

سوزدن سوز چقدی، سوزم اوزاب کتدی بوغای. اوز تلـمز ایله‌گنه بوتون بر بتو یازونڭ قیونلغن توشندره، توشندره بر یاق چیتکه‌ده چغوب کتدم بوغای.

شولای، ایندی، اوقوچی! کوڭلـکه آور آلمـه. تلمز آلچاق، تلمز جاسق؛ توزەتوگه، سیبلەوکه (٥) بك چاق ایندی.

«معلم حسن علی»

(١) قاعده. (٢) تاریخ. (٣) لـکن. (٤) عمومی. (٥) تعمیر ایتمك.

٣٤

قزغانچ ایلکای.

ایلك چاغده ایلکای آدلو بالا آجونغه کلدی. ایلکای آلتی یاشینه ایرشدکده اوکدون آتاسی، صوکره آناسی توکاگه کتدیلر. مونه ایلکای شول چاغده، بر صاقچیسز اوکسز قالدی. جیکارسز بالا آتا، آناسینك توکاسینه واروب فانلر توگوب یغلار، آنلونك قویوب کتمش اولرینه قاری، قاری طاغنده قایغوررغه کرشر ایدی. آنك اول قاراولری آنلرنی ایسکه توشررگه بیگراکده اورنه‌ك بوله ایدی. کوب چاغنده آتا، آناسندن قالمش نسنه‌لری صاقلرغه بولشو ایچون اوزینه چن بر ایبداش قاراسه‌ده برده تابا آلمی ایدی. بالا اویلی، اویلی اوصینی شاشرمش، نی قیلورغه‌ده بلمز ایدی. آتا، آناسندن قالمش ئه‌ربیلری بیك کوب بولغان کبی، بالا اوزیده بیك ماتور، کوکللی، الوغ کوزلی، کیك ماکغایلی، تازا گاودالی بولغانغه بار کشیده آکا قزیغه، تورلی یوللر برله آلداب آنی قولغه توشوررگه تلیلر ایدی. بر چاغده آلداوچ خاتون بالانك کوزینه کورونوب بو روشده سوزگه باشلادی: «بالا! سین آتا، آناسز قالمش اوکسوز! صاقچکده یوق! آتا، آناکدن قالمش نسنه ترلك طوارلرکنی صافلارغه کمك وار؟ دکله! بن سنك آناك اولایم! بن سنی بر نسنه‌کده‌ده تیماسکه، تیدرمسکه سوز بیرم» دیدی. اول چاغده بالا اوصینی یوغالتمش، تورلی اولچوملر آنی تگی خاتون قولینه کرمگه اوندیلر ایدی. بالاده آنی، بونی قاراماین، آتادن قالمش ترلك طوارلری ایله خاتوننك قوچاغینه الاکدی. قسقه‌سیغنه بالا اچقنه آلماسلق بوغاوغه الاکدی. صوکندن بالا اوصینی ییغوب «آتا، آنامدن قالمش نسنه‌لری مین

اوزم صاقلیم » دیوب قارشو کیلسه‌ده یاوز خاتون ، آنڭ اولچوملری
قایا بالاغه ایرك بیرو آنی قیناب یبررلر ایدی. شول چاغده بالانی
صاقلارغه آنڭ روغلرندن بر یکت ، یاوز خاتوننڭ قیلغان اشه‌کیلك
لرن بتون آجونغه بیك اوستالق برلن کورساتوب پك چوق آغرلقلر
کوردی. اوصینی یوغالتمش بالا قایه ایبداشن یاقن بلو ، آنڭ قوطی
اوچوب بتکان ایدی. اول یکتنیده آلداوغه یوری ، دیوب قورقه
ایدی. بیلگوار یکت چداملق کورساتوب اوز یولنده بارر ، آنی
برده یاقلاوچی یوق ؛ تگی خاتون بولاکلرینه آلدانغان اولچوملر
شول خاتون سوزن قاباتلاب توررلر ایدی. ئه‌لی بالا زورایوب
توغریلقنی آزغنه آڭلی باشلاسه‌ده تننده قوری سویا گی ، یه‌مسز
کوزلری ، چاچسز یالتوراغان باشی بوکری گاوداسیگنه قالغان .

اولمه‌سمی ایکان ؟ ! قزغانچ ایلکای !

« عبدالحق عبدالصمد اوغلی » بوبی .

۳۵

مینم برنچی تابقر بلم یورتینه کیتوم .

مین توب « طاولی » آوللیق بولوب اون ایکی یاشلریمه چاقلی اوز آولمزنڭ بلم یورتنده اوقودم. اوز آولمزده اوقو ره‌تی بورنغیچه ره‌تسز بولغانغه کوره « موندہ اوقو تابشسز بولور » دیب چیت آولغه اوقوغه کیتومه کیڭاش بیردیلر. میندہ بونلرنڭ کیڭاشی بوینچه اوزمزدن یوز چاقرم چاماسنده کشی آراسنده ره‌تکه صالنغان دیب آطی چقغان « طاشلی » آولینڭ بلم یورتینه کیتمك بولدم .

مین بو چاقده شول چیکلی قواندم ایندی یاشـم بوینچه بوندای قوانغانمده یوق ایدی. أتی میکا: «بالام ایرته‌گه ایرتوك یولغه چغارمز، کیره‌ك یاراقلرگی توینچکلریکا طوترده تیزره‌ك یاتوب یوقلا» دیدی. مینم قوانوم تاغی بر قات آرتوب تیزگنـه یوقلابده کیتدم. ایرته‌گسن ایرتوك تـوروب بیت، قوللرمنی یودمده کیوملرمنی کیدم. مین أنیم طومالرم، یاشبراشلرم طانشلرم برله کورشدمده أتی برله ایکاومز آت برله یولغه چقدق. بزنك آت برله باراچق یرمز تیك اوتـوز چاقرم چاماسنده‌غنه اولوب یتمش چاقرمی «بو یورتکچ» (*) برله بارلاچق بولدقندن بز بیك تیز «بو یورتکچ» توقتاوینه باروب جیتدك. بز کیلگانچی «بو یورتکچ» کوبدن کیلوب کیتارگه برنچی قچقرتو بولغانی ایکان. شونلقدن بز تیزگنه توقتاوغه باردقده ایکی تنکه یکرمیشار تینگه کورنگچلر آلوب اوطوردق.

بر آزغنه بارغان ایدك بر چیستاغنه کینگان کشی ئله نرسـه صوراغان کشی توسلی کشی صاین یوری باشـلادی. مین أتیدن بو کشی نی اشـلاب یوری دیب صوراغان ایدم کورنگچلر بارلاوچی دیدی. اول آراده بولمادی ألگی کشی بزگه کیلب جیتوب بزنك ده کورنگچلرمزنی آلوب قاراب قولنده‌غی تیشکمی برله تیشوب کیتدی. شوندن صوك طاغی بر آز بارغان ایدك اوزمزنك توشه تورغان توقتاومزغه جیتدکمزدن توشدکده نرسه‌لرمزده بایتاق بولغانلقدن بر یوکچی‌نی یوقاروده سویلانگان آولغه چیکلی سکسان تینگه یاللاب باربن جیتدك.

آنده بارغاچ أتی مینی تیزگنه بلم یورتینه آلوب باردیده اوقتوچیلر قایسی بر اوقوچیلر برله کورشدردی. آندن صوك أتی اوقو باشلاندیمو؟ دیب بر اوقتوچیدن صورادی، اولده باش بولمده باشلاندی، اورتا یوقاری بولملرده باشلانمادی ألی دیدی. بو سوزگه قارشی أتیم مینم

(*) بو اورنده‌غی «بو» اسم اشاره اولماینچه بخار (پار) معناسنده در.

بالامه کیوه‌گی باش بولمده، ایکنچی بولمینه آلساڭز یخشی بولور ایدی دیدی. اوقتوچیده بزده یاکا کیلگان اوقوچی صناو برله آلنه یارارداى بولسه آلورمز دیدی، شوندن صوڭ أتی قایتوب کیتدی، مین بلم یورتنده قالدم.

قزانده مدرسهٔ محمدیه شاگردلرندن

« علی بایزیدف »

۳۶

قلم یاریشینه بر ایکی سوز

بزنڭ آولمزده یرلی کشیلرنڭ ترکلگی ایگون ایگو ایله‌در. باشقه‌چه قولغه آلورلق اش بلگان کشی یوق دیورلك. قای برلری بالطه‌چیلق، تگوچیلك، پچقچیلق کبی واق تویاك هنر ایه‌لری بولسه ده ترکلك کراکلرینه یتشورلك آقچه طابا آلمایلر. یرلی کشیلرگه پادشاهلقدن بیرلگان ۷ ۱/٤ دیستینه یر بولسه‌ده بایلر قولینه کروب بتوب باره. قای برلری یوز ایللی، ایکی یوز تنکه‌گه شول یدی دیستینه چرك یرنی منگوگه صاته‌لرده یوقاری بها ایله بایلرنڭ آلامه آط صغرلرنی آلالر. بایلر بو آط صغرلرنی کوبسنچه ایکی بهاسینه قویوب بیره‌لر. یارلی کشیلر بو آطلرنی برار جای جیکسه‌لر یابوغوب اشدن چغالر. چونکه پچانلکلر بایغه صاتولغان ایچون چابارغه پچان یوق، آشلق ساچارغه یر یوق. مونه آط صغرلرنی یاڭیدن آلغان بهاسینڭ اوچدن برینه یاکه دورتدن برینه شول بایلرغه شولای ایتوب صاتالر. یردن‌ده ترلکلردنده آیرالرده ایللرن طاشلاب کیتارگه‌گنه

یا که شول بایلرغه بیك آزغـنه آقچه‌غه یالچی بولورغه قاله‌در. یرنی بو روشده صاتقان کشیلر نه چاقلی قایغورسه‌لرده اش اوتکان بولد-یقدن اوکنوب، قایغوروب‌قنه کیتوکلرنی تیگزله‌ب بولمـی... قای برلری شول ۷¼ دیستینه یرلرنی ۱۰ — ۱۲ یلغه باری یکرمی اوتوز تنکه‌گه ایڭ کوب دیگانده ایللی تنکه‌گه بیلارگه بیره‌لرده آقچه‌سـنی آشـاب بتره‌لر. صوڭره اش اشـلاب آقچه طابقان چاقده اوزلرینڭ اوچسزغنه صاتقان یرلرینی دیستینه‌سنی ۱۵— ۱۶ تنکه‌دن صاتوب آلا لر. بایلرده سـاچار ایچون یرگه آبدراغان یارلیغه یرنڭ یخشیسنی بیرمایلر؛ طاشلی ایگون بولماس طورغان آق بالچقلی‌سونغنه بیره‌لر. شولای ایتوب الوکدنده یارلی کشینی یارلیلقنڭ ایڭ چیگینه ایتوب یتکره‌لر.

اورتاترکلکدن گی کشینی طالارغه‌ده بایلرمز آبدرامایلر. بر برسندن اورنك آلغان بایلرغه بو توغریده‌ده برده چیت کشیدن یاردم صورا-سی یوق. آچلق بولغان یلده آرشنڭ بازار بهاسـی ۷۰ — ۸۰ تین بولسه تنکه‌ده اون تینگه، تنکه‌ده یکرمی تینگه بورچقه آرش تاراتالر ده یاکی ایگون اولگرگاچده ٤۰ تین ایله اوزلری آرشـنی آلالر. بورچقه آلغان کشی: بای ایکنچی قات تاغیده کرك بولور ئلی دیوب تیزگنه بر پوطقه اوچ پوط ایتوب تولیدر، شـولای ایتوب اون پوط بورچقه کرگان کشی، بو یل ایگینی اوزینه یتارلك بولسه‌ده اوتوز پوط تولاگاچ شول قدر بورچقه کرورگه یا که ترلـکلرنی صاتارغه قالا در. شـولای ایتوب اورتا ترکلکلی کشـیلرنڭ‌ده بایلغی شول بایلرمز قولینه کروب بتوی بیك ترالوب‌گنه تورا. اگرده بو کیدشمز تاغیده اون یل اوزگارمای تورسـه شـول بایلرغه یالچی بولوب بته‌چکمز.. ایکیلانورگه برده اورون یوق. ایندی بزگه بو یالچیلقدن قوتلورغه جایون ازلرگه کرك ترکلك یوللرنده جایی تابولمغان بر اشده یوق.

موندن قوتلونڭ جایی بو کوندن باشـلاب باشـقه ملت کشیلری کبی برگەلەشوب اوقورغه بیلورگه کرشو، قولمزدن کیلـگان هنرلرنی اوگرەنو در. اوقیق بلیك قرداشـلر شوندەغنه اوزمزنڭ ترکلك یوللرمز قایده باراچقنی بلورمز؛ هنرلی بولایق شوندەغنه طنچ یاشی آلورمز. کرشیك اوقورغه، طرشیق بیلورگه!

«احکم‌الدین ایسانبردین»

بلبای اویازی ایسکی قالماش ۋولصتی آبلای قریەسنده امام.

۳۷

«اوقو یازو یورتی» نی کوبایتو

بزنڭ، روسیه قول آستنده تورغوچی ترکلر ایچون «اوقو یازو یورتی» نڭ کیرا کلیگی، ایندی بارچه کشیگه دیورلك آڭلاشـیله باشلادی. شـولایده آڭلاغان دیگان کمگه‌گنه قاراساڭده «اوقو یازو یورتی» ایسنه توشدیمی، بر باینڭ کوزینه قاریده تورا. شول بای آچسه بیك یاخشی، بالاسن کیترەده بیره. ایندی اول بای آچمادیمی اوزلری آچارغه طرشـونی اویلامیلرده. بنم اویمچه ــ شوندی «اوقو یازو یورتی» نڭ کیرا کلگن آڭلاغان ۳ ـ ٤ کنه کشی بولوبن چنلاب اشکه توتونسەلر بو «اوقو یازو یورتی» برده «اوقوتوچی»نی قارارلق آقچه تابا آلولری بیك قیین اش بولماسه کیرك. تیك اشنی باشلابده شونڭ آرتندن یوررلك ئلیگی ۳ ـ ٤ کشیگنه کیرك.

«اوقو یازو یورتی» نڭ چغنلرینه کیرك بولغـان آقچەنی، اوقی تورغان بالالرغه بولوب صـالورغه بوله. منه بولای: قالالرده «قللق

یورتی » نه قاراغان بولك صاین ؛ آز دیگانده ٥ ـ ١٠ یاخشبی کون ایتمشلی ، شول چمالی اورتا ، الڭ صوڭدن توبان کون ایتمشـلی ـ یارلی کشیلر بولنه بیلور .

اولـگیلرنڭ بالالرینه آیغه ٥ر ، ایکنچیلرنکنه ـ ٣ر تنکه ، صوڭغیلر نقنه بیك آز دیگانده ٥٠ شر ـ تیندن صالونسه ـ بر « اوقو یازو یورتی » ایلان بر ایکی « اوقوتوچی » قارارلق آقچه تابولماس ایدیمی ؟ آنلر ـ بیلیك ، آكْ ایچون شـول چمالیغنه آقچه نیده بیره آلماسـلر ایدیمی ؟ ـ بیره‌چك اولسه‌لر ، قالانڭ « قللق یورتی » نه قاراغـان بولـگی صاین ٣ ـ ٤ بولملی بر « اوقو یازو یورتی » قاراماقغه بولابیت .

شول یول ایلان کیدلدکده : اوقو اوقتو اشی بارچه یرگه جایلو ـ بوك کیتماسه‌ده ، بارا بارا جایلوب کیتوویده اومولماسلق اشلردن بولماسه کیرك .

مین ، شول یول ایلان قارالغان بایتـاق قالاده‌غی « اوقو یازو یورت » لرینی بله‌م . آنلر ، برارگنه توگـل ـ ٣ر ، ٤ر اوقوتوچی قارارلق کوچکه ایرشکانلر . قایسی یللرده کرشلری ـ چغنلرندن آر ـ توب قالغان چاغلریده بولا .

بو چاغده‌غی کوب « اوقو یـازو یورت » لرمزنڭ چغنلری بر ایکی بای آرقاسنده تنچلانغان بولسه‌ده ـ بونده اوقوچیلرنڭ کوبره‌گی یاخشی کون ایتمشلی کشیلر بالاسی بولادر . آنلر ، کچکنه چاغلرندن « بیلیك » یولینه بر تین توتمیلر . شونڭ سارتین کچکنه‌دن اوك « بیلیك یولینه آقچه توتماو » دیگان اوینی کوڭللرینه اورناشدره‌لر . یارلی بالا لرینه بوله‌چق اورننی آنلر طوتره‌لر ، یارلیلرنی « اوقو یازو یورتی » سز قالدرالر . بیلـگیلی بیت ، بایلر بالالرینی یارلیلردن ئلك بیروب اولـگوره‌لر . بو اش ایسه باشقه یرده کوچلانوبکنه بولسه‌ده اش باشقارارلق کشیلرنڭ « اوقو کیرك » دیگان اویلرینی بوشاته ، آنلرغه

ایندی «اوقو یازو یورتی» نڭ کیراگی بولمی قالا.

شونڭ سارتین - قایوغنه بولسه‌ده «قللق یورتی» نه قاراغان بولك صاین اوزینه آیرم، بر «اوقو یازو یورتی» آچلوب، شول بولکده بولغان بایده یارلیسیده شول یورتنی قاراشورغه تیوش بولسون ایدی.

آیرم اوله‌رق، یاخشی بایلر یاغندن آچلغان یورتلرغه، کوبرك یارلی بالالر آلنوب - قالانڭ بولگندن کیلگان بای بالالرینه اورن بیرلماسه ایدی. شولای بولغانده آلارده اوزلرینه آیرم یورتلر آچارغه کوچلنگان بولورلر ایدیده، ینه آنلر تیره‌سنده‌گی یارلی بالالری اول اورنغه‌ده کروب «آڭلی - بیلیکلی» بولوب چغارلر ایدی.

منه شول چاغده‌غنه: سیوکلی هادی آغا آیتکانچه «بر اوروغنڭ کیسه‌کلری بولغان بارچه کشیلری «آڭلی - بیلیکلی» بولورلر ایدی.

«معلم ذاکرجان آلخان» پیترپاول

۳۸

میڭلی بای‌نڭ تیل طوغروسنده اویی

میڭلی بای یاش چاغندوق بیك زیراك، اوتکون، سوزگه‌چاپاق، سویکملی بالا اولوب آتاسی قاشنده اوطورغانده کوزینه کورنگان نرسه‌لرنڭ آدلرن صوراشه، بار نرسه‌نڭ‌ده اسمن، نیندای اشکه یارالی ایکانن بلمك استی ایدی. کشیلر ایله سویلاشکانده نچك اولسه‌ده سچوکلك ایله سویلاشورگه‌طریشه، یاشلك ایله بلگان چیکلی یات سوزلر قاتشدروب اوزینڭ سوزن طڭلاوچیغه تملی ایدوب کورساتمکچی

بولا ایدی. اوقوغان چاقده‌ده یات سوزلر برله قاطش، یارم یارطی آڭلاشلا طورغان یازولرنی سویوب اوقی، شول یات سوزلرنی آز، ماز آڭلاوینه قوانه ایدی.

ایبداشلرینه یازو فلان یازغانده‌ده آنلر آغرلق ایله آڭلاسون، بونگده یات سوزلر ایله یازارغه کوچی یتدکینی بیلسونلر ایچون بیك کوچلانوب اوزینك ترکی تیلینی برده قاتشدرمای یات سوزلر ایله‌گنه یازارغه طریشه ایدی. ایبداشلری‌ده میگلی بای‌نك بویله کوچلانوب ماتاشون یاراتمیلر ایدی. شولای اولسه‌ده میگلی بای‌نك بو اویی اوزاق یاشامادی ـ اوزگاردی. بارا بارا میگلی بای بتونلای باشقه‌چه بولوب کیتدی: سویلاشکان چاغنده کوچلانمایچه ایبداشلری آڭلار ـ لق ـ ینگل تل ایله سویلاشونی یاراتا، اوقوغان چاغنده‌ده آڭلاو ایچون ییگل، اشکه یارارلق صاف آنا تیلی ایله یازلغان یازولرنی سویوب اوقی، اوزیده یازغان چاغنده برده یات سوزلر قاطشدرمای صاف ترکی تیلی ایله یازا، چیت تیلنی برده سویمی، آندن جیرانه طورغان بولوب کیتدی. شونسی بارکه، میگلی باینك بویله آنا تیلینی سویه باشلاوی بیك تیران اویلر ایله دگل؛ بلکه آنك ییگللگی ایچون‌گنه ایدی. بارا طورغاچ میگلی بای‌نك اوز تیلینی سویوی تاغنده آرتدی، آنك ایچون آنك کوڭلینه ترك (تاتار) ایکانلگی سیزله باشلادی، کوندن کون میگلی بای‌ده ترکلك مین مین‌لگی آرتا بارا. «ترك» لك مین مین‌لگی آرتقان صایون ترك تیلینی سویوی ده آرتا.

میگلی بای اوز تیلینك، اوزینك بلکه بتون ترکلرنك جانی ایکاننی سیزه باشلادی. شوندن‌صوك میگلی‌بای برده چیت سوز قاتشدر ـ مای، صاف آنا تیلی ایله سویلاشونك تیوشلی ایدکن، آنا تیلینی‌ده بر چاقده‌ده طاشلارغه، آندن چیرکانورگه یاراماغانلغن چن چندن بلدی،

ایبداشلرینه‌ده آنا تیلی ایله سویلاشورگه، یازارغه تیوشلی ایدکن بیك یخشی بلدره ایدی. میکلی باینڭ اوشبو طرشوی بوشقه چقمادی: اوزی ینه ایبداشلری بایتاق یازولر یازوب باشقه ترکلرگه‌ده بونڭ یخشی ایکانن صناتوب بلدردیلر، شول یازولری آرقاسنده بتون تر-کلرنڭ اوی ــ ایسابلرن بر یرگه جیوب بتره یازدیلر. تگری بتون ترك قارنداشلرمزڭ کوڭللرینه اوز تیللری ایله‌سویلاشورگه یازسون!

«محمد صابر عبدالله اوغلی ولدانوف»

بوگولمه اویازی توبان صوقایش آولینڭ.

۳۹

آق ایدلده کیمه‌ده.

صو اوستی تیگز، کوزگی کبی یاقتی. یاز، جیلسز جلی کون. کیمه صو اورینه طابا، یار بویلاب‌قنه ـ آزغنه ایز قالدروب ـ آقرون غنه، طاوش‌سزغنه یوزه. قویاش اورال طاولرینڭ آرتندن کوتاریلوب یوغاریلاغان صاین تیره یاق ـ آق ایدل بویاری، باشقردلر بیشگی-طاغی کیكراك، طاغی یملی‌راك کورینه. توبی یالتراب کورینوب یاتقان آق ایدل، کوز اوراتوب آلا آلماسلق بیوك یاشل طوغای، بولون‌لر، بر برندن اوزارغه طریشوب یاریشوب اوسکان آغاچلر، اولنلر، ساچکه‌لر . . . کورب طویغیسز بر کورنش . . . چیکدن طش کوچ برله کوڭلمنی اوزلرینه طارته‌لر. تیره یاغمنی-بتون بارلغمنی-شادلق قاپلی. تیك یراقدن کوب کونگاك کوگاروب یاتقان «طورا طاو»، «قوش طاو»، «یوراك طاو»لرغنه بورنغی باشقرد تیرمه‌لرن ایسکه

توشره‌لر. بولارغه قاراغان صاین باشیمه ئلله نیندی اویلر کیله. کوڭلم طنچسزلانه باشلی. ایرکلی ایرکسز کوزم جوموله.

یالتراب طورغان سیمز آت منگان، باشینه بیك ماتور، کیلوشلی قاما بورك، اوستینه جون چیکمان کیگان، بیلینه یفاك قوشاق بیلاگان بولارنی اوزینه کیره‌گنچه اوزی یتشدرگان، چیت‌لردن صاتوب آلوب آقچه توزدرماغان، اوزون سوزنڭ قسقه‌سی: طورمشنده یاتلر قولینه قاراب تیلمروب طورماغان — ایرکلی — چغتقی یاکاقلی، صاریمتول بلتر قارا بیتلی، اویناب طورغان زور قاراکوزلی — کوچلی، تری، جیتز، اشلکلی بورونغی چن باشقردلر بوم بوم کوز آلدیمه کیله. بتون اورال طاولرن، آق ایدل، صاقمار، جایق بویلرن بر ایتوب یورگان باشقردلرنڭ طازا، موڭلی طاوشلر برله «آشقازار»، «صاقمار»، «زیلایلوك» کویلرن جرلاولری قولاق توبمده یاڭغراب کیتکان کبك بولا. اوچسز قریسز اویغه باتام.

بتمز توکنمز بایلقلرن، یوزمڭلرچه طناب یرلرن آشاب بترگان، بو کونده کومر، بالچق کبی واق تویاك نرسه‌لر صاتقالاب قنه مڭ اغش برله — آچلی توقلی — ترکلك ایتکان، یوراگی اولگان، کوزی سونگان، آلاما، یالقاو، اشلکسز شونڭ اوستینه آقتقی برتینن «گوفمان»، «پیتسولد»، «کوزنیتسوف» لرغه تولی طورغان بو کونگی باشقردلرنی بایاغی بابالرینه چاغشدروب قارارغه کوڭلم قیمی‌ده.

بولارنڭ، بایاغی تری، جیتز آرسلان باشقردلرنڭ طورونلری، قاولقلری بولووینه اشاناسم کیلمی. آرالرنده‌غی آیرمه مڭلرچه.. بولارنی نیندی یاشرون کوچلر بو کونگه توشرگان!..... ایسم کیته. کوڭلم طوله، قایغوغه چومام. کوزمدن بیت بوینچه تگاراب توشوب بر بو آرتلی یوره‌کم اوستینه طامغان قزو یاش طامچیلری‌ده اوت اوستینه سیبلگان مای کبی قایغومنی آرتدرالرغنه.

صاغشمنی طاراتور ایچون اویمنی ــ بر سندەدە توقتاتمیچە ــ بر بر آرتلی تورلی نرسەلرگە یونالدرەمدە ــ باصقان یر مدن قوزغالمیچە ــ آغاچ کبی قاطوب قالام.

استرلیتامق « عبدالرحمن رامییف »

٤٥

طورەش و قیلانشلر.

بو تیرە کشیلری اشچەن، طرش کشیلر، جەین ایگن برلە ماتاشسالردە اوزلری بیك نادان، یارلیلر اوقونی کیراك دیوب بلمیلر. قشنی بر قایە چقمی بالاچاغالزی برلە جوکە یاروب، قاب صوغوب، قای چاغندە أندر اشینە یوروب اوتکاردکلرندن بارچە ایر بالالری بر نرسە بلمی اوسمکدەلر؛ قز بالالرنی ایتکاندە یوق.

بو تیرەدە آر، کرەشن چوواشلر بولدیغندن آلارنك قیلانمشلرینە اویرانوب بیك أرمچل بولوب کیتکانلر. یولغە چقغاندە، قایتقاندە طاغی باشقە اشلر قیلغاندە أرم قیلالر؛ آیروب ایتکاندە: ترەزەدن سویاك طاشلارغە یارامی یەشن کرە؛ کویەنتەنی آطلارغە یارامی قیەرق چغە؛ جابالاق قچقرسە، ات اولاسە، طاوق اتەچ بولوب قچقرسە یورتقە زیان بولا (طاوقنی طورغزمیلر تیزگنە صویالر؛) آط اولسە یورط باشلغی اولە؛ ماچی اوچوراسە یولغە چغارغە یارامی (چشی (۱) دیگان آولە

---

(۱) چشی: تاتار سوزی، الك بو آول اورنندە بورسق دیگان جانوار بیك کوب بولوب، شول جانوارنی یر آستندن اوچلی قازقار برلن آقتاررب چغارالر ایکان؛ اوچلی قازقنی شش دیوب یورتدکلرندن چشی آطاغانلر.

بره‌و اشکه دیوب یولغه چقغاچ آلدندن ماچی اوزوب کیتکان، یولم اوکماس قارشمدن ماچی چقدی دیوب کیری قایتقان). بو کشینک چیشمه صوون الکی اچوی بولسه، بو صو مینی‌توتماسون، دیب کولماك کونچگندن یب آلوب شول صوغه آغزادر.

طاغی قایسی آوللرده نوغط طوغلاو بار. شوشلای: بر کشی یولغه چقماقچی بولسه بر اشنی قیلماقچی بولسه، بر چرانی ایده‌نگه اوطورتا، بر یاغینه ایکمك ایکنچی یاغینه کومر قویوب شول چراغه توبندن اوت قابزا، چرا یانوب بتوب ایکمك یاغنه آوسه قیلاسی اشن قیلا، یولغه چغا؛ کومر یاغینه آوسه کیرسنچه قیلادر.

أرم، شوملر برله آزار بیزار کیلوب بتکان‌لر. بو تیره کشیلرینك شوشندی آیانچ‌ده بولولرون یول کورساتوچیلرمز کوکل کوزی برله قاراب، آلارنی‌نادانلق چوقورندن چغاروب آغارتورغه، أرم، شوملا- نولرون طاشلاتورغه طرشماولری ایس کیتارگچ اشلاردندر.

اگرده یول کورساتوچیلرمز: تورا تورغان اوی‌لر، جیکسه‌ك آط، آشی طورغان آشلارمز بارچه‌سی- شوشی کشیلر قارامقندن بولغان طورمشلر- آول کشیلری بزنی چاقراسی بولسه اوزلری آشامی، بالا چاغالرینه آشاتمی، آوز ایتمی ایك تملی آشلارون یوق کوچلری برله یتشدروب چاقروب آشاتالر دیوب اویلاسه‌لر ایدی: تشلری، طرناقلری برله اوقوتورغه، بو أرملرون تاشلاتوب آغارتورغه طرشورلر ایدی. شولای بولا تورو‌بده آلارنك بالالرون اوقتمی نادانلق چوقو- رینه توشوره بارولری آیانچ؛ بو اشلری برده کیچلمی تورغان اشلار دندر. مه‌ڭگیلك یورتده تگری قاشنده نیچك قوتولورلر ایکان؟

«فیض‌الباری جمال‌الدینف»

ممادیش اویازی

٤۹

یازو یاروشلری طوسقالنده (۱).

طوط (۲).

«طوط» چرونك، یوق بولونك چاباری (۳)؛ بار نرسه‌ده بته‌ر آلنسنده طوطغا، آندان چری، آندان یوق بوله؛ آنك چیگیلی (٤) زور، تیگیورنی (۵) تیرس، بروك تورلی نرسه‌نك طوطغوی تورلی روشده بولا: کشیده بولغان منیز (٦) ینه کوچلر (۷) نك طوطغوی اول کوچلرنك برده اش چغاره آلماوی برله‌ن - یایسه آجارسز (۸)، سویکمسز روشده‌گنه اشله‌وی برله‌ن بولا.

بار کشیلرگه‌ده بیلگیلی، بر نرسه‌نك طوطغوی، شول نرسه‌نك اوزینه تیوشلی بولغان اورنلرنده طوتلمای بوش یاتودان ینه یخشی صاقلانماودان کیله، بزنك آنا تیلمز اولغان تورك تیلی‌ده شولای اور- نیسنده طوتلماوی ایچون طوطقغان، شولای یخشی صاقلانماوی ایچون بته‌رگه، یوق بولورغه یوز طوتقان، برده یاشی بتوب قارطایوندان دیب اویلارغه یارامی. اگر بز، اول آنا تیلمزنك اوزمزگه نی چاقلی بهالی، نی چاقلی کیره‌کلی نرسه ایرکانون یخشی بلساك، قارانغی، یووش اورنلرغه طاشلاب چروتمیچه جیونلرده بتون ایلمزگه آنك برله سوز (خطبه) سویله‌ساك، «جمعه»، «عید» لرده آنك ایله اوگوت أیتساك، بردن سوکلی تیلمز اشده‌ن چیقماغان، ایکنچی‌دن ئلگی سوز (خطبه) سویله‌و بوروچ بولغان جیونلی قوللقلرمزدان، تگری‌نك، نی ایچون

(۱) مناسبتی ایله. (۲) کر، پاس. (۳) آلدان کیلوچیسی، عربچه برید.
(٤) بورکوت، قارچیغه کبی آو قوشلری‌نك اووچلری. (۵) طرناقلری. (٦) خلق.
(۷) قوه‌لر. (۸) چرکین صورتلی.

قوللرینه جینالرغه، .برگه قوللق ایده‌رگه، نی ایچون یلده بر، بر شهرگه جیولب «حج» قیلورغه بیورغان ایردوگی آچیق بلنور ایدی، بزده اول بلند تکری‌نك بویروقی بوینچه یوروب اوز اوزمزنی طولق کشی ایتارگه، کینش کون کورورگه یکل یول طابقان اولور ایردوك: آلای ایتمادك، بار نرسه توغریسنده اوچراغان «یولسز یوروش» قوللقلرمزغه ینه بر برمز ایلان سویله‌شو، یازشولرمزغه‌ده کیلوب یتدی.

بو نیندی یاط، قزیق بو!.... کشیلر آڭلاوی ایچون سویله‌نگان سوز، یازولغان یازو بولسونده، شولوق کشیلر آڭلاماسلق ئلله نیتکان بر چوبار تیل برله سویله‌نسنده یازولسن!!.... ایمش کورکام بوله، یوق، بو برده کورکام، کیلشلی اش توگل، بو، یاڭلشو، بو، قییش یولغه کرو!...

کیلوگز، بتون ایل‌نی توزه‌ترگه سوز بیرگان، آنلارنی توغری یول اوزارنده آلوب بارورغه کوڭل قویغان جکیرلی (۱) یـازوچیلرمز! طروشه‌لم سوکلی آنا تیلمزنی یخشی قوللانوب طوطن آچارغه، صاقلا- نه‌لم اوزلرمز ایچون الڭ بهالی اولغان بر نرسه‌مزنی یوق اویلرغه آلدانوب چروتب قالدرودان.

«عمر القراشی» بوکای ایلنده.

---

(۱) اجتهادلی، همتلی.

٤۲

تاتار «اوقتوچی» لرینه آچق سوز.

اوقتوچیلر! بارچه‌گزغه ده بیلگولیدر بیت، بو کون‌گه‌چه اوقو اوقتو اشی برده کیرا گنچه ره‌تکه توشمگان. توغری، کوب برده اوقورغه باشلادیلر، کوب برده اوقو اورنلری آچدیلر. بیك کوب برده أجب تاورگنه اوقوته‌ده باشلادیلر. آلایده بارسی بر یولده توگل، آنسی آنی اوقوته، مونسی مونی اوقوته؛ قایسی‌سیغنه بولسه‌ده اوزینك یخشی کورگانون اوقوته. برسنده اوقوب چقغان بالا ایکنچی سنده اوقولغان نرسه‌لرنی بلمی. قسقه‌سیغنه بریول برله‌گنه باروچی «اوقتوچی» آز. «اوقتوچی» لر بارسیك برگنه یول برله بارب، برسنده اوقوغان «اوقوچی»، شولوق چیکده‌گی ایکنچی «اوقتوچی» دن اوقوچی‌نك بلگانون بلوب بارسه، «بو بالا شول چیکده اوقوغان» دیگانده کمگنه بولسه ده اول بالانك نی نرسه‌لر بلگانون آڭلاب، «آلای بولسه بو بالا بونرسه‌لرنی بله ایکان!» دیب آیتورلك بولسه، اویمچه بیك یخشی بولور ایدی. منه شول اوی برله مین توبانده یازلمش برنیچه صوراولر کیتوردم. مینم شول صوراولرمنی «اوقتوچیلر» ینه آنلردن باشقه اوقو اشینه یاقنلقلری بولغان کشیلر توبانچیلك قیلوب کوزلرینه آلوب اوز اویلرنچه قایتارمه سوز یازسه‌لر، — شونلرنك بارسینی جییوب شونك اچندن بارچه «اوقتوچی» لر آلده توتارلق بر «اوقو یولی» چغاروب بولور ایدی.

۱) برنچی چیکده «باشلاب اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك. اول یلنك ایچنده نی نرسه‌لر بلورگه کیرك؟ ۲) ایکنچی چیکده «اورتانچی اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك. آندن نیلر بلوب چغارغه کیرك؟

٣) اوچونچی چیکده «یوغارغی اوقو» نیچه یل بولورغه کیرك ینه آنی نیلر اوقورغه کیرك ؟ منه شونلرنی بیلگولاب بر اورنغه توقتاتساق ئلی گه بزنڭ ایچون «اوقو یولی» بولورغه یاری تورار ایدی. ایندی اوقتو ره‌تنی، کمنڭ یازمه‌سی‌نی اوقتورغه قولایلی ایدیکنی، آنی صایلار غه «اوقتوچی» لرنڭ اوزلرینه تاشلیق. تلاسه نچوك، تلاسه نیدن اوقوتسونلر تیك شول بیلگولی چیکده، بیلگولی نرسه‌لرنی بلگزوب چغارسونلر.

آنڭ صوڭنده شونیده ایس‌که توشـروب کیتیم: بزنڭ تاتار بالالرینه اوقو ایچون یاش چیکلاب قویوده ئلی میزگلسزرك در: یاشی زورایغان بولسه‌ده بلوینه کوره تیوشلی اورنینه آلنورغه کیرك.

بولای ایتولمسـه بزنڭ یاش چاقلرنده اوقی آلمی قالغان کوب کشیلرمز اوقودن قوری قالورلر؛ آنلرنڭ اوزلرینه آتالنوب صالنغان اوقو اورنلرینی ئلی بیك اوزاق کوتارگه توغری کیلور.

«فیض الرحمن موسین» «سیمی پالات» ده.

٤٣

ای ملت!

مین قاراب طورام، طورامده سینڭ بر اشیڭا آبدرایم. ایسم کیته، شوڭا ایش بولوردای اشـنی اوزمده‌ده بولدراسم کیله باشـلی: الڭ صوڭندن «الله بیرسه بیره بیت. الله کوچلی صوك» دیمده اویمنی قصقارتام؛ یوقسه بتون باشمنی واتوب بتررگه توغری کیله. بو مینی آبدراتقان نرسه‌نی سین اوزگده بلمه‌سـڭ، میندن آرتغراقده بلمه‌سـڭ،

سینك بلگانگنی مین بیك یخشی توشنهم؛ سینك بو صوراوك کو-
شکیلنوبکنه، بو بلمامشکه صالشولرك بارده بر حیله (نایانلق) غنه،
قصقه‌سی اگر بو (ح) نك مینی سویوی درست بولسه ایتور، ایتمای
چدایالماس دیبگنه، سینده بیك اوتکر، قیاق کیسکان نرسه صوك!
الك نچکه یرندن الکدره‌سك‌ده برده اچقنوب بولمی؛ ئلی مونه بو
صوگغی سوزك مینی بوگه‌ده توشره شول؛ چنده مین سینی سویه‌م،
شولای بولغاچ چن دوستلر آراسنده نچوك ایتوب یاشرون، ایتشماز
الك سوزلر یورسون؟ بیلگیلی مینده بو اورنده بو مینم ایسمنی
کیته‌رگان نرسه‌نی ایتمای توزه آلمایم؛ چونکه دوستلغمنك چنلغن
بلدررگه کیره‌ك. یه زور مرتبه‌لو ملت! آلای بولغاچ دکلا ئلی،
مونه مین نرسه اویلیم:

مینمچه سین بیك بختلی؛ چونکه سینده ئلله نیتکان باشقه هیچ
نرسه‌ده بولمغان صولولق، سویکملیلك بار؛ هر نرسه‌سینی سویه، سینی
شول سویکملیلکك ایچون جانی برابرنده کوره، سین شونك آرقاسنده
آنلرنی اوزیگا قل ایتکانسك، آنلر تنلری، جانلری ایله یولیگا بیر-
لگانلرکه، سینك ایله قاوشمای دنیاده تورو آنلر ایچون برده
کیره‌کمه یوك.

سوز چنلغی ایچونگنه قارایق: نی قدری یاش آلما کبك یکتلر
سیگا عاشق؛ آنلر بیت مثقالله‌مغان یفاکدای هیچ گناهسز چاقلرندوق
سینی سویه باشلاب مای ایچنده‌گی بیوردای راحت طورمشلرون،
ایبداشلری ایله اویناولر، صابان طویی، جیون دیگان قزقلرون قا-
لدروب سینك یولیگا کیتکانلر. شونده نی قدری آورلق کورسه‌لرده
بر نرسه‌گه چوتلامای توزگانلر. بتون کشیلکلرینی یویغچ مدرسه
هوالری، دنیاده الك ناچار (تاتار شاگردی) اسملری، یوزلرینك
صارغایوی، کوکراکلرینك چرووی سینك ایچون آنلرغه یملی، تملی

طویلغان . اویلاب قارا ئلی ، بو یاش یکتلرنك بوندای یمسز توسکه کرولری ، بوندای بتون راحتلکلرین قربانلری بارده سینك ایچون ، بارده سینكایله قاوشونی اویلاب بیت ؛ بوندن بختلیلك طاغی نی بولور ایندی ، چنلاب‌ده باشقه هیچ بولماس هم یوقده .

لکن توبدن ایسابلساك ، چننغنه ایتساك سیندن بختسز هیچ نرسه بولمای قالا ، مین اوزم اویلایمده سیندن رصقالسز نرسه‌نی طاباـ لمایم ، چونکه اوّل ایتکانچه آنلر سینی سویه ، شولایوق سینده بیت آنلرنیغنه یاراتاسك ، سینكده راحتك آنلرنك سلامتلگینه ، آنلر ایله قاوشوغه به‌یلنگان ، یوقسه سیگا دنیاده ترکلك یوق . مونه شولای ایتدروب برگزنك ترکلگی ایکنچیگزنك ترکلگینه ، شونلر ایکیسی برگه قوشلوغه به‌یلنگان ؛ صوك قاراب قارایق ئلی ، سز بروقتنی سوـ کلولرگز برله قاوشوب راحتکنه عمر کیچره آلاسزمی ؟ یوق ، هیچ یوق ! آخرده سز ایکیگزده بته‌سز ، یوق بولاسز . آنلر شولای سیگا قاوشو دردی ایله ٢١ نچی یاشلرینه کرگاچ سزنك اشگزنی ، یوروـ شگزنی دشمان سیزه ، آنك ایچی پوشه ، نچوکده بولسه سزنی قاوشدرـ ماسقه طرشه باشلی : مونه بو وقت سیندن آیرلورغه سویمگان تیگی یکتلرگه قینلق یاوا باشلاب دشمانلر ایله طارطشورغه آنلرغه قالا . آنلر اشلرونده هیچ کیمچیلك قیلمای ، طارطشه ، اوزیشه‌لر ، شولای ایتوب سینك طورمشكنك توبی بولغان آنلر چروب آوغاچ ، سیگاده اوزاـ قلامای دنیا برله ایسانلشورگه توعری کیله توگلمی صوك ؟ مونه شولای سز ایکیگز بته‌سز . مین اوزمده شول یکتلرنك برسی ، مینده ایندی سینك قایغگدن اولم توشا گینه باش تره‌گانمن ، کوکرا کلرم چرگان ، یوزلرم صارغایغان .

آیا ، ملت ، مینی ومینم کبك یاش شاگردلرنی ! بوتوغریده قوـ لگدن کیلگان چاره‌نی ایت ! مینی بولماسه‌ده باشقه‌لرنی بو خرابلقدن

قوتقاررغه طرش! شول وقتغنه ایکی یاقغەده قزقلی طورمش طوار؛ یوقسه سیڭاده یوق دنیاده ترکلك، تیز وقت یوق بولاچقسڭ، تیز وقت تاتار ملتی اسمی کوڭللردن اونتولاچق.

«حسن‌الدین بن منهاج‌الدین کریمف»

یوری اویازی طوك مورجه آولی.

٤٤

مینم اویم شولای.

کوبدن بیرلی اوز آنا تلمزگه بار کوچلری برله چیت تللر قاتشدررغه طرشوچیلرغه ایچم پوشوب یوریدر ایدم. اوز تلمز شولایوق ایلامسز ناچارمی ایکاننی؟- اوقوغانلرمز تلمزدن یرتقچدن قاچقان توسلی قاچالار. ئلله تلمز برنیدن آڭلاتوب بولمازلق یارلیمی ایکاننی؟- بیك کوب چیت سوزلر قاتشدرالر دیو اویلیدر، ایدم. مونه بو کونلرده یازوچیلرمز آراسنده اوز تلمز برله یازو توغریسنده اوزیش یاصالاچغنی ایشتدم. تورلی یاقدن بلملی یازوچیلرمزنڭ بو اوزوشقه سوینه سوینه قوشلدقلرینی کوردم. بیلگولی اوز تلینی سویگان اوز تلینڭ تمنی طاتیغان کشیلر بو اوزشقه قوشیلەچق، آنڭ ایچون بو اوزشنڭ تلمزنی طازارتورغه، یازوچیلرمزنی قزقدررغه کوب بولشلغی بولاچقدر.

ایبو آنا تلمزنی توزاتو، تلمزگه برده یوقغه کیلوب قاتشقان یات سوزلردن طازارتو بیك کرکلی بر اشدر. بوڭا کوبدن طوتنورغه کرك ایدی. بز ئلده ایندی یتارلك اوز تلمزنی اونوتوب چیتکه تاشلاب یات تللر آرتندن یوردك. اوز تامرمزغه اوزمز بالطه چاپدق.

تلمزنی یارلی دیلر؛ یارلی بولمی نی اشلاسون، تلمزنك یارلیلغی اوز مزدن: بز تلمزنی تاشلاب قولدن کیلگانچه چیت سوزلر قاتشدروب سویلارگه یازارغه باشلاغاچ اوز تلمز اونوتلوب بتدی. یاڭا نرسه‌لرگه اوزمزچه آتلر قویوب تلمزنی اوسدرمه‌دك. بو چاقده الڭ بیلگوای الڭ ایسکی نرسه‌لرگه‌ده اوز تلمزده آت تابوب بولمی. بز ایندی تلمزده‌گی چیت سوزلرنیده آیرا آلمازلق بولغانمز. بو توغریده اوز- یشو چیلرمزنگده کوب صاتاشولری کوریله چکدر. بز اوزمز طرشیق تلمزنی بایوتیق اوسدریك یاڭا نرسه‌لرگه اوزمزچه آتلر قویوب ایسکی سوزلرنیده تابارغه طرشیق. طرشقاچ بارده بوله. ئلی بر کیساك آراده، یوغالغان «قورلتای»، «قالغای»، «درنك» سوزلرینی ازلب تابدیلر. بونلر بارده بزنك ایچون توزان آراسینه کوملگان اینجولردر. ایندی بونلرنی اونوتمیق، اورننده یازیق سویلیك. بونار اورنینه تلمزدن یات سوزلرنی چغاریق. شول چاقده بزنك تلمز بایور، تازارر. شونیده اویلارغه کرك تلمزگه کرگان چیت سوزلرنك بارینده چغاروب تلمز توزالمز. چیت سوزلرنك تلمزگه بتونلای اورنلاشوب اوقومغانلرمزده آڭلارلق بولغانلری بار. آندیلرینی تلمزدن چغاروب بولمی چغاررغه‌ده یارامی، آندن آری بتونلای تلسز قالورغه کرك بوله‌در. چیت سوزلرنك تلمزدن چغارلورغه تیوشلیلری: اوقومغانلرمز آڭلامی تورغانلری، اوزمزچه‌ده آیتوب بوله توروب قایسی بر قلنچاقلر یاغندن برده کیر- کما گانگه قاتشدرلغانلریدر. مینم اویم شولای، باشقه‌لر نه آیتورلر؟

«م. عبدالرحمن شهاب زاده» «سامار»

٤٥

سوز سویله‌و.

بر شاکرد مکتبدن چقار چقماز بر باشقه دنیاغه کیرر. بو دنیاغه کشیلر برله آرالاشو دنیاسی دیب ایتولیور. قوری یردن باشقه بر یر بلمگان کشینك یولی دگزگه چقسه یا ایسه برنچی مرتبه صوغشقه کرگان عسکری صوغشقه کرگان وقتنده نچوك قورقوب آبدراب قالور، مکتبدن یا گی چقغان شاکردده شولای آبدرار قورقار، نی قیلورغه بلمز. مکتبده اوگره‌نگان‌نك کیرسنی کورر. بر قاراوده هر کشی دوست، و بر اویلاوده هر کشی اوزینه دشمان کورنور. برنچی مرتبه کورشکان و اولطورشقان کشیلرنك کم ونیندای اویده ایدیکنی بلگانچه و صنا ـ غانچه کوب آورلق کورر. چیکسز زیانغه اوچرار، هر بر کشینی صنارغه محتاج بولور، یخشی دیب بلگان و اویلاغان کشیسی یمان بولوب چقار، یمان دیب اویلاغان کشی صوگره‌دن اویلامغانچه یخشی بولوب چقار. سوزنك قصقاسی اوچراغان کشیلرنی برم برم بلو کرك بولغانی ایچون بو دنیانی صناو دنیاسی دیب ایتولیور. وشونك ایچون بو ایکنچی مکتب‌در.

بو مکتبده هر کشی قیلغان اشی برله صنالور، کشیلرنی صناو وقتغه محتاجدر. مکتبدن یاگی چقغانلرنك قایسیلری اوزلرینی بیگرك بلوچی کورسه‌تور ایچون هر بر سوزگه قاتشورلر، بلور بلمز سوزگه قاتشونی مجلسی بیك یخشی هر سوزگه کرشه برده تیك اوطورمی، سویلب‌گنه اوطورا دیب ایتسونلر ایچون سویلب اوطرونی اوزلرینه آرتقلق صایارلر. وقایوسی آرتق سوز سویلودن صاقلانوب بلگانلرنیده یاشررلر سوزگه کرشمزلر، قایولری کشی کوگلنی کوروب بار کشیگه

یخشی کورنورگه طروشورلر. ایك یخشیسی بلگاننی سویلب، بلمگاننی آچق ایتوب بلمیم دیب ایتودن اویالمزسزلقدر. بلمگاننی بلهم دیب سوزگه کرشونك صوکی بلگان کشیلرنی اوزندن صووندرودر.

بر جیولشده کشی کوکلنی کوروب سوز سویلهودن تیوشلی قدر سندن آرتق سوز سویلهمو، یا ایسه یاکلش سوز سویلنگان وقتده کیچکترمای شول کشیلرگه آچق ایتوب آقرونلق براه آکلاتو تیوشلیدر.

بو طوغریده ایك بلکلی کشیلرده آبدراب قالسهلرده شولای بولسهده بو یولنی طوتقانلر کوب وقتده اویلاغان اویلارینه یتکانلر. قایسی بر کشینك بر تورلی اشده آرتق بلولری واورنینه کوره آرتق بلوب سویلاولری، و سویلرگه دردلری بلنه قالسه آنلرنی سویلهتو باشقهلارغه آنلردن آکلاتو تیوشلیدر. وبلوب سویلگانلرگه شولوق جیولشده درد بیرلسه و آنلرنی ماقتالسه جیولشده بولغان بلگانلرنی سویلهتوگه عادتلندروگه یول بولادر.

جیولشده بولغاننك کوبی صاتو ایتوچیلر بولسه صاتو آلودن، ایگون ایگوچیلردن بولسه ایگوندن، اوقو یازوغه آرتق کوکل بیروچیلر بولسه اوقودن یازودن کتابدن باصمه خانهدن، هنرچیلردن بولسه هنردن قصقهسی کشیلرنك بیگرك بلگان اشلرندن سوز آچو تیوشلیدر.

طوی جیولشنده اولودن، اولی بار ایوده طویدن سوز آچلمز. قایغولی کشی یاننده امیدلندرورده‌ای و شادلاندروردای سوز سویلهو تیوشلیدر.

دین واعتقاد عبادات اشلرنده بلور بلمز سوز سویلرگه کرشکان کشی سوزگه کرشوب یاکلش سوز سویلی باشلاسه کوکل کورمای درستنی آچق وسوزنی اوزایتو وجیولغان کشیلرگه بیك نق تشوندرو هر بلگان و بیگرکده امام بولغان کشیلرگه تیوشلیدر. چونکه کشیلر امام آغزندن قبول ایتوچن بولالر.

٤٦

توش یورامق.

توشمده یورر ایچون بر قالا اورامینه چیقغانمن ایکان. بلمیم نی ایچوندر کشیلر یوگره یوگره بر یاقغه اوزالر. کوبسی آطلی، آطسز آربالرده اولغانی کبك آزراق مسلمان قاتناش جیاولیلرده آز دگل ایدی. بونلر صوكث نیك بارسیده بر یاقغهغنه اوزوشه کیتهلر ایکان؟ دیگان اوی ایله آرتلرندن بر آز بارغان ایدم، ایسکی یورت اورنی روشنده بر یرگه باروب چیقدم. تگهلهبرك (۱) قاراسام نی کوز برله کوریم ــ صوزلوب یاتقان کشیلر! باشلری بتونلای کوملگان اوستلرن توزان باسقان! بونی کورگاچده تاتار مولاسی (۲) بولوندن باشقه کوڭلمه برنیك کیلمادی. کویندم، قایغردم. بیگرك الگی شاد یوزلی اوتکنچیلرنڭ تابتاب ایزولرینه کیمچنوب کوزلرمنی یومدم. اول آراده آره تیره ایسانگراب اولطورغان کشیلر کوزیمه چاغلدی. تاڭلانبراق یاقین بارسام ایس کتارلك اش کوردم؛ شویله که نیندیگنه اولسون بر اولك باشنده برچالمالی یلپوچ توتوب یلپوی ایله برابر بار کوچی ایله یاقتیده توشرماسکه طریشه. قسقهسی یاغمورده تیدرمی. بیلگیلی یالغز تاڭلانبغنه اش چقمی. نیچکده صوراشوب بلهسی ایدی دیگان اوی ایله برقریغهراق باروب برسینه: بونلر نیتکان اولکلر صوكث؟ دیومه قارشی بگا قاراب بر آز جلمیدیده

---

(۱) تگالهمك ـ دقت ایله قارامق، کوزگه ضعیف قارتلرناڭ تانی آلمیچه دقت ایله قاراولرینه تگالهدی دیله.

(۲) مولا ـ قازاقچه قبر. بونڭ ایچون تاتارچهده گور استعمال قیلنغان کبك اولسهده غایت مستکره اولغانلقدن یازلمدی.

«اولك توگل ایچ بونلر یوقلاغان مسلمانلر. ئنه یوقومسراب اوطورغان لریده باربیت» دیدی. سز کم بولاسز؟ بونده نی اشلیسز؟ دیدم. اول: «بز الله‌نك ایلچیلری اورنینه قالغان دین اوگراتوچیلرمز، مونه بونلر یوقلاغانده آزراق اوز کونمزنیك یونلاب قالاسیمز کیله. یوقسه اویاندیلرمی آندن آری بتـدی دیگن. براونی براو تانیمز بولا. دین اویراتکاچده آشامی طورب بولمی شول» دیدی. بن اوتکنچیلر گه املاب (۱) آنلرکم؟ قایده بارالر؟ دیدم. اول: «آلار دینسزلر» دیوب تاوشنی براز صوزدیده آرت یاقغه کورگازوب «ئنه اول یاقك یر سلـکنوب بتون ایل قرلاچق ایکان آنلر شوندن قاچالر. یازمشدن اوزمش بولامنی صوك» دیوب باشنی سلـکب قویدی. میننده بوزنك یمسز، چیغشسز سوزلرن تڭلاسم کیلمیچه آلغه تابا آتلاب چن اویاو، آلایده بر نرسه ازلاگان کبك بولغان مسلمانلر آراسینه باروب چقدم. کوبسی دیارلك یاش، تازا، ماتور کشیلر ایدی. اوقوغان ایکانچیلك لری قیلانشـلرندن کورنوب طورا. بیلـگیلی بونلر یانینه کیلـگاچده تیك طورمادم صوراشورغه باشـلاب چالمالیدن ایشتـکان سوزلرگه کوڭلم طوقلانمغاننی آڭلاتدم. آنك ایچون مینمچه آندی نرسه‌لرنك یا بر کولاگه یایسه یالغز اویغنه بولوینی کوڭلم آرتق تابا ایـدی. قسقه‌سی اشانوب یتمی ایدم. بونلرده بنم اشانماومه ایسلری کیتمادی اولـگی سوزنی قابات سویلاب آنك اوستینه بو کورنچ چن ترك لك ایلی اولمی ترکلـکنك کوزگیسـی ایـکانلیگنی آڭلاتدیلر. بونی ایشتکاچ براز تنچلانوب کوڭلم توقلانغان کبك سیزلسه‌ده نیك بولارنی اویغاتمیسز؟ دیه‌سم کیله ایدی. شول آراده برسی بر ایشك کور- گازب «ئنه شونده بار کوڭلك تویار» اوخشاشلی بر سوز آڭلا- تدی. اول ایشك باشـنده کیك تاقته‌غه قاوری، شار، قارا صاوت

(۱) ام - اشاره.

روشلوی اشلانوب اورتاسینه زور ایتدروب «کیکاش» دیوب یاز-
لغان ایدی. بونده‌ده کروب کوکلمنگ گی تویغمنی چیشدم. آندن آلغان
کیکاشنگ قسقه‌سی شو ایدی: «آنلرنی اویغاتور ایچون یالغز قچقرو
یایسه تورتکاله‌وگنه یتمی. آنگ ایچون آنلرنگ بو کورنگان تنلری
جانسز یاکه تورلی زیانلی نرسه‌لر ایله آغولانغان جانگنه. ئه چن
تازا جانلری قوقر، اوز سوزلیلك عربچه ایتکانده تعصب قاپوسی
آشاسنده آکغرا صاندقنك صاقلانا. ئنه شونلرنی تابوب اوتارلك آچی
آچی سوزلر ایله درستلکنی آکلاتقانده‌غنه اویغاناچقلر ایمش. مونه
باشده شو قاپولرنی آچارغه تیوش. بیلگیلی آنگ آچقچلریده اوز
اشلری اولوب چیت بر کمنگده قولی تیگان بولماسون» یتماسه بر
قارت تلماچنگ سویلانوینه قاراغانده یالتراوقلیده اولسون ایمش. آنی
قایدن تابارغه؟ بیلگیلی ازلارسك تابارسك. کوچگنی جلله‌مدك ایسه
تابدك. شول آراده ایشکدن براو کیلوب کیکاش باشلغینه بر نرسه
صوزدی، تگالاب قارادم آچقچ ایکان. آزراق توت آندن باشقه
عرب، فارسی کلایمه‌لرینی کورندی. کوب اوتمه‌دی اوزمده بر أیبر
صونغان کبك بولومه اویغانوب کیتدم.

«محمد بن عثمان یونسف» یکاترینبو. غ.

٤٧

تکریدن صورایمن.

موندن بر نیچه آیلر ئلیك یاز باشنده قالابزده‌غی اوقوچیلرمز
اوز آرا بر «درنك» یاصاب اوزلرینگ اوقو توغروسن توزاتونی

تلاب قالا درنکندین اوتنگانلر ایدی . قالا درنکی بونلرنڭ بو اوتنچن
قولاقغه آلوب اوزینڭ اولکان جیولشنده جیولغان کشیلرگه کور-
ساتدی ؛ آنلرده اوقوچیلرنڭ بو اوتنچن یولغه صالو ایچون آقچه برله‌ن،
بلم برله‌ن کومك ایتو ایچون اوز آرالرندن تورلی کشیلردن بایدن ،
اوقوچیدن آبزدن صایلاب اوتوز چاقلی کشیدن اویوش بر کچکنه
درنك یاصاب اشنی آكا تابشردی .

بو کچکنه « درنك » ده آطنه‌سنه بر کون ـ بازار کون جیولوب
اشنی قارامق بولدی . بر تابقرغنه جیولدی ، ایکنچی تابقر جیولغاچ
قالا بزنڭ بلمنی سویماوچی قارا کشیلری جیولوب تاوش چغاروب
اش اشلرگه ایرك بیرمادیلر . شول کونگی جیونغه باش ایدوب
صایلانغان قالابزنڭ ایك اولکان قارت آبزیسن قینامق بولوب یاندیلر .
قارت آبزی باشده اوکتلاب قاراساده بولماسدای بولغاچ اشنڭ کیلشن
آڭلاب سز ئلی کیڭاشمگان ایکانسز اوز آرا کیڭاشوب سویلاشوب
آڭلاشگزده آندن صوڭ جیولشوب سویلاشر بز دیب چغوب کیتدی .
شوندن بیرلی بر تابقر بولسون جیولغان یوق .

قارا کشیلر بولدرماسقه طریشالر . جیولسالر آلای ایته‌بز بولای
ایته بز دیب تورلی یانولر برله یانوب قورقتوب تورالر . کوزی آچیق
کشیلر اوزلرینه بر بر یمانلیق ایرشودن قورقوب نیچه آیلر اوتدی
کوز یتدی اوقور چاق کیلدی ئلده جیولغانلری یوق .

بو قارا کشیلر ایته‌لر : « بزلر بورنغیچه آتا بابالر بزچه تورابز ،
آتا بابالربزده بو اشلر بولماغاچ بزگه موندای اشلر آرتندن یورماسکه
تیوشلی » دیب . ای تكرینڭ آچووینه یولقغان بر جیوندق کشیلر !
آتا بابامز دیگان بولوب آنلرنڭ نی اشلاگانن بلگان کشیلر کبی
آغز توتوروب سویلاگان بولاسز . آتا بابابزنڭ کملر ، دخی نیندای
اشلر اشلاب کیتکانلرین بلساڭز ایدی دخیده آنلرنڭ نیندایگنه چیتن

اشلر بولسه‌ده آکا قارشو کوکراك کیروب چدا ملق کورستولرین بلساکز ایدی ، آنلرنك توزملیلکندین بزده توزان چاقلی بولسه ایدی ، اوز بزنك شونداین آتالرنك بالالری ایکانمزنی بلساك بزلر موندی واق اشلر برله ماتاشونی اوزبزگه تیوشسز دیب بلور ایدك .

آتا بابالر بز کوملگان یرلرندن بوکون توروب قایتوب بزنك بو کیلشمزنی کورسالر ایدی بالالرم دیب تانوماسلر ایدی ، تانوسه‌ده بالام دیب ایتوگه توبانچیلك قیله آلماسلر ایدی . اوزلرینك قالدروب کیتکان بارچه نرسه‌لرین یوغالتقان یاوز بالالرندین صانارلر ایدی . باشقه‌سی بولای تورسون آتا بابالرینك تلنده اونتوب اول تلده کوکلك‌گن بلدرردای قرق یوللق یازو یازارغه‌ده سزنك کبی اوکنی صولنی آیرا آلماغان قاراکشیلر توگل بخشوق بلم ایالرندین صایلانوب چغاچقلر ؛ شولای بولغاچ سز اوزکزنی نیچك آتا بابا یولنك دیمکچی بولاسز ؟ سزنك بو اشکزگه چن کوکلدین کویامن . تکری تانیق تکریدین کوزبزدین قارانغولق قاپلاوچن کوتاروب توغری یولغه کوندرووین ، آقنی آق ، قارانی قارا دیب کورگازووین صوراب سوزمنی بترامن .

« ملا ضیأ الدین رحمانقولوف » « ترویسکی »

٤٨

آطاغم شوشیدر .

بورون بوروندن یاریشقه آط قوشو ایلاشلمش بولغانغه کوره بو ییل « أورنبورغ » ده تل یاریشو بارلغن ایشتوب یاریشقه بر آنگمه یبردم .

بوندن اون یل الك اوزغنچی بولوب ایل آرالاب یورگانمده بر یومش ایلان «کراسنو یار» قالاسینه باروب ایدم. اول چاغنده کراسنو- یارده یرلشکان دورت بش اوی‌گنه تاتار ترك بالاسی بار ایدی. اوشبو دورت بش تاتار ترك بالاسینك اوزلرینك صوی داش- لرینك آلداغی کونلرن یاقشرتو ایبنه کروشولری ایلنی جورتنی او- قورغه اوقوتوغه توشـنوگه، تگری‌نی تانوغه، ایلنی آغز برلك ایتارگه طرشولری بریسی ایکنچسینه بیگرا کده یارلیلرینه کومك ایتارگه جون ایب ازلاولری کورگان کشـینك ایسن یباروب تاکغه قالدرغاندای ایدی. اول چاغنده ایرك ایرکنلك دیو پاتشـادن یارلقاش یارلیقلر، یراق قویاش چغشندن کیلـگان دولقونلر، ایلده ژیدلر صاوت صباسن یالاوغه ایلاشلولر، ایلنی ایل گه، جورتنی جورتقه اورندرو قاغشدرو ایچون بولماسا باشقه برنرسه‌گه‌ده کرك بولمغان یردن خضرنی، کوکدن عیسی‌نی ازلاولر، بورون آستنداغن یاقشی بلمای بوتاق باشـنداغن بلـگان بولوچیلار چن توشونوب جیته آلمغان نرسه‌لرینه بلامن دیوب کرشوچیلر، اوز آطاغن یر یوزینه جایار ایچون جمان جون ایب‌گه کرشوب بورنغی‌لرنی کیمستولر ایشتلمی ایدی. بو یللرده بو اشلر ایل آراسنده کوبایگاچ یر یوزینه جایلـگاچ صنامق ایچون بو یل جوری باروب کراسنی یار ترك تاتارلرن کوردم. بوندای اشلرنك قوقولری کراسنی یار ترك تاتارلرن برده بوزمغان، ایسکیچه اشلرنده. طاغن اوچ دورت یوزلب کشی یرلشکان. قزل تاشدن تگری‌گه فللق اویی صالغانلر. قای یل صالغانلق بیلـگی‌سن اوی‌نك تیمر قازق یاغینه بلاك جوانلغنده قالون ایتوب اوشبو:

سبحان من صادق قوله تاریخا لبیته

من اهتدی فانما یهتدی لنفسـه

دیگان سوزلرنی یازغانلر.

بو بیلگی‌نی کورساك اویلارسن تاب کوکل تلی برلن تکری‌گه قللق ایتوب تکری‌نك آق سوزن اوقوب طاغنده بو اوی‌نك قایچان صالنغانن ایتوب تورادر. مینم‌ده یاریشقه یبارگان انگه‌م تلم بودر. کولمك آلسه آطاغم شوشی‌در کولما کم‌ده «عون الترقی» جیولشینه باغش در.

«هادی صابر جان اوغلی».

٤٩

مینم اویلارم

مین اویلایمن اوزمنی * اوی صارغایته یوزمنی
صاغش باصب، کوکل طاشب * یازام صقراب سوزمنی
صاغشلایمن، اویلایمن * اوی صایلرنی قویمایمن
صاغشلانب کوب تونلرده * یوقیغه‌ده طویمای من
اویلیم دوست ایش قورداشنی * آغای انی قرداشنی
ایزلورن سیزه‌مده * قایغرام توگه‌م یاشنی
بلگمز یوق؛ بز یارلی * برلك یوق؛ یاشاو طارلی
برلك، تیرلمك بولماودن * آرامز بوزلی، قارلی
یوقسوللق بزنی باصدی * جونسزلك چیکدن آشدی
شول کویلرنی اویلاغانده * یوره‌ککه اوط طوتاشدی
نیدن بز یوقسول بولدق * آور اشلرده طولدق
بلك هنر اوگره‌نمه‌دك * آکغراب یاشاب طردق
آکسزلقدن اوطولدق * تورلی آوغه طوتلدق
توشنمی بز، پوشنمی بز * ئله بزمی قتولدق

بزنی یاطلار آولی لر * تیرله‌لر دیب شاولی لر
طارقاولقده ، یالقاولقده * یوق بزگه اوخشاولی لر
یاڭغارونی سویمی بز * اسکرگان گه تیمی بز
یان قالطاده چلتراسه * کشی گه باش ایمی بز
اویوشمی قارتلر یاشلر * بارچه‌سی اوصلی باشلار
بره‌وی اش باشلار ایسه * باشقه‌سی سوتب طاشلار
پوشنام شول کویلرگه * سوزم قالمی سویلرگه
اچدن طنام ده طوتنام * موڭلی کویلر کویلرگه
آساوسز بزنڭ جیین * صرلی مز دوستلق صیین
طشقی یاقدن صرلانودن * چن دوست طابووی قیین
بل یاخشی دوستلق کوین * چن دوست طابا آلساڭ سوین
چن دوستلرنڭ آراسنده * چیشلمی قالماس توین
دوستلر بربرن یاقلار * بیته کله شب آلغه آطلار
بربرمزنی آیاشماساق * بزنی آیاماس یاطلار
طنسون دیساڭ یورطڭز * آچولرنی یوطڭز
آندن صوڭرا تیرلورسز * کوٗتاریلور قوطڭز
بایلق بلیك بارلقنی * طاشلامیق تاتارلقنی
بز تیرولب، بیك طرشساق * بوزارمز بو طارلقنی
طابا آلسام سوزنڭ ایبن * اوزمنی تاتار دیمن
بزنی باصقان تورلی چیرنڭ * کم طابار ایکان ایمن ؟
تزمه سوزم شول تیکلی * اویم آز بلگم چیکلی
عربچه‌دن بر سوزم یوق * اول قپو مڭا بیکلی
اوی قوزغالماس تونه‌مه‌ی * بر اوڭغاطقه جونه‌مه‌ی
ایشتمگان سوزنی کشی * بلمگانگه اونه‌مه‌ی
چن بلکلی کشی تیك * ایسکی سوزلر ایشوتیك

اوز تلمزنی توزاتب * تورون لرغه اش ایتیك
آنا تلن بز سویبك * یاط تلنی آیروب اوییك
قوشقسز تل بامگانگه * قایغرب یانب کوییك
قوطلی بولسون تل یارش * ایل ده یارشمق بار اش
یارشوده تورك تلی * توزه‌لورسه شول طابش
تل یارشده یارشمیم * طوغری سوزگه قارشمیم
یارم تورکی تللی‌لردن * آلایده کوب قالشمیم

«کلیم الله سعدی.» «تاشکند»

۵۰

تیوشسز قورقو.

آپسوق بابای جای کونلرنده، اوز آوللرینك کوتوینی کوتکانگه، قار یاوب قش بولغاچ، آکا اشسزگنه تیك یاتورغه توغری کیله ایدی. آپسوق بابای بیگوك اوتکون اویلی، زیرهك بولماسه‌ده اشسز یاتورغه یاراتمی، اشسزلکنك صوکی تلانچیلك گه یاکه قاراقلق غه باروب تره‌لگانینی اول بیك آچیق سیزونه ایدی. شونك ایچونده اول کوتو کوتوندن بوشانغاچده قش کوننده، چاباتا طوغرغه باشلاب، قورچاقدن اویناغان بالالرکبی صیاولرینی، چوکچلرینی‌قولنك‌اوینانه باشلی ایدی.

قش کونلرینك برسنده آپسوق بابای «یاستو» دن قایتدیده، طوغوب بترمگان چاباتاسینی، بترگه دیوب ایسکی، قارالغان بوکه‌نی اوستینه اوطوروب، یارم چاباتاسی ایله صیاوینی قولینه طوتقان ایدی، جوکه‌سینك بتونلای بتکانی ایسینه کیلدی. صوگره اشینی تاشلاب، ایرته

تاڭ چاغندانوق طوروب ، اورمانغه جوكه‌گه باررغه اویلاب ، مورجه توبینه منوب یاتدی. اول بو چاقدانوق یاتورغه قونقماغانغه ، یاتقاچ تیزگنه اویقوغه كیته آلمادی، كیچنڭ صوڭنده‌غنه اویقوغه كیتدی. طش ده طوڭماسونلر دیوب ، بر نیچه طاوقلر برله بر اُتچده آپسوق بابای ایله بر اویده قونماقده ایدیلر. تاڭ چاغنده قارت اُتچنڭ قچقروب یبارووینه بابایده اویغانوب طوردیده ، اوست باشینه كینوب اورمانغه باررغه دیوب طشقه چقدی. طشده طن بیك صالقن ، برده قوزغاتلماغان قار كورتلری آی یاقتوسینه قارشی یالتراب طوره‌لر. تاڭده سزلوبقنه یارلوب كیله ایدی. آپسوق بابای چاڭغالرینی آیاقلرینه كیدیده ، كون یاقترماسه اورمان صاقچیسی كورماس دیوب آشغوبقنه ، قورقه توشوب اورمان یاغینه كیتدی. اول جلی اورنوندن طوروبقنه چقغانغه ، اوتكون صالقن‌نڭ زهری بابایني بر آز قالتراته توشدی. بورنینه طماو توشوب طغله‌ده توشدی. اول آندای آق سویاك بولماغانغه ، بر نیگه‌ده قارامی ، باروب اورمانغه یتدیده جوكه آغاچلرینی كیسه باشلادی. بر آز كیسكاچ صولو آلورغه طوقتاغان ایدی ، مونه قولاغینه ئلله نیندای آقرونغنه صزغرغان تاوشلر ایشوتلدی. بو تاوشلرنی ایشوتكاچ بابایناڭ قورقوی آرتوب یوره‌گی لپلده‌دی. قولاغن ینه صالوب طڭلی باشلا- غاچ صزغرغان تاوش یراق توگل یاقنده كبی طویلا باشلادی. صوڭره آپسوق بابای كیسكان جوكه‌لرینی تاشلادیده ، صزغروچینی اورمان صاقچیسی دیوب بلوب آشغوب قاچوب كیتدی. اول نی چاقلی كیتسه ده ، صزغروچیده شول كوینچه صزغروب كیله ایدی. بارا تورغاچ بابای اول توبینه یتكاچ ینه طوقتاب طڭلی باشلادی. صزغروچی برده قالماغان كبی تاوشی ینه كوچلیره‌ك ایشوتله ایدی. صزغرغان تاوش ایشوتلسه ده ، صزغروچی اوزی برده كورنمی ایدی. صوڭره بابای كیلوب اوز یورطینه كردی ، تگی طاوشده یورطده ایشوتله باشلادی. بو اشكه

بابای قورقوغه توشوب اویگه کردی، اویده‌ده صزغره‌لر. مورجه توبینه منوب یاتدی آنده‌ده صزغره‌لر. اوستینه چیکمانینی بورکاندی چیکمان آستنده‌ده صزغره‌لر. بو یات اشکه بابانیڭ ایسی کیته یازدی، ایشوتمیم ایندی دیوب قولاقلرینه بارماقلرین طقغان ایدی طاوشنڭ اوز بورنسی ایچندن کیلگانین بابای بلدی‌ده بتون قورقولری تارالدی. (عصمت بن عصام مایشوف)

«سامایکین» فابریگنده معلم.

۵۱

قالا اوقوچیسینڭ آولغه قایتوی.

بزنڭ تاتار اوقوچیلری اوقو یورتینده ایکان ئلله نیندای اوزلریگنه بله تورغان ایسابلر بله‌ن کوڭللرن اوسدروب بتون کشیلرنی اوزلرینڭ اوچ توبلرینه صیدرردای یکتلکلر بلن اوچنوب (توغریسی بتون بر یوزینی ایساب آش یاولغینده چاقده اوچ توبنداگینه اویلاسه‌لرده) آنلر آشن آشاب صوون ایچکان ایلمرینه قایتسالر اول اویلر ایلان کوڭل اوستورشلرنڭ طاطلی ایسابلر چیشمه‌سینڭ قوری اولاقلریغنه ایکانون کوره‌لر. بونلرغه طاو شیکلی اویلگان اویلرنڭ آراسندن چغولرینه تورمش قسنقلغندن بوکرایگان قارتلرکبک صالقون جیللردن ده اشقلی آلمی طورغان صغرچق اویاسیدای اویلر آراسینه قایتوب کرولری ایلانوك ایسابلرینڭ کیریسنه بر تورلی کوچ صوغشی آچا باشلی.

بیگراکده اول اویلرنڭ ایه‌سی بولغان ترکلیك یولنده طرشوچی

صالماقغنه یوروچی، تاتار آبز بلرنك موكلیچه سویلاشولری ئلگی یاقطی یگتلرنك كوكلینه صوصل كونده تیر له گان تیره‌زه كبك بولانغرلیلق بیره باشلاوی تلارتلاماس آنلرغه اوقویورتنن اغی قوروب قایتقان ایسابلرنی ایسلرینه توشرتوب اوز اوزلرینه اشانغسزلیق بیره باشلی.

آیتورسون بو یورت ایه‌لرینك یورش تورشلری بر كوچ ایلانگنه تكامكده بولغان طاشنك قیملداوینه اوخشاویده اول طاشقه نه انده‌شو نه ده كوكل یاخشیلغن صوراشو كیری بورلوینه یاردم ایته. چینلابده، اوقوچی آرقداشلرمدن ئلی یازیلغانچه بیك كوب سوزلر ایشتومه باشقه اوز اوزمنیده برنیچه قاباتلر صناغانغه. شوشی چورلرده تاتار اوقشی ایلان بلگر بولغان قارداشلریمزنك كوبسی شوشندای یوققنه كوچلرگه ده اوزلرینك ایسابلرنی قارشی كیتره آلمیلر دردیب اویلایمن. دیمك بولامن: بزنك اوقوچیلرمز، نی چاقلی اوز قارنداشلرینه یارداملاشو ایسابنده بولسه‌لرده پچقی چوبندن یاصالوب آطلغان طوب كبك بولوب اوقتو، اوقودن كوتولگان جیمشلرنی بیره آلورلیق بولوب چغالمیلر.

مین اوزمنك قورداشلرمنك بو قیلانشلرون ینه شول طرشولر اویلاولر چیكنده كورلگان جیمشلرنی سویلاودن آنلرنی (نیگه دیسك اوزمده شولاردن) یامانلاونی تلاماوم اوز اوزینه بیلگلی. آنلر كوچلری یتكانچه قارنداشلرن آغارتو ایسابنده بولدقلرندن تكریگه تز چوكو، طاغنده آنلر ایلان ماقطانو چورلری الك طاطلی اونكان كونلرمزدندر. طاغی آنلرنك قای جیرده‌گنه ره‌تكه قویلغان اوقو یورتن ایشتسه‌لرده كوككه اوچقان اوردكلر كبك شول یرگه آغلولرن بلمنی كیرا كسنولرون سویلاو توگل اویلاوده نیندای كوكللی بر اشدر. چنلابوق «عالیه»، «حسینیه» ایلان «بوبی»غه آغلغان یكتلرنی قاراغان كشی اوز اوزینه تلارتلاماس بزنك تاتارلر آلغه كیته‌لر، تیزدن

باشقه‌لردن اوزارلرده دیه تلی ایلان اچقندر .

شولای شولاین. شونداده ئلگی اوقوچیلر اوینك چیکنه توشنگان اویلیراق یکتلر بو سوزنی کیساك اچقندرماسلر. یولاسز بلملردن ایلگه یه‌م کرمایاچکن توشنوب اول اوقوچیلرنی توبلیراك اوقتو ایسابنه یوکورلرده کوبدن بیرلی آغراق کشیلر تلنده یوری تورغان اوقو یورتنی توزاتو ایسابنی اش ایتوب کورگازرگه‌ده طرشورلر. ینه ده اوقوچیلرنك ازلامکده بولدیقلری شول یورتلرنی توزاتو ایلان آنلردن سوینچ آلونی اوزلرینه بورچ دیه بلرلر. «کریم صدقی مرتاضین»

بوری اویازی قارمان قریه سنده امام .

۵۲

ایدل .

مین نی ایچوندر طاولر، یلغه‌لر، قرلر کورنشینی بیك یاراتامن . آلارداننده بیگراك بوغ کیمه‌لری ایچون ئوواب ده کیته‌من . کچکنه چاغمده کوکلیمه صالنغان‌مو، جش اولطررغه توغری کیلگانگه‌مو، ئلله نیك آنلرنی بیك، بیك سویه‌من. ایدل هم بوغ کیمه‌لری برله، مینی کچکنه‌لك صاغنماقلقلری به‌یلی. جای کونی بالالر برله، صاری، قویاش یاقتیسنده، قزان صوی طاماغینه کیلگانمده، بر زور، صاری بویاولی بوغ کیمه‌سی کورگانلکم ألده ایسمده. یاشلکمده، بر ییرده‌بر خاتون‌نك، صوبوینده آغاچ کوله‌گه‌سنده اورندقغه اولطروب اویغه کیتکانینی، صو اوستی کوزگی کبی بولوبده، آرغی یاقده طاولر آراسنده بر آول کورنوب طورغانینی، قویاش یاقتیسی بیك کوب طارالوب ده یار

بوینده باغلاغان کیمه طورغانینی یاشل بویاو برله توشورگان بیك موڭ کورنش کورگان ایدم. چنلاب اوق، اشسز یا قایغولی بولوب شوندای کورنشلرگه چن چنلاب بیرلوب ، کوڭل کوزی برله قاراغانده موڭایمالقده توگل. کوز آلدیڭزغه کیترڭز : ایدل بویندەغی تیره یاغینەنارطلر قاینلر اوسکان، بر طاو باشنده اولطرەمن. یاقتی قویاش ، توبانده کوز آلدمده تیب تیگز پیالاکبی ایدل. أنه! بر یوك طارطوچی بوغ کیمەسی طاوشلانب ، کوپچاگنی اوزلکسز ، صالماقغەغنه أیلاندروب ، آرطینه طاقغان زور، زور قارا یوك کیمەلرینی اوستری. قاراسانا ، نیندای ماتور بوغ کیمەسی! باشدن آیاق آقغه بویاغان! نیچك تەگەرمەچی صونی گوبرداته! نیچك، بقرداب ، آقتارلوب چیققان صاریسمان دولقنلر آنڭ آق قابرغاسینی سویه، سویه آیرلوب آرتده قالالر!

ای شول ، صودن آزغنه یوقاریراق ، توگەرك ترزەلرنڭ بریسی سینکی بولوبده ، شول ترزەدن قولکنی چغاروب یانگدن آقغوچی ، طنق دولقنلر برله کوریشوب، شایاریشوب ، ایسانلەشوب صاو بوللاشوب بارساڭ ! ای شول، بوغ کیمەسی‌نڭ ایك توبانند‌ه ، آستگده ، ایکی یاغگده صو بولوب ، ایدل آنامز قوینده ، بر بولمەك بولوب ده آنده تورلی تورلی کوڭللی اشلر ، اڭگمه هم بیلکلر یازغان بیتکلر ، بیر یوزی‌نڭ هر یاغنده گیزوب، هر یورطده بولغان، آرماس طالماس یوروچی‌لرنڭ، اندلس بلغارقزان یورطلری ایدل، چولمان، اوقا یلغەلری طوغروسنده یازغان یازولری بولسه! آیاز چاقلرده اوستك بولوب ، همان آلماشنوب طورغان کورنشلرنی ، بیل یغمور چاقلرنده ایدلنڭ آچیغلی، اوصال یوزینی کوروب اوصانغاچ بولمەگه قایتوب کچکنه گنه سەکی گه یاتساڭ ! آیلك ایدل بویندەغی شهرلر طوغریسنده اوقوب ، صوگره شولرنی ، برام برام کورە بارساڭ ! ایرتەاوك طوروب ، کوڭللرنی ئلەنی اشلته طورغان قویاش چغوینی قاراساڭ! کوز کونی هر

یاغك سیس برله طومالانغان چاقلرده، شول سیس الونگی‌سی‌نك کوزگه کورنماگان، کوچلی قول برله، صبیر یلوب آرتنده‌غی اورمان، بولونلرنك آفرین آفرین کورینه باروینی، قاراونی کوتوب آلساك!... کیمه کوزدن یوغالدی، اویلرمده چوالدی. منه یبل دولقنلری تیبره‌نه باشلا- دیلر، آرقه یاغمدن آفرونغنه یبل ایسوب آغاچ یافراقلرینی تیربه‌ته. آلار برده توقتامی شـلدراشوب ئلله کولوشـه‌لر، ئلله سویلاشه‌لر. ئلله باریسی بر آغزدن توبانچیلك برله، آفرنغنه کویلاب تگرینی ماقتیلر. چو! یبل قاتیغراق ایسدی، یافراقلر قاتیغراق شاولاشدیلر، ایدل اوستینه قاراب طورام - پیالا کبك ایدل شول یبل ایسکاچ، کوز کورومی بیردن شادرالانوب کیتدی. یبل بتدی، صو اوستی دخی اوز ره‌وشینی آلدی، یافراقلرده توقتادی. تاغی طب طن!

اوزاقغه توگل ایکان. منه بر آز طورغاچ یبل یاکا باشدن ایسه باشلادی، فاین یافراقلری تاغی سوزگه کیلدیلر. ایدل اوستی، شول آراده تاغی شادرالاندی. یبل توقتامای، آفرین آفرین کوچایه باردی؛ وباشلارینی یوقارو یوقارو کوتارگان آغاچلرنك، یافراقلری برله، الوغ بولغوچی تگرینی ماقتاولرینه، آلارنك آیاق آسـتنده - طاو ایتاگنده یاتا طورغان ایدل ده قوشـلوب دولقنلری، برسینی برسی قووشوب چابشوب، یارنده‌غی طاشلرغه به‌ریله باشلادیلر. صو تلی برله، آغاچ تلینی آڭلاماسامده، سوزلرینك طاوشندن کوڭلم طولوب، کوزم یاشاردی. ای تگری، الوغسك!- دیدم.

«کشی اوزی طبیعت بولسه، اورمان کشیچه سویلاشور» دیگان سوز بولسه‌ده، اول بیوك باصقچقه بز قایچان باصارمز ألی!؟

«محمد نجیب شرف‌الدین اوغلی آبیزوف» قزان.

٥٣

خاتونلو بورچی.

اوقو یورتلرینی، بالالر طورمشنی، آنلرنڭ نیچك اوقورغه، اوقوتو غه کیرکلرینی تیکشروب بر یولغه صالور ایچون ۱۹۰٦ نچی یل ۱٥-۱۹ نچی غنوارده بوری اویازی «اسن» آولینه تورلی اورنده طورا طورغان کشیلر جیولدیلر. شول جیونده اوقو، اوقوتو طوغرسنده بایتاق یوللر توزوب یخشیغنه اویلر طوپلاب، بیك ماتورغنه ایتوب یازوب‌ده قویدیلر. شول جیونده خاتون قزلرنڭ اوقوی، آنلرنی اوقوتو طوغرسنده ده بر آز سوز بولدی. شولای بولسه ده خاتون قزلرنڭ اوقو، اوقوتو یولنی کورساتوچی بلدروچی، آنلر ایچون بیك نق قایغروچیلر بولمادی. شول ۱۹۰٦ یل ١٥-۲۰ نچی اوغوستده «مکاریه» ده روسیه‌ده طورا طورغان تاتارلرنڭ الوغلری، آتاقلیراقلری، بلملیلری، آڭلیلری جیولوب کوب اشلر طوغروسنده سوزلر یورتوب کوبکنه اشلر اشله‌سه لرده ینه خاتون قزلرنی اوقوتو، قاراو طوغروسنده بر اشده اشلانمادی، قایغرتلمادی. الوغلرمز آراسنده آغزدن آغزغه غنه سوزلاشولر بولسه‌ده خاتون قزلرنڭ اوقواری طوغرسنده کوزگه‌کورنرلك یول کورساتلمادی. توبدن اویلاب قاراغانده بزنڭ ایر بالالرمزدن بیگراك قز بالالرنی اوقوتوب آنلرنڭ طورمشلرینی، اویلرنی توزاتوب چن کشی ایتارگه، کشی رەتنه کرترگه طرشو برنچی بورچ ایدی. آنڭ ایچون بارمزنگده یاش چاغمزده شول آنا قولنده، خاتون قوچاغنده اولوب، آنلرنڭ کوزینه، قیلانشینه، اشینه قاراب شوندن کوچرگچ آلوب اوز اویمزغه صالورغه طوردقمز بار کشی‌گه‌ده بیلگلی بر اشدر. آنادن نی کورسه بالانڭ اوینده شول نرسه اورنلاشوب طامر بایه،

بر ده اونوتلمایدر. آنا یخشی اوقومشلی، بلملی، آڭلی بولوب بار چاقده ده بالاغه یخشی اورنەك کورساتوب طورسه بالاده کیلەچکده بلملی، آڭلی، اویلی بولوب یتشەدر. آنا بلمسز، اوقومشسز، آڭسز بولسه بالاده آڭغرا بایغوش بولوب قاتادر. یا ایسه آناسی بوزوق، یمان، یاوز اشلی بولسه بالاده یرتقچ، آزغون، بوری کبك بولوب اوسەدر. چن طوغروسی آنا قوچاغی بر صاوتقه اوخشاسه بالاده یومشاق قامرغه طوغری کیلەدر. بر صاوت توگراك بولسه آڭا صالوب قاتر-غان قامر ده توگراك بولوب قاتادر؛ بر صاوت اوچ قرلی بولسه قامر ده اوچ قرلی، بیش قرلی بولسه قامر ده بیش قرلی بولوب قاتقان کبك- کچوك، یاش چاقده بالاده تاچ قامر کبك آناسندن نی کورسه شونی اوزینه کوچرب آلوب قویەدر. شولای بالانڭ آناسندن کورگان بوتوسلی قیلانشلری قانی ایله برابر اوسکانگه ایکنچی چاقده باشقه کشیلرنڭ اوگراتولری برلن، آنلرنڭ شول یارامغان اشلرینی آلوشدرر غه طرشولری ایله گنه بیك تیز کیتوب بتمی در. بوندای آناسندن کورنگان اشاکی یمان اشـلرنی آلوشدرو صوڭندن بیك آغر، بیك چیتن بوله؛ قایسی برسینی بتونلای ده کیتارب بتروب بولمایدر. مونه شونڭ ایچون بزلرگه ایڭ الك آنالرنی، آنا بولاچاقلرنی بیك یخشی ایتدروب اوقوتوب، بلدرب چن کشی کبك ایتارگه تیوش بولادر. بزنڭ آنالرمز، آنا بولاچاقلرمز اوقومشلی، بلملی، آڭلی بولغانده غنه بز کشی توسلی بولا آلورمز. بزنڭ تاتارلر آراسنده قایسی برلرمز بار، آنلرچەخاتون قزلرنی اوقوتو، بلدرو بردوك یارامای. آنلرچه خاتون قزلر اوقوب یازو بلسه یکتلرگه یازو یازوب قنه سوز یورته لرده یکت برلن قز بیك تیز قاوشوغه یول آچله دیلر. بونلر بوطوغریده بیك یاڭلش اویغه توشەلر. قزلر، یکتلرنڭ بوزوق، آزغون بولولری اوقو بلو آرقاسنده توگل، چن طوغریسی یخشی اوقوب، کوب بلوب

اوز اوزینی توزاتماوندن بولادر. بزنڭ قایسی برلرمز طاغون اوقو بر آزغنه یاری شولای بولسه ده تگی تورلی اوقورغه کیرك بو توسلی نی اوقورغه یارامی دیب قوری، بلمسز طاوش کوته‌رەلر. بو تورلی کشیلر اوقونڭ، بلونك برنچی یخشی اش ایکاننی ایسلرینه کلترمی، اوقودن تم آلمای قالغان بوش بوغازلر در. الوغ تڪریڭ بیوك ایلچیسی ایتکان: «بلونی استامك ایرلرگه‌ده خاتونلرغه‌ده بورچدر» دیب؛ باشنده بیك آزغنه اویی بولغان کشیده بلور بو یورتده ترکاك ایچونده مکگو یورطقه بارر ایچونده اوقو بلو کیرك ایکاننی. بز بو کونڭ کوزمزنی آچوب ترکاك یورتنده طوره طورغان چیت کشیلرنی، آنلردن برسی مونه قویاش بایش دڭزی‌نڭ بریتانیا دیگان اوطراو لرنده طوره طورغان انگلیزلرنی کوز آلدمزغه کیلتروب آنلرنڭ قیلغان اشلرینی تیکشروب قاراساق کوره‌مز: بتون یریوزنده طوره طورغان کشیلرنڭ یارطیسنی اوزلرینه قاراتوب اوز بیورقلرینه باغلاغانلر. بونلرنڭ قارشیسنده تز چوکوب قان قالتراب طوره‌لر. بونلرنڭ نیچه یوز مڭ کشیلرنی اوزلرینه قل ایتولرینڭ توبی باری بر گنه، اولده ایسه «اوقو بلو» در. بو کچکنه‌گنه اولچاونی کورساتووم شونڭ ایچون، بزلر بو کونده شول اوقو بلو یوقلغندن ایڭ آرتقه، ایڭ آستقه قالغان، یارطی تنلی کوتارام کشیلرمز ایکاننی ایسکه توشرودر.

«سهمان الاسحاقی» بوری اویازی تاو قریه‌سنده امام.

٥٤

ترکیچه سولارگه آبدرادم.

ایكُ باشده بولدیره آلدیقم چاقلی سوز باشی یازیم ئلی. اون بش کونده برقات تارالا تورغان «کیگاش» آدلی یازونی ایکی یلدن بیرلی مین‌ده اوقیدر ایدم، شول «کیگاش» یازوینده تورلی تورلی اشلر توغریسنده یازلغان سوزلرنكُ، تاغین بلملرنكُ بیك کوبسی بزنكُ اوتکان چاقدەغی آتالریمزنكُ بابالریمزنكُ اشلری توغریسنده بولغانغه کوره مین آنی بیك یاراتوب اوقیدر ایدم. بیگراکده اوتکان چاقدەغی ایل باشی بولغان بابالریمزنكُ آندن صونكُ ایل صاقچیلرینكُ طرشلیقلرینی، اشلاگان اشلرینكُ شاق قاتارلیقلرینی آکُلاب، مینم‌ده کوکُللریم ئلله نیندای اشلر قیلمقچی بولوب قویەدر ایدی. شولای کوکُلم بیك سیکرسەده قولمدن بر اش‌ده کیلماگانگه کوره بر نرسەده بولدیره آلمای تیك توره ایدم. مین گنه‌ده توگل بو ایلده مینم کبی ایسلری کیتوب آبدراغان کشیلر تاغن بیك کوب ایدی. منه شولای اویغه قالا قالا «کیگاش» یازوینی اوقی تورغاچ، توغاندن بیرلی سویلاشا اورانگان اوزیمزنكُ ترکی تیلنده قرق یول سوز سولاشکان کشی‌گه توبلاب طشلاغان بر کیساكُ «کیگاش» یازوینی بولاكُ ایتوب بیرەم دیب قزقدیره باشلادی. منه شوندن «نیندای‌گنه اش قولمدن کیلور ایکان، اشلەر ایدم» دیب آبدراب تورغان کشیلر تگندن‌ده موندن‌ده «کیگاش» یازوینكُ ایاسینه یازو یباره باشلادیلر. مونكُ ایله برگه بو اشنی بارده بیك آسات دیب اویلادیلر، منه شونكُ بو-ینچه مین‌ده بیك ینگل‌گنه ایسابلاب شوشی یازونی یازارغه باشلاغان ایدم. نی کوزیم برلن کوریم، نیندای‌گنه بتون سوز یازیم دیسەم

شول بربتون سوزگه ئلله نیچه باشـقه تیل سوزی قاتشقان بولوب چغادر. آندن صوڭ یازارغه اویلاغان سوزلرمنڭ بیك كوبینه تركیچه آت تابا آلمادیم، شوندن تركی تیلی‌نڭ قایسی برسوزندن باشقه تیل برلن ایتسكانده ئلله نیچه سوزنڭ آڭلاتقانی بلنسه‌ده بو یافین، یورتده غی بیك كوب نرسه‌لرنڭ تركی تیلنده آتلری‌ده یوق ایكاننی آچیق بلدم. بولای بولغاچ بزگه باشده شوشی چاقده‌غی یاقین یورتده بولغان نرسه‌لرنڭ بارینه‌ده تركیچه آت قوشوب تازه تركی تیلی یاصارغه تیوش. آندن صوڭ شول توزاتیلگان تیلنی بار تركلرنگده اوقو یورتلرنده اوز آلدینه اوقورغه كیرك ایكانون بلدم. بو چاقده بار كشیلرگه‌ده اورتاق ایتوب بر یگا تیل چغاروب شونی اوقیلربیت (تركیچه آتن بلمادوم). شونڭ كبك یر یوزنده‌گی تركلرگه‌ده بر تیل جیونی یاصاب بو اشنی شول بولدیررغه كیرك ایكانون آڭلاوم ایله بزگه اول اِش نڭ بولماس اش ایكانون‌ده اویلادم. شوڭا كوره بو ایزگو تیلمزنڭ اوستندن كشی كیوملری تیزگنه توشـماس، شولای كشی ایسكیسی برلن یورر دیب آبدراب سوزمنی بتردم.

« محمد حافظ بن محمد علی » مینزله اویازی « كره‌كه » آولنده امام.

٥٥

بر ترکننگ موگی

(چلغی ترك تلی)

«شورا» دەغی تیل بایگیسینه

ای تگری! ترك دیگان کسینی جاراتدك؛ اونك اورپاقلرن جیرگنك بیتینه طاراتدك؛ بارلغن آی مینین کونگه قاراتدك.

اولو اوز طوسلرنده آسقار، آسقار طاولردی، آیدن، چالقار کوللردی، بیتاگه لی بیللردی، تورلی، تورلی ایللردی، جلقی، صییر، تویه، قوی، ایچکی دیگان طووارلردی بیلادی.

دابسلری جیر جاروب سوچاقن غی بلملی، اوقومسلی جورتلرغه بلندی. تللری‌ده سوچاقده‌غی اوقومسلی جورتلردك تللرندن الگاری بولوب، فارسیلردك تلن آرتنده کوز کورمی قالدرغان، عرب تلن‌ده اوزینه الاسدرمای طالدرغان ایدی. نی‌ده بولسه اولردك طورمسلری، منازلری، کوچلری، ارسلری طوسلرنده بولغان جورتلردن کیم ایمس ایدی. اوسینده‌ای بولوب دورلداب طورغان اولکان بر جورتدی قانده‌ای منازلری، قانده‌ای قلقلری ایچون قوردك؟ بوغنده‌ای جیرگنك بور چلرینه پتراتوب طاراتدك؟

مین بر چیبك قلکمن؛ بو پتراتووگنك جوبه‌سن بله آلمایمن، بو پتراتووك بز ترك اورپاقلرینه ارس بولدیمه؟ کیسر بولدیمه؟

ای تگری! سین اوزك ترك اورپاقلرینك بر صپراسن آتاقو- نسلرنده قالدردك. آزدن آولاغن کون باتس جاغینه قارای جوستوب آناطولی جارتی آرالینه ایپا قلدك! بو بولنوب کیتکان جاوك — کورلر آوروپاغه آیاق صالوب، استانبول قالاسن آچوب، اسلام طولرن

تکدی. تیگی باسقا جورتلر قول آستلرینه قاراب الغی آلدیارلاب طوردی. اونی مینین طورمای طو! طو! آفریکاگه باروب تورلی اولکاده‌گی ایللردی اوزلرینه قاراتوپ جیرلرینك چیکلرینه اوماقالرن تکدی. آیتوغه جار ایدی بولنوب کیتکان بو بولاکده‌گی کسیلردك پتراولری تیرس ایمس ارس بولدی دیوب... بو جاوك - کورلر آتالرمزدك: «کوره، کوره کوسام بولارسك، سویلای سویلای چیچین بولارسك!» دیگان ماتاللرینك بوینچه کوبدی کورگاندکلرندن، چد - یرگه سیگاندکارندن سولرنك اوروم، جوراغاتلری سوکیزده‌گی آیینلرن بوکونگه‌چه صاقلاب کیله جاتور. چدامدیلقلری، جوراکدیلکلری آتابابالرینه طارتقان. قوللرینه الکان بیلك مینین ارسلرندن آیرلغان جوق. آیتوغه جارایدی عثمانلی ترکاری بوتان ترکاردن اوقوده بلمده تریچلکنك ایبن طابوده نیچه چاقرملر آلده دیوب. مونی بلو ایچون نیازی بك مینین رضا بك‌نك جانلرن قیوب ایرکنچیلك آلوب کوزلرندن صوراسی آققان صورلیلرنی قاراکُغیدن جارققه چغارغاندقلری جیتادی.

جاساسون عثمانلیلر! اورنقسون کیگچیلك! اوزلسون عثمانلیلرغه صالنغان قارماقلر! چیچلسون کیسرلی تویونلر!

ای تکری! عثمانلیلر جگارلانگاندکلری آرقاسنده جوغارغی باصقچ - صاتیلرغه مندی. بز، ترك قونسنده قالغانلر نیدن چرك اویلی، قویان جوراکلی، بوزوق منازلی بولدق. اویات بزلرنی نادانلق اویقوسندن!

«عمر جانیبیکوف» تزلیارم.

٥٦

آولده اون بش یللق اوزگارش

بزنك «. . . . .» آولنده اون بش یللردن بورون ، اوقو یورت لری ، اوقتو اشلری بیك نچار حالله ایدی . اوقو یورتلری یارتیلاش بیرگه باتقان ، ئه‌چیلکلی پچراق ئویلردن ، اوقولا تورغان نرسه‌لرده ۳ ــ ٤ یللق ایجك صوگنده ، کیسك باش ، باقرغان ، یوسف کتابی شیکللی نرسه‌لر ایدی . اوقولر نچار بولغانغه آولمزده یازو تانوچیلر ده بیك آز بولوب ، بیر یازولری یازار ایچونده ، اوچدان اوچقه یازوچی ئزلب یوررگه توغری کیله ، پچه‌ن بولگانده (شوباغا) یازولرین اوقوتورغه‌ده آبدراته ایدی .

اون بش یللر بولدی ، آولمزغه طاهر مولا کیلگاچ ، اوقوتو اشلری بتونلای باشقاردی . تلاگان وقتنده کیلوب کیتوچی بالالر ، بیلگیلی وقتلرده کیلوب کیتار بولدی ، ایجك تاشلانوب ینگل ترکی کتابلری اوقوتدیلر . ۱ ــ ۲ یلده ۸ ــ ۹ یاشلی بالالرنی ، تلاگانچه اوقوب یازارغه ، درستلب خدای سوزی (قرآن) اوقورغه اوگرتدیلر ، ماتور یازو هم باشقه کوب نرسه‌لر ، ایساب ئونه‌رلری بلدردیلر . یل صاین یاز کونی کوب کشیلر چاقروب ، صناو جیونلری یاصاب ، بالالرنك اوقوغانلرین تکلاتوب ، دین کیراکلرین سویلاتوب ، بتون کشیلرنك ایسلرین کیتاردیلر . نیچوکدر قارت مولامز (دین باشچی مز) مونی یاراتمادی .

٥۰ ــ ٦۰ یلدن بیرو مولا بولوب اوقو یورت لرینه آیاق باسماغان ، هیچ کمنی اوقوتمغان مولا بو اوقوتونك درست توگللگین کشیلرگه سویلی باشلادی : «بورونغی ایزگولردن قالغان ایجك

نی بترو یارامی، دن بترونك باشی شول، آلدانماگز! تیز بلوگه، تیز بلسه تیز اونوته، بارا بارا بالالرگز آداشور» دیه یورت صاین یغلی یغلی سویلاب یورب کشیلرنك کوبسین اشاندردی. بولارغه، ییلان شیکللی آچولی بوزوقلر، کشیلر ایله گل اتلاشوب‌کنه توررغه تلاوچی نادان‌قوشتانلر قوشیلوب «بزگه بورنغی‌چه یاراغان!» دیوچی لر کوبایگاچ، اوقوتوچیلر بیك کوب اوگایسزلقلر کوردیلر. شونیده بلگز اوقوچی قردشلرم! اوقوتوچیلرنك آشقاده بارمای، طریشتروب اوقوتودن باشقه یازیقلری یوق ایدی. آرتق بوزیلشقاچ قارت موللا نك موللالق یازووین‌ده آلدیروب توردیلر. آندن صوك دشمانلق تاغی آرتدی، همان کشیلرنی آزدریب، ایجك کیراك دیه دین اسمندن کوب تاوشلر چغاردیلر. اوقوتوچیلرده همان اوقوتوده‌غنه بولدیلر. بولار ایر بالالر اوقوتو ایله‌گنه توقتامای قزلرنی‌ده شول روشچه اوقورغه یازارغه اوگرتدیلر، که ۱۵ یل بورون یوز یورتقه بر یازوچی سی بولماغان آول‌نك، بوکونده یورت صاین اوقوچی یازوچیسز بولغانی یوق دیورلك آز بولوب ایر بالاسی بولماغانلرینك قزلری اوقی یازادر. ۹-۱۰ یاشلی بالالرنك اوقوب یازماغانی‌یوق دیورلك‌در. آول باشقاردی. دشمانلر، نی قدر ئورسه‌لرده اوقوتونی توقتاتا آلمادیلر. (۱۵ یللق تالاش، وکوره‌شلرین یازسام بارماق قالونلق کتاب بولور ایدی). شولایده قارت موللانك قوتوروغی بوشقه کیتمادی، کشیلر اوقوتو اشلرینه یاردم‌گه آشقمادیلر، اوتکون کوزلی اوصاللر، کوب یخشیلقلرنی بولدرمادیلر. یالغز اوقوتوچیلرنك طرشلغی، چداملغی آرقاسنده، اوقوتونك طشقی هم ایچکی یاقلری آقرینلاب آلغه کیتدی، قارا قارشی ایکی ئوی صالنوب یخشی آش اوییی‌ده صالندی، یلدن یل بلم‌ده آرتا باردی. بوکونده‌ده کوب بالا طورمش تلاگانچه اوقو آلمقده‌در. خدای، هر قایچان توغری‌لققه یاردمچی‌در. بو قارت

موللا اوز یاردمچیلری ایله همان اوز یوللرندن بارالر، بارسونلر! قایده قدر باررلر!!

«حبیب اسحاقی»

٥٧

بیلم نه؟

بیلم تیکلی قدرلی، بیلم تیکلی یاغملی نرسه برده تابولماز. کیچکا‌نئ ده تابولماغاندر.

بو بیلم کوب کشیلرنی الڭ طنچ یوقاری قاتلرغه منگزوب طنچ یاشاتمش؛ تورلی، تورلی قزقلی، سوینچلی یاشاونی کوسته‌رمش، طاشلرنی نیچه، نیچه روشکه، توسکه کرتدرمش بر نرسه‌در.

بورن، بورندن کوب کشیلرنڭ طرشوی آرقاسنده زورایوب، بتون یر یوزین یالتراتوب، ایس کیتارگچ ئولکان آطنی آلوب، همه کشینی اوزینه قزقدردی، تابوندردی.

بیلمنی سومه‌گان، یاراتماغان بر کشیده یوقدر، اوینده من. کچوك بالاغه‌غنه ده بیلمیسون دیب ئیتولسه اولده آچولانه، اولده یغلی باشلی. بو بیت یاڭا توغان بالا بیت بو!... بوده بیلمسزلکنی اوستینه آلماغانده کم، نیندااین کشی بیلمسزلکنی اوستینه آلسون! براوده آلمی، براوده بیلمسز بولاسی کیلمی...

بیلم شول تیکی تملی، شول تیکی یاغملی اولسه‌ده ئلیگه طور- مشده بیلمسز، کوزسز، صوقر کشیلرگه اوچرارغه کوب توغری کیله. نی ایچون بو بولای؟ بوڭا یاردم قیلغان نرسه‌نی؟!

بوکا یاردمچی ایسه ئلیگه طورمشک اوچری تورغان زور، زور طغزسزلق، ئولکان، ئولکان یارلیلقلر اوله بیلور. یارلی کشی اوقوسنمی، یایسه طورمشین گوزللشدرگه‌می طرشسون؟! مونه بو طورمش گوزللشدرو اویی یارلی کشینی آقتق صولوینه یتکره، شولای ایتوب اوزندنده صالقون قان، جیورچق یوز برله‌ن اوزاته، اول یارلی کشی قوبارلوکوتوب یاطماغه کوچله‌نه...

آوروپانی بیلم کوچلی آوروپا ایتدی، عاد کشیلرین آلغه یباروب زور، زور اویلر، تازه نیگزلر صالدردی. بیلمسز کشیلرگه قورقنچ بیروب بونلری یوزار قولاچ بویلی نرسه‌ار دیب اورکوتدی.

سلیمان ایلچینی (ع م) نی چن سلیمان یاصاب بیلم کوکدن اوچردی، تورلی اورنلرغه یورتدی، بتون یرنی گیزدردی، تله‌گانون بیرب طنچ یاشاتدی. صوکنده بونک بیلگی سلیمان یوزگی آطن آلوب زور «اوقو» اویلرنده اوگرانوله باشلادی، بتون یرگه جایولدی.

«برهان منصوری» خوالین اویازی «زیلونی» قریه‌سنده.

٥٨

تل یارشی بولگینه.

«خاربین» قالاسنده بولغان تاتارلرنک اشلرینه باغلی بر ایکی سوز: «خاربین» اوزی قطای یرنده «صوڭغره» دیگان صو یاننده بولسه‌ده قالانک تورلی اشلرینی قاراوچیلر، ایکی آره‌نی توزاتوچی وقالانی بیزکلاوچیلر بارسیده «روس» لر قولی آستنده‌در. آلای بولسه ده تورلی پادشاهلرنک کشیلری: نیمسلر اولسون، فرانسز، یاپونلر،

هندوسلر، ترکلر بو یرده تمام ایرکنچیلك ایله تورمقده اردر. بیگرا کده کوب بولغانلری قطایلر ایله یۋریلردر. یۋریلر اوزلرینك اشلکلی هم بر سوزده بولولری وطرشلقلری آرقاسنده صاتو اشلرینك کوبسنی آلتون وکموش وقزل مال برلن بولسون قوللرینه آلوب بترمشلردر. شولوق بر سوزده بولولری آرقلی «خاربین» ده ایللی مکلره یاقین توشروب بر نماز اویی هم یکرمی اوتوز مکلره توشروب بالالر اوقی تورغان اوی صالدرمشلردر. بو یرده‌گی تاتارلرده باشقه یرلرده‌گی تاتارلرغه قاراغانده بر آزغنه بولسه‌ده آلده دیوب ایتسه‌م یالغان بولماس. قالانك اورتا بو یرلرنده یخشی اوراملرده یاق یاقده تاتارلرنك‌ده زور زور کیبتلری، تاتارلر کیلاچکده زور اورنلرغه ایرشاچکلر، دیوب قچقروب تورمقده‌لردر.

اوزلرینه قاراغان بر نماز اویی هم طاشدن یاصالمش بالالر اوقی تورغان اوی‌لری ده باردر. البته یراق قویاش چغوشنده تورلی پادشاهلرنك کشیلری آره‌سنده اوزلرینك بارلقلرینی بلگزوب تورمقلری هر تاتارنیده شادلاندررلق اشلردر. اول توغریلری بیك یخشی بولسه‌ده یامان یرلری یخشیلقلرینه قاراغانده اوستون و کوبراك بولغانلقدن یخشیلقلرینی بتونلای یوغالته‌در. بابایلردن قالغان سوز: توغری ایتکان آتاغه‌ده یاراماغان؛ شونلقدن بلکم توغری یازغان اوچون میڭا آچوده قیلورلر. من اوزم‌ده آلارغه شادلانوب یازمیم، تلسز شیطان بولاسم کیلما گاندنگنه یازامن. بو یرده‌گی تاتارلر صاتو اشلرنده یالقاولانما-ینچه برده آرمی تالمی اشلاسه‌لرده اول اشلرندن بار تلا گانلری اوز قورصاقلرینی سیمرتوب یخشی آتلرغه اوطوروب یروگنه، اوزلرینك دگز توبینه باتوب بارغان تاتارلرینه یاردم ایتمك توگل. آنی کورساتو اوچون توبانده یازلمش نرسه یتسه کیراك. بر مڭ توقز یوز توقزنچی یل غنوار آینده بو یرده‌گی تاتارلر اوزلرینك نماز اویلرینی قارار

اوچون هم کیلەچکدەگی قارانغو کونلرینه آقچه جیبار اوچون دیوب بر بتون جیبولشدە سکز کشی‌نی صایلاغانلر ایدی. اول صایلانغان کشیلرمز هر روس آطنه‌سنده بر مرتبه جیبولوب سویلاشرگه کیراك بولغانده بتون جیبولشلر یاصارغه دیوب سوز بیرگان بولسه‌لرده بو کونگه‌چه توگل بتون جیبولوشلر یاصارغه، اوزلریده برگنه بولسه‌ده جیبولغانلری یوق. آنلرنڭ اشلاماولری آرقاسنده نماز اویمزنڭ کیلەچك کونلری قارانغو کورنه. بو کون یاغارغاده آقچه‌لری یوق بتون یر یوزنده‌گی کشیلر بز اوزامز دییوب چابوشوب بارغانده اویات توگلمی بزگه تیك یاتماق؟ شوندالاین تورلی نرسه‌گه کوچرگچ بولغان قالاده بر نرسه اشلامایںچه یاتماق بیگوك زور اویات. صایلانمش کشیلرمز اشلاسه‌لر ایدی بو وقت آقچه‌مزده بولور ایدی، کچکنه‌گنه بولسه‌ده بر اوقو اویمزده بولور ایدی.

«عنایت‌الله احمدی» خاربین.

٥۹

اوقو یورطلری.

تکریمز ایرلرگه‌ده خاتونلرغه‌ده بیلم ارلاونی تیوش ایتکان. بیلم «نی نرسه‌نی بولسه‌ده بلو» دیگان سوز. بیلونڭ کوبره‌گی اوقو، یازوبله‌ن بولا. اوقو، یازو بیلگان کشی یازو (کتاب) لردن کوروب طورمشنڭ یاخشی بولسه‌ده، یامان بولسه‌ده بتون طولقونلرین آلدن بیلوب طورا. طورمشنڭ بر کمنیده قوتلدرمی طورغان قیینلقلرینه بیرشمایںچه چدی آلادر. اوقی، یازا بیلگان کشی اوز تلاگی ایچون

باشقه‌لرنڭ الوشینه کرشمی ، کشینڭ یوز صوینه تیمیدر. اوقی ، یازا بلگان کشینڭ کونی ایرکن ، صولشی کیڭ بولادر. بر ایلده اوقیغان ، بیلملی کشیلر ، نی چیکلی کوب بولسه طنچلق ، اوز آرا طاطولقده شول چیکلی کوچلی بولا. مونه شوندای کیره‌کلی ، تگو یمز اوز یمزگه تیوش ایتکان بیلم نی اویره‌نه طورغان بیرگه «اوقو یورطی» (مکتب) دیورلر. اوقیغان ، بیلملی کشیلرنڭ کوبلگی اوقو یورطلرینڭ کوبلگینه قاراب بولا. «بورچن یاشرگان بوله‌ر، آورون یاشرگان اوله‌ر» دیلر. برده یاشروب بولمی: بزده اوقو یورطلری بیك آز ، کیره‌کیمزگه یته‌رلك بولو بر یاقده طورسون ، بیك زور اوطنی سوندرگه بر طامچی صو چیکلی ده یوق. سوزمنی نغیطو ایچون «تتوش» اویازین کورستم: بزنڭ تتوش اویازنده یکرمی ـ اوطوز مکله‌ب مسلمان بولسه‌ده توزوك یاڭاچه اوقوته طورغان بر یورط یوق. شوڭا کوره بیلمسزلك بز نی ایزه ، چاینی. جای کونلرده ایرته‌دن کیچکه چاغلی صوقا آرتنده ، قیش کونلری یات ایللرده یالچیلقده دینسز ، دنیاسز صاصوب بقصب کون اوتکاره‌مز.

بار اوقو یورطلریمزنکده کیمچیلکلی، توڭاللنمگان اورنلری بیك کوب: اوقوچیلریمز «اوقوتو بیلمن» بر یرده‌ده کورمگانلر. کتابلر آندن بوندنغنه چوپلانگانلکدن اوز اوقوتولریمزغه ، ایلمزنڭ کیدشینه کیلوب بتمی. بیگره‌ك ، بو بر ایکی یل ایچنده بر جولا چقدی: «مین اوقوتوچی» دیگان بر کشینی کیره‌ك نیندای بولسون یاشن ، قارطن قارامایچه ، بولدقلیلغین صناماینچه جاراتوب آلالر؛ اوقوتوچیلقغه «یازو» ی بارمی ، تیکشروب طورمیلر. اوقو ، اوقوتو بیك چترك اش. باشقه ایل (روس و باشقه) لر بو طوغروده بر نرسه‌لرینده آیامیلر. بزگه‌ده آلاردن کورب اشکه باشلار چاغ ییتمادیمی ایکان؟

«حسیب الکریمی» «قزان» محمدیه شاگردلرندن.

۶۰

بزنك جیونلر.

مین اوز بزنك آغای انیلر آراسنده بولا طورغان جیونلرنك نیندی ایکانون سویلەب ینە اول جیونلرنی بر آز توزاتورگە کیرەکلگن دیملەب اوزمقچی بولام.

شولای جای کونی جیون آطنەلری یتە. بر آطنە کوننی توبینە چاقلی قایرولوب آچلغان جیل قابقالی قوناقلرنی قارشولی. مونە کوبك طورمی: چابتار آلاشاسن جیککان، آرقالرینە قزل بیزەکلی یاصدقنی پوخ ایتدروب قابارتوب صالغان، تورگە ایرلی خاتونلی اوزلری، آت باشینە «تەتی» آلیابقچ یابوب مالایی اوطورغان تیمربای آبزی کیلوب یتە. آنك آرتوندن بوتەن قوناقلردە تامالر. شولای ایتوب جیون باشلانا: اورامدە قوناقلر، قوناق مالایلری - قزلری کورینە، بتون کشی آقتق چیککە یتکزوب کیونە، بتون آول کشیسینك یوزندە سیونو قویاشی اوینی باشلی. بو کون آندی موندی اشلر بلنمی، قوناقلردە یورت صیی بلەنگنە صیلانوب برنچی کوننی قونالر.

ایکنچی کون آول تاغن نغراق جانلانا، اورامدە کشی قاینی باشلی، یاش جیلبزەکلر چات باشینە جیولالر. اوستلرندە یاکا کازاکی چوبتارلاب بترگان آلیابقچ، باشدە بورك قریندن کورینوب طورا طورغان قزل توباتای، بارسیدە چارت - چورت «قویاش اورلغی» یارالر - کون باغش آشیلر. کوبەلك کبك ماتور قوناق قزلری چیشمە صوندن قایتقاندە آلار صزغروب جاواق سلتیلر، قول بولغیلر، ماقتانوب تاماق قرالر. بوکون قوناقلرغە قزل توس کرە، آول قلتایا؛ کیچکە تابا شاقدایوق قزالر. کیچ بولا. آق کلەتلردە قوناقلرنك ایو

ایەلری ایـلە برگە «أکرونـگنە» جرلاب، صـزوب اوطورغانلری ایشتولە؛ صو بویلارنڭ بو یل چیتدن آلوب قایتقان نیچکە کوی بلەن صزغان طاوشلر کوکـکە کوتاریلوب طاو بویلرن شگفرتانا باشـلی. مونە تون اوتوب اوچنچی کون طوا؛ کوب کشی بر توقتامی چوکوبکنە بوری، صاوت چەکشدروب «ایسانلـکـکە ـ صاولقغە» دیوب ایچە، ایچە کون کیچکە ایلەنە. آول یاخشوقغنە قزوب یتە، کیچ بلەن تورلی قورقنچ طاوشلر کوتاریلە، آندەدە موندەدە صوغش، قچقرش ـ أشەکی سەزلر قولافنی طوندرالر، آول طوزغی، ایچمەگان قوناقلر قاچوب قارت قورالر مورجا باشلرینە یاشورینەلر. اندربوینڭ، آبزار آرتنڭ تایاقلر، تەرتەلر اوینی، قزغاندرا طورغان طاوشلر یوراکنی قایناتا باشلی. پەکیگە سانچیلو، باش تیشولو، آکغرایوب اولوکوبرەگی شوشی کوندە بولادر.

دورتنچی کون. اونبیشلەب آت، ئللە نیچە لەب صارق ایتون آشاب بتورگاچ، قوناقلرغە دیوب دورت کونگە اوی باشینە ایکیشاردنگنە بتون آولغە ایکی یوزلەب مونچا یاغلوب، کچکنەرەك آولغە بیش یوز تەنکەلك زوریراق آولغە مڭ تنکەلك ایسرتکچ ایچوب توگاللەگاچ جیون بتە، قوناقلردە اویلرینە تابا اوکچەلرن کوتارەلر.

مین شونیدە أیتیم ایندی: دورت کونلك جیونغە بر آولغەغنە بیك آز دیگاندە اوچ مڭ تەنکە چغن نی آول قارتلری اویلاشوب، اشنی بر صزق اچندەگنە یورتوب اوچ مڭنڭ یارمی ـ مڭ یارم تەنکەنی بلیك یورتلرینە، آول کیرەکلرینە طوتسالر یاخشیراق بولماس میکان؟ اویلاب قاراغانڭ، اون آولنڭغنە کشیسی ایسرکلکدن آزراق آینوب، طویغاندن آرتق آشاماسا یل صایون اونبیش مڭ تەنکە یانغە قالا بارسـە اون یلغە یوز ایللی مڭ تەنکە بزنڭ نیلر بزگە یاراماس ایدی.

« عبدالبر آتاوی » مالمژ اوبازی تونتار قریەسندە.

٦١

تلسز ترك.

یازوچی آغانڭ تل یاریشی آچمقی قزقسیمان بولوب کیتدی. نیك قزق بولماسون؟ اول ایچ مینم آڭلاومچه ـ «سزنڭ ایچگزده آنا تلین بلوچی بارمی ایکان؟ شونی بلهسم کیله» دیمك اولهدر. شول چاقده مین اوزیمه اوزم «باق! اوز تلنده قرق ایللی یول سوز یازمغه قولندن کیلمگان کشی اولورمی؟» دیهرك بر نرسه توغرسنده یازمغه اویلاب یازغچمنی آلوب اوتوردم. بر آز یازغانم صوڭنده سوزلرمی بر بر کوزدن کچیرهرك صایلاب چیقسام، کوبسی چیت تل سوزلری اولوب چیقدیغنی کوروب اویغه قالدم: اول سوزلرنڭ ترکچهسی نه یردهدر؟ بولغانی یوقمی، یوقسه بولوبده بتدیمی؟ ایشته کولنج! ایشته تلسزلك! منه مین ایندی یازوچی آغانڭ نه اوچون تل یاریشی آچدیغنی دوشندم، اوزمزنڭ تلسزلکمزی اوگرندم. موڭاچه «اتلمز بیك بارلیدر سویلشورگه یتوشمیدر» کبی سوزلره اینانمیهرق «ایشته سویلشورمز» دیه یورسامده شمدی اینان‌دم. تلمزنڭ یارلیغنه دگل یارتی ایدکین دخی چیت سوزلر چیقارلسه توزسزلق ایلهگنه قالمیچه بتونلای آشلقدن چیقدیغین آڭلادم. یاڭی نرسهلرنڭ آتلریغنه بولماوی توروب تورسون الکیدن بیرلی بولوب کیلگان نرسهلرنڭ آتلرینی دخی بارلق چاقده قوللانیله تورغان سوزلرنی تابوب بولمیدر. ای آغالر! نه قاراب یاتامز؟ یوقسه آنا تلمزنڭ بتونلای یوغالوب کیتوندن برده قورقمیمزمی؟ نه ایچون بیوك یازوچیلرمز قوزغاتوب تورغانده بو توغریده یازیشورغه ایرینهمز؟ بز بارلق اشدهده شولای: برمز بر نرسه توغرسنده قوزغاتوب یازغانده باشقهلرمز تاوشسز طنسز قاتوب قالامز. شونڭ ایچون بزنڭ آلغه

کیتومزده ، بر کیمه‌ده اولتوروب تورلیسی تورلی یاقغه ایشمکده اولان کیمه‌چیلرنك آلغه بارووی چیکلیگنه‌در .

ایندی یوق بار اورش تالاشلرنی تاشلاساقده یارارایدی . جون جاباغی چورچوپرەك کبی نرسه‌لر توغرسنده نیچه یللر تالاشوب ماتاشقانچه آنا تلمزنی توزه‌تورگه طرشساق نه چیکلی تابوشلی اش اشلگان اولور ایدك . ای آغالر ! تورمشمز پك قزغانچ‌در (باشقه‌لر کبی کیدش دیمیچه تورمش دیدکمی یاتسنماگز ! آنك اوچون بزده کیدش یوقدر . باری بز اوستمزدن کونلر اوتکانون قاراب‌غنه قالامز) . بو تورمش ایله توره بیرسك : قزقماساق ، کونلشماسك ، اوکنماسك ، قورقماساق ، قایغرتماساق دخی چنلاب اشکه کرشماسك بزگه یر اوستنده ترك بولوب تورو کیاشمس . یاکی قویاشده بزنی یاقتیسنده توتوب واقسنماس . اوقوچیلرم ! بر کشیگه ایده‌ننك برگنه تاقتاسنده بییورگه قوشوب شوندن برده چقمه دیسه‌لر ، شونك بییووی قزقلی بولورمیدی ؟

منه مینده شولای بیوچیمن ، شونك اوچون بییوم قزقسز بولسه‌ده کولوشمه‌گز !

« حکمت مفتاح »

قزان مدرسهٔ محمدیه شاگردلرندن .

٦۲

برلکده ترلیك .

بابالرمزنك برلکده ترلیك دیگان سوزلری بیك طوغری سوز . نیندایگنه نسلدن بولغان خلقغه قارا ، برلکده اش کوروب زور ، زور فائده‌لر تابالر . آزغنه ضررلی اش طوغری کیلسه بارلغی برلکده

قارشی طوروب آندن قورتوله‌لر. اوقو طوغروسنده نی قدرلی آغرلقلر کورسه‌لرده بارلغی کوچی برله طریشوب، تشی ترناغی برله یابشوب اوقودن آیرلمیلر. بزده برلك اورنینه کیریلك یورتوله. نینـدی گنه اشده بولسون برمزگه برمز کیری کیلوب اویوشا آلمی وقت اوزدرامز. اگر بر بر اشنی برله‌شوب اشلرگه طوغری کیلسه میڭا نیومه کیراك؟ اوزم برله اوزم بولوب طنچ قنه طورغاندن آرتغی بولماس دیمز. طنچ طورونك آخری نی بولوب چغا طورغانون اویلابده قارامیمز. برلکده بولوب خلقغه فائده کیتورو توگل اوز فائده‌مزغه‌ده بر سوزده بولا آلمی بز. کونده اوزمزگه فائده‌سی کیلوب طورا طورغان سودامزده‌ده برلك یوق. نرسه‌نك حقلرین بوزوب برسندن برسی کونلاشوب مین آرزان صاتام دیب اوزمزگه زیان بولغانن بلمی‌ده قالامز. شولای ایتوب برلك یوقلقدن زیان کوره کوره سوداگرلرمزنك سودادن کوڭللری قایتوب بو زمانه‌ده سودالرده فائده بتکان ایندی دیب قول سلته‌رگه گنه قالا. شوندای کوڭل سونودن سودالر بزنك قولدن اچقنوب باشقه لر قولینه کررگه سبب بوله؛ شونك ایچون برلك یوقلغینك زیانی بارومزغه‌ده تیه. برلك یوقلغینك زیانن توگل موندا‌غنه یازوب بتررگه غزته صاین بر بیت یازساڭده بتماس. برلكنك فائده‌سی آتا بابالرمز زماننده‌ن یازلوب سویلانوب کیلگان. شول یازلغان هم سویله‌نگان سوزلرنك مگدن برسنده توتا آلمی بز. حاضرگی حالمز بولای، کیلاچاکده گی کونلرمز نیچك بولور؟ دیب اویلابده قاری آلمیمز. اویلاوغه توشنورگه وقت بولدی. اویلیق، تشونیك، برله‌شیك. ترکلیك کیراك کشی‌گه برلك کیراك دیب سوزم بترم.

«شاکرجان تاج‌الدینی» «جامبیتی»

٦٣

آتا، بابادن سویله‌نه کیلگان.

تابوللق اولدغمدن تابول اهل اسلاملرینك آتا بابادن سویله نه کیلگان بر تاقم سوزلرنی کوچروب سویلیمن : بزنك الکن اوزمزنك خانمز بولغان، خانلرمزنك اورتاق اسملری کوچم خان دیوب یورتلگان. بو کونده صونك توبان یاقلرنده «ایرتش» بویلرنده بوز دیگزی یاقلر ینه جایلکان «ایشتاك» دیگان قورچاقغه تابنوچی کشیلر ایله بزنك توبمز بر بولغان. الکده بزنك بابالرمزده، آنلر کبی قورچاقغه تابو نغانلر. صوگره کونلر ویللر اوته، اوته بخارالیلر بزم یرلره آیاق باصقانلر. بونلر ایله بز مکیلر آلیش ویرش ایدوب، آرالرنده دوستلق توغوب، آنلرنك قایو برلری بزم یرمزگه بالا چاغالری ایله کوچوب کیلوب، بزم یرمزده یرله‌شوب قالغانلر. بو کونده بونلره بوخاریسلر دیوب ئه‌یته‌مز. منه شوشلای ایکی آراده یوریشه، یوریشه بخارالیلرنك توغری یول باشچیلری بزنی توغری یولغه اوندرگه کیلگانلر. بزنك بابالرمز بونلره قارشی توروب یاو کوتارگانلر، یاولاشقانلر. کوبسنی اوترگانلر. بو بخارالیلر بزلردن کوب رنجش کوروب صوگندن توغری یولنی بزلره تانتقانلر، بزنی قورچاقغه تابنودن قوتقاروب، توغری یولنی تابوب آلویمزغه باشچی بولغانلر. بو اشلری ایچون شول ایزکولرنی یاراتغانمز ایسرگه‌سن، یارلقاسن. بایاغی توغری یولنی تانتور ایچون کیلگان ایزکولرنك یاولاشغانده قرلوب قالغانلرنك سویاکلری تابولنك هر یرنده باردر. بونلرنك سویاکلرینه بز آستانه دیوب ایده‌مز. بز بو کونده‌ده بو سویاکلرنی، آستانه‌لرنی بیك الوغلاب، ایمالب توتامز. شول چیکلی ایمالیمزکه آلارنك اراکلرنی شادلاندرر ایچون ترلکلر

بوغازلاب اوزدروب یباره‌مز. قایسی بر یاشراك یول باشچیلرمز بزلرنك بواشمز ایچون اچلری پوشوب طیوب قاراسالرده قارت یول باشچیلرمز ایرك ویرمیلر.

بخاریلیلردن توغری یولنی تابوب آلدیغمز کبی آلارنك قایسی بر آرتغراق قیلانشلرنیده آلوب قالغانمز. منه‌سزگه شونی‌سویله‌ب کوستره‌یم: بزنك بابالرمزنك ابراهیم ایلچی ویول باشچیدن قالمش طویلرمزده هم ساچ طویلرمزده بزنك آرامزدن کوب آقچه طوزدروچیلر کوب اولادر. بوطویلرده طوی ایاسی آت چابدرادر، کشی یوگورته‌در، کشی اوزـ شدرادر، یمورقه‌نی.صرغی باشنه بیلاب صوگار اوق بیله‌ن آطدرادر، کوره‌ش قیلدرادر. بو طویلرغه یراقدن ویاقیندن هیچ بر آدم کیلمی قالمیدر. ۵ شار ٦ شار یوگروك آتلر جیولادر. شولای ایتدروب بتون آولغه آورلق توشوب، طوی ایه‌سی یارلی اولوب قالادر. الـکده بزنك بابالرمز ایگون ایگونی برده بلمگانلر. ترکلـکلری ایرتش بویلرنك بالق توتوب هم اورمانلرده، قاراغایلرده یوری تورغان ترلك وکیوکلرنی صانای اوق بیله‌ن آتوب آلوب سونگی ایله سانچوب اوتروب آشاب طوق بولغانلر. بز بو کونده ایگون ایـکـگانـگه کوره بابالرمز شوشندای صؤ بویلرنده توبن یاراقسز یرلرده اوطوروب قالومزغه باشچی بولغاـ نلقلری ایچون آنلره کوگلیمز قالوبده قویادر. کوب یللر ایگونلـکلر مزنی بر قارش اوسکاچ صو باصوب یویب کیده‌در.

بزنك خانلغمزنك بتوینه آق پادشاهدن قاچوب یوروچی (یارمق تیموفییؤیچ) دیگان بر قاراق، قاچقن باشچی بولمشدر. یارمق بزم یرگه قاچوب کیلوب ایرتش یلغه‌سنده بالق توتوب یورگان. صوگندن بزنك خانمزنك کوچسز، قورقاق ایکاننی بیلوب آلوب آق پادشاهغه بلدرگان. خانمز ینگلـکانك صوگنده بزنك یخشی یرلرمزگه اورصلر کیلوب اوطورـ غانلر. بو چاقده خانمز بزنك قایو برمزنی ایارتوب بخاراغه چغوب

کیتکان. اوزینه ایارمگانلرگه طونگز طوبغگزدن اوزماسن دیوب قارغاب کیتکان. بزنك اول چاقده خانمزنك ایکی اوغلی اولغان برسی مامش ایکنچیسی ایه‌نك. بولار بیك باطر بولغانلر یارمق ایله بیك کوب یاولاشقانلر. تیك یارمقنك اوستالغی سارتین کیمه‌سنده کشیلره اوخشاتوب قورچاقلر یاصاب، مامش ایله ایه‌نکنی شول قورچاقلرغه آتدروب کوچلرنی بتورگان. اول کونده خانمزنك اوغلرندن چوقنوب کیتکانلریده کوب بولغان.

بزنك دخی بر صوقر باطرمز بولغان، اول یارمقنی منه شوشلای اوترگان. یارمق ایرتش ایچنده کیمه‌سی ایله یار قریینده توقتاب تورغان یرنده، ایرتن برلان قویاش یالتراب چقغان چاقده یارمق قویاشقه قاراب تورغان چاقده، بایاغی صوقر باطر چولده‌کی قامشلقنی اوروب کیلوب اوزینك صانای اوغی ایله آتوب، یارمقنی تیمر کیوملری ایله صوغه قاداب توشرگان.

«احمد توقطابایف» «تومسکی» ده معلم.

٦٤

بزنك تورمشلر.

ژورنالگز «شورا»ده تیل یاریشی ایچون بر یول آچدیغگزدن بنده بر ترك بالاسی بولغانم ایچون آسیانك قرانغی بر پوچماغنده یاشاوچی ترك بالالری تورمشندن آزراق یازمق بولامن. بو بز تورغان «ایلی» صوی بوینده «غولجه» قالاسنده قرداغی آولارده توب کشیلر ایگنچیلك ایله کون کیچروب «ترانچی» ترکلر، دالاده کوچوب یوروچی «قزای»

قزاقلریدر. بونلردن باشقه چیتدن کوچوب کیلوب اورنلاشقان قاشقار، آقصو، خوتن، تورفانلق، آرتوشلقلرده بار. بونلر بوکونده ده توقتاماسدن کوچوب کیلوب توره‌در. بنم یازولرمده قطای ترکلری دیگن سوزنی اوقوغانده یوغاریده یازلغانلرنڭ بارسنیده ایسکزده توتارسز. شولایوق بونلردن باشقه سوداگرچیلك ایله کیلوب اورنلاشقان تاشکندلك، خجندلك، قزانلق، قاسملقلرده کوب بولوب بونلرنی روسیه ترکلری دیب یازامن.

بزنڭ تورمشلرمزنڭ شونسی اوکنچلی، شونسی آیاولیدرکه بو ترکلر بری ایکنچسینی تانوه‌یلر. بارسیده بر ترك بالاسی ایدیکنی ایسلریننه‌ده آلماسدن بری برندن چیرکانشوب یوریلر. موندن بش آلتی یللر بروناق (تاشکندلك، قزانلق) روسیه ترکلری برسوزده بر کیگاشده بر آقصقال قول آستنده صالق آقچه‌لرینی برگه جیوچی ایدیلر. ایندی آنلرده آیرلشدیلر. بواشنی قیلغان ۳-٤ کشی اوزلرنچه‌یخشیلق دیب بلسه‌لرده بتون جیون ایچون بولمای -۳-٤- کشی‌گه‌گنه بولغان یخشیلق‌نڭ نیگه کیراگی بار؟ ایل ایچون جیون ایچون اشله‌وچیلر اوزلرینه بوله تورغان بر ایکی یللق کلیرنی قویوب کیله‌چکده‌گی سیوکلی بالالری ایچون یخشی بر یول آچوب آنلرغه برلك توزاقلری قوروب قالدرسه‌لر آنلرنڭ کیله‌چکده کی تورمشلری ایچون اویلا براق اشله‌سه‌لر بولماسمیدی؟ آنلرده بو آتالرنڭ قیلغان بو اشلری ایچون چن کوڭللری ایله تڭری‌دن یخشی تلاکلر تلاب بیتلرینی سیپارلر ایمسمیدی؟ ایشتوکز توغانلر! نیچه یوز یللردن بویاق برلکسزلك آیرلشودن کوره کیلگان زیانلرمزنی اورتاقلاشوب یوراکلرمزده‌گی یاره‌لرمزغه سیبولگان آچی توزلرنی بتروب برلك جیونلق دارولری ایله توزه‌تو چاقلری یتمدی میکننی؟ اویلاکز ایدن اشلر یخشیراق! شولایوق قطای ترکاریده بر برینه قیشق کوز ایله قاراشه‌لر. قطای

الوغلرندن اوزلرینه بیرلگان ایرکنچیلکلرینی جیون ایچون یخشیلققه اشلهتونی ایسلرینه ده آلمیلر. اوز آرالرنده بولغان تورلی جنجال اشلرینی بتم قیلوب قطای الوغلرینه بلدروب طوروغه شانگیولر (۱) آقالاقچیلر (۲) صایلاغانده دورت بش بولمگه آیریلوب بری ایکنچیسندن اوزسوزلرینی اوستون قیلو ایچون قطای الوغلرینه کموش جامبولر (۳) یوزلب یلقی مکّلب قویلر بیریب بیاغی الوغلرنڭ قابچقلرینی تولتریب قورصاقلرینی قابارتودن باشقهنی بلمیلر. اوقو - اوقتو اشلرینی توغری بر یولغه صالوب سیوکلی بالالرینڭ اویلرینی آچوب کیلهسی چاقلری ایچون بلملی یخشی کشیلر یتشدریب جیوندن یخشی سوزلر ایشتونی ایسلرینهده آلمیلر. آندای اشلرنڭ کیرا کلگنده اویلامیلر. شونڭ ایچونده بالالری کچك چاغنده آشق اویناو، اوسه توشکنده اوطش اویناودن باشقهنی بلمیدر. اشلر بولای بولماسه ایدی بونلرنڭ کیلهسی کونلری یاقتی، باراسی یوللری توغری بولور ایدی.

نه ایچون دیسهڭز بونلرغه قطای الوغلرندن شوندای بر ایرکنچیلکلر بیرلگان کم، جیون ایچون کیرك بولغان نیندایگنه اشلر قیلسهلرده بر قسنقیلق یوق. یاقین چاقلرده قطایلرنگده یورت اشلرینی توغری یولغه صالب یاوروپا جوسونلرینی (٤) اوزلرینه چاغشدروب کورهچکلری سویلنهدر. بولای بولغانده بو قطای ترکلری بو چاقده اوزلرینڭ اوقو اشلرینی یورت بیلهولرینی جیون کیرکلرینی آنیق بریولغه صالیب اوزلرینه بیرلگان ایرکلری توغریسنده قطای الوغلری ایله کیلهسی چاقلری ایچون بلشیب آڭلاشیب تورسهلر ایدی. آلداغی کونلری یاقتیدانده یاقتی بولر ایدی. بلگز کم توغانلر

(۱) (۲) برنچی سی ترانچه هم قاشقارلقلردی ایکنچسی قزاقلردی تیوشلی بولصلق قطارنده بر منصب (۳) ۱۲۰ صوم چاماسنده بتون بر کموش آقچه.
(٤) مانجورچه ترتیب ونظام دیمکدر.

سزده بو توغريده اير ينچيكلك قيلسه‌ڭز كوراچكلرڭز اوكنچ اوستنه اوكنچ ، قايغو اوستنه قايغو بولب باراسى يوللرڭز چقورلى ، كوراچك كونلرڭز تومانلى ، كوزگى تونىنڭ قرانغوسندنده قرانغو بولاچقدر.

ايشتوڭز توغانلر! كيله‌سى چاقلرده سزلرنگده آياقلرڭز تشاولى، قوللرڭز بغاولى، تيللرڭز قابترمالى بولماسون. آقتق سوزم شول!

«وليشاه على اكبروف» غولجه.

٦٥

مدرسه پوچماغنده صراط كوپرى.

آولمزنڭ مكتبينه كروب اوقى باشلاغان يللرم بولسه كيره‌ك ، حضرتمزده ياكَغيراق اوكازلى ملا بولوب كورشيسنده ، آرتده ايكى ، ياننده ايكى ته‌ره‌زه‌لى دورت پوچماقلى بر اوينى مكتب ايتوب آلوب بالالرنى اوقتورغه باشلاغان ايدى. بو اوى‌گه بتونلاى سكى توشه‌ب سكى توشالمه‌گان ، ايشوك آچيلوب يابلا تورغان يرين «أچيلوك» ديوب ايته‌لر ايدى. أچيلوكده ماكَقه ، قاقرق ، توكروك ، يه‌رلوب ياتقان آغاچ چوين قومغانلر ، آغاچ چاباتا باشماقلر ، شولار كبك چوب چار نرسه‌لر برلان طوب طولى بولادر ايدى. آول مكتبلرنده اوقيغان همه كشيلرگه‌ده أچيلوكنڭ نى ايكانلگى بيلگولى بولسه كيره‌ك. «فاروشتاد» مونچه‌لرينڭ الاوكه آستون آچوب قاراساڭز أچيلوك اوزى شول ايندى. باشقه نرسه‌گه اوخشاتورغه توغرى كيلمى. مكتبلك كيچ برلان ياتقانده چيت آوللردن‌ده اوز آولمزدن‌ده بالالر بيك كوب بولغانلقدن سكى‌گه صيمى باشلاغاچدن حضرت اوزى مكتب‌گه كروب

بالالرنی الیف یاتوکز دیو قرق ایلل‍ـی ب‍ـالانی بر یافغه قاراتوب
طغزلاب یاتقروب چغادر ایدی. یاتقاندن صوڭ برر بالا طشـقه چغا
قالسه کروب یاتورغه اورنسی یوغالادر ایدی. قورچاڭغی تاز مالا
یلردن قچو صنقی کبك نرسه‌لر بر برسندن یوغوده یوق توگل ایدی.
قالا مدرسه‌لرنده آطنه کیچلرده اوراضا قربان بایراملرنده تورلی ادبیات
کیچه‌لری یاصاب اویناب کوڭللرن کوتارگانلری کبی اوراضا بیرامی
بولسه کیره‌ك، شاگردلر بارده‌آتالرینه قوناقغه قایتوب کیتکانلر ایدی.
چیت آول شاگردلرندن یورغنه سوزلی کولدورگچ بر شاگرد آولدا-
شی بر تاز شاگرد برلان قایا بارورغه‌ده بلمگاچ مکتبنڭ چرگان تره‌زه
توبن قازوب بر صماوار قویب قایناتورلق اوتلی کومرلرنی شـول
چوقرغه طولتروب چوقرنڭ ایکی یاغینه‌ده باغانا روشنده چرالردن
یونوب قازقلر قاقمشلر. قازقلرنڭ یوقارغی باشینه خبر چبغی کبك
نچکه گنه تگرجب نی تارتوب بایله‌مشلرده آستی تموغ چوقری بولوب
اوستنده صراط کوپری بولمش. موندن صوڭ کوبمو بولسه‌ده ایکاوندن
شافطای‌غنه تری بتلر جینامشلر، جینالغان بتلرنڭ صانی بیلـگولی
بولماساده یخشیغنه تیره‌ن قالون صابلی موقشی قاشیغی ایلان بر قاشق
مژلداب تورغان تری بتلر جینامشلر. موندن صوڭ بوبختسز بتلرنڭ
کوبمو ثواب وگناهلرن اولچه‌رگه کرشمشلر. برسی تموغنڭ زبانیلرندن
بولوب اوطلی کومر اوستینه تارتقان یب بوینچه صراط کوپرندن بتلرنی
یباروب اوزدرب تورغان. سیمزلری ایسه قازیلقلرنی آشاب آراقی
صرالر اُچوب بورتینگان تاتارلر شیکللی میقلدی آلمی یب اوستندن
اورمه‌لب بر ایکی آطلاغاچده، یانوب طورغان اوط اوستنه تموغغه
یغلوب توشه‌لر ایمشده قارا سوروملری چغا ایمش. ئه بونلر بیگرك
یاوزلر ایکان دیوب راحتلانوب کوله‌لر ایمش. نچکه‌ره‌ك بلاکه‌یرك
بتلر ایسه بیك یلدرم جیل کبك صراط کوپرندن برده یغلمیچه یوگروب

چغالر ایمش، بونلری گناهسزلر اوجماخ قوشلری منگولك اوجماخقه کورگه تیوشلی، دیوب ایکنچیسینك بورمه‌لرینه اوجماخقه‌یباره بارمشلر.

یوقاریدن سویله‌ب کیلگان درست بولغان حاللرنی، تل یاریشی ایتوب حرمتلو «شورا» بیتلرینه یازارغه بیگوك کیلوشمه‌سه‌ده حاضرگی زماننك یخشی مدرسه‌لرنك اوقوچی شاکردلر اوچون بیك زور عبرتدر. مونه شوندی شاقشی مکتبلردن اوقوب چقغان کشیلرمز کوبمو تللر توزا-ترگه یاراقلی بولوب چقغانلرده، کوبمو تللرنی توزاتوب اوگره‌تکانلر بولورغه کیره‌ك؛ کوبمی شهرلرده یا ایسه آوللرده غزته‌لری بولوب‌ده آنلرنی اوقوب آوللرغه یوروب بلوکلر طاراتقانلر؟ آرتقه قالغانلرنی سویلاب وقت اوزدرغانچی، بونلر اوز وقتلرنده بولدیلرده اوتدیلر. مین برده های اول وقتده بوزمانلر کبك بولمادیلا باسا، دیوب اوکنمیم یانمیم کویمیم‌ده، آلده‌غی کونلرومزنی بیك امیدلی ایتوب قاریم‌ده تیریلرومه صیپشا آلمیچه شادلانام، قوانام. شادلاناسلقده توگل، ۱۷ نچی اوکتابر مانیفیستندن صوڭ ئلله نیچه تورلی صاف تاتار تلنده غزته‌لر ژورناللر چقدی. غزته‌لرنڭ یوزینه قلم اوچلرندن توگلگان قارالرنی حرمتلو بیوك ادیبلرنڭ یوراکلرندن چغاروب قیمتلی انجو بورتوکلرون کاغد اوستنه تزولری بز یارلیلر اوچون بیك بیوك کونده‌لك بر درسدر؛ مین بتلر قورتلر آراسنده اوقوب موندایِن یخشی دنیانی آلدکده جه‌یلگان آشیاولق ایتوب کورستکان غزته ژورناللرنی آلوب اوقیغاچ میکا شاگرد وقتلرمده کورگان قیونلقلرم بارده کول بولوب اوچوب کیتدیلرده بوتون دنیا نور برلن طولغان شیکللی بولوب اوجماخده منگوراحتده قالغاندای بولدم.

بوتون دنیا یوزینه نور بالقتوب چقغان قویاش کبك طوغری یولغه اونداوچی حرمتلو غزته ژورناللرغه قارشی زماننڭ قایا تابا آقغا-نوندن خبرسز بولوب دین اسمندن چقغان ژورناللرنك بالقوب

طورغان قویاشقه توزه آلماغان یارقانات کبك، اورتالی اوزولگان کلته یلانینك باشی اوزینه قویروغی اوزینه قیملداب حاضر اولم آزاقغی تیبره‌نووم دیوب یاتولری مینی بیگره‌کده شادلاندرادر. کوللر توزانلر آره‌سنده صاصوب آلتی جیدی قولاچلی دورت تره‌زه‌لی ایوده قرق ایللی بالالر آره‌سنده قسلودن قورتلوب شول مکتبلرده کوبمو اوگره‌نگان تلمزنی اوتار اوتماس پچاق برلان اوزمز یونوب یاصاغان کورکه قلممزنی بزنك ایکی اوچ یل اوقیغانمزنی بو زمانده بر یلده اوقیغان افندیلرنك اوط آربه‌سی کبك باروچیلر ایلان برگه آلماسامن، همه کشیلرگه‌ده بیلگولی آوللرده صابان طوینده یوگررگه باروچیلر آراسنده بارده مین اوزام دیوب بارماسالرده یوگروچیلرنك باشلرندن اوچوب توشوب قالغان توبه‌ته‌یلرن جیناب قایتورمن دیب یوگررگه باروچیلر شیکللی، مینده، تلم قلمم اوزیمه بیك بیلگولی بولسه‌ده جانم توزمی یوراگم سیکره قلم چابوشینه چغاسم کیله. دم بولماسه قلملر اوزوشقانده تورتیلوب، سورایگوب یغلوب قالغان قلملرنی آرتلاروندن سبرب جیاب قایتورمن، دیب یاراتقان تکریم اوزگدن یاردم دیه‌رك قلملر چابوشینه چقدم.

«محمدجان عبدالولییف» اورنبورغ.

٦٦

جانوارلرده کورگان تاماشام.

I

تون اورتاسی ایدی. کشی آیاغی شیل (١) بولدی. اورام تب تن. یالغز؛ بر جگت‌نك:
« اوف جانیقای دیوب بر سولاسه‌م ــ آق ایدل بویلـری بولانـا؛ تو نلر اور تاسنده اوتروب جلی: ماتور جگت اوچـون قز بالا »
دیب برگنه صیرا، یراقدن ایشنلـگه‌ن موگلی تاوشندن باشقه، آولنك یکنچی اوچنده «أو أو» ایتوب اورمکده اولان بر قانچق (٢) نك غنه نچکه تاوشی ایشتلمکده ایدی.

اون دورتندن تووب بالقیغان تولق آی، کوك قالپاقنك (٣) چیتنه جیتدی. ساللانوب ساللانوب اوده باتوب کیتدی. قامو جیر یوزی قارا کلقده قالدی. بارچه نه‌رسه قایغیغه تالدی.

ساینك (٤) ایکنچی یاغنده، ته‌رزه‌سندن جلتر جلتر اوت چاچلوب تورغان بر اویده ایرته‌ن قاز اومه‌سی بولاچق؛ بو کون قونارغه قزلر جیغانلر.

« قوقر یقووو؛ قوقر یقووو » قوچاتلر (٥) ساینك اولـکه (٦) بوین جاکراتدیلر. تون اورتاسی اوتکه‌ن ایکه‌ن ایندی ـ دیب قزلرده یاتدیلر. اوزن، قایغیلی، قاراکغی بر تون!

آرتق، بوزاروب تاك آتدی؛ قزاروب کون قالقدی؛ تیره یاق قب قزل یارققه (٧) باتدی. کشیلر ئلده تاتلی تاتلی اویقولامقده ایدیلر. یورت جانوارلری ایه‌لرن یوقلامقده (٨) یوردیلر:

ایك آلدن قوچات توشوب: لپ لپ ایتدروب قاناتلرن قاقدی:

- قوقریقووووو أ أ أ — دیدی. آرتق، تاوقلرغه قوناچالرنده تورا توشمیه یول قالمادی؛ اولرده صیراسی ایله توشوب توشوب قاغنشدیلر.

لپر لپر لپر؛ لپر لپر لپر — قوچات قاناتلرن جیره قاغوب، تاوقلری برر برر آیلانوب چقدی؛ بو - ایرته‌نگی کورشو بولدی.

بولر، ده اوزگه جانوارلر.

«ترشوده‌غنه تابارسن اوز کیره‌گـکنی» گه یاراتلشده‌اوق بوی سونه‌ش اولدقلرندن، آرتق، یورت بوینه قورت — قبرداق، واق تاش، ده اوزگه بورتوکلر تیرمیه کیتدیلر. قوچات «قورراق، قورراق» ایتوب آلغه توشدی؛ آرتندن صیراسی ایله تاوقلر، تومشـوقلری (۹) ایله جیره چوقی چوقی بارمقده ایدیلر.

بله‌سز غوی (۱۰): قوچاتلر ایرلـکلی، کونچی، قزغانچاق بولالر. اولرنڭ بره‌وینه توگل یکرمی، قرق تاوق بولسه‌ده‌کو بسنه‌چك توگللر، شونڭ ایله برابر، اولرغه ایه بولا بله‌لر، اولرنی باغوب کوته‌رگه برده ایرنمه‌یلر. قاناتلیغه قاقترمایلر؛ تومشوقلیغه توتدرمایلر.

کورشی قوچاتی زه‌مه‌ت (۱۱) باشینه چقدیده، لپ لپ لپ - قاناتلرن قاقدی؛ قوقریقووووو — دیب توب توری یورتقه توشدی.

بزم قوچـاتده آرتق، چداب تورمیه چاما قالمادی، جوگروب جیتوب باردی. موین جونلرن قابارتدیلر، قاناتلرن سـالبراتدیلر، باشلری ایله چولغوب چولغوب (۱۲) برن بری آر بامققه، اوقتالو(۱۳) نڭ اڭغاین قارامققه باشلادیلر.

آرتق، سوغش باشلاندی..... بزم قوچات بولای قاراغانده کچرك، یابغراق ایدی. ایندی اوز یورتی، اوز تورمشـی بولغان اوچون بولسه‌کرك، بزم قوچات جیکدی. تگسی آرت بیرمیه باشلادی. آرادن کوب اوتمه‌دی، تگی قاچوب، قابقا آستندن چغوب کیتدی.

شادلق! قویرغی ینه بر قابات یوغاریرق کوته‌رلوب اوراقلانغان!

تاوقلری یانینه بیك تیز جوگروب جتوب کیلدی. «قوراق، قاقاق» ایتنگه‌لب، قاناتلرن جیره لپرداتوب ینه برر آیلانوب چقدی: بو — اوزینك ایرلگن بلدرمك، اولرنك باقتاچیسی (١٤) ایدیکن کور-سه‌تمك، کرك بولسه اولر اوچون جاننده قیاچق ایکه‌نن سویله‌مك ایدی.

— تی تی تی تی تی تی تی تی تی!

تاوقلر جیولدیلر. ایك آلده تپ تپ باسوب قوچات کیلدی. مکلی باتور آغای شبر شبر ایتدروب چه‌پچه‌کدن (١٥) سولی سیبدی.

— آشا کز، آشا کز آناقایلرم، سیمرکز: آولغه ایشان حضرت کیلمکچی، ٤ - ٥ وکز کرك بولورسز....

II

اوگزلر تاك ایرته‌دن توشکه چاقلی سابان تارتوب، جیر جرتوب چارچادیلر. توش بولدی، دیب سابانچیلر اوگزلرینی دوغاروب اوتلا-مغه یبه‌ردیلر.

گوده‌سی ماقبال توگنده‌ی بتکه‌ن یاشـل چیره‌منك بویینه اوگزلر جایلوب چن کوکل لری منه‌ن اوتلامغه باشلادیلر. قزغانچ جانوارلر... اوز موینلرینه توشکه‌ن یوموشلرنده کیمچیلك قلمای، ایه‌لرینك بارلق املرینه بوی سونوب، کرکسندیکلرنده دایار تورمق اوچون، یوموشلرن بوتون اوته‌مك اوچون کوچ جیارغه کرشدیلر.

سابانچیلرده سابان قالاقلرن، چبرقیلرن تاشلاب، آشغچلق ایله قووشلری یانینه قایتدیلر. بومه‌لده‌گی اولرده بولغان شادلقلرنی ساناب بترورلك توگلدر، قایسی سزغرا، قایسی کویله‌ی، قایسی أن سالا، بری آوزی ایله بورلدای، بری اوگه قارشی زرلدای، بیبدر.....

قووشلری یانینه کیلو ایله باریده یوونوب تازارندیار. اورتا لرینه آشـیاولق سـالوب، قور بولوب اوتردیلر. اویدن پشرلوب

یبه‌رلمش توترما ، آرش نانی ، توز کبی تاماق جیوب قارنلرن تویدر-
دیلر . اوستینه برر دوستغان آیران اچوب بوش جیرنی تولدردیلر .
موندن صوڭغی اولان یکرمی مینوتلق اویقو کیه‌ولر اویقوسندن کیون
بولدی دیورسزمی ؟ . . . .

أی اوقوچی ! تڭلایق ، سویله ، مونداى جان تنچلغن (راحتنی)
بو یاوز آچنده (دنیاده) کملر کوره‌چك ؟

بایلرمی ؟ توره‌لرمی ؟ اوقومشلیلرمی ؟ . . یوق . . . . . یوق . . .
بو ، جان تنچلغن شول ایر کوڭللی ، آرسلان یوره‌كلی اشچی ده ،
یوموشچی لر کورمکده‌ده ، کوره‌چکلردر . . . .

اوگزلر اوز بیتلری منه‌ن بوش یوروب ، ایرکلری منه‌ن ایرکنچه
اوتلاب ، برقیاده ، کویشه‌ب تنچلاب یاتدیلر .

کیزه‌کچی (نوبتچی) مالای کیلوب اوگزلری بولاق ـ چیشمه
باشینه قودی . شـلتراب آقغان ، جلتراب یاتقان ، کومش کبی کوك
سودن اوگزلر مشناب مشـناب اچوب بورتندیلر . اوتلاب قارنلری
تویوب ، اچوب سوسنلری قانوب ، اوگزلرنڭ باشندن قایغی چقدی .
ترلك یا . . . . .

بولر سیکرشه ، بری بری ایله سوزشه باشـلادیلر . آرالرنده
قوڭرچه ـ قارا بر قونان (اوچلی) ، آی مویزلی اوگز آرتقچه تینته‌ك
ایکه‌ن ـ کوب سابان سـویره‌ب ، جیر سـوروب آرقلاغان ، تك
مویزلی بوز اوگزنی مقتاب سـوزوب ، قارنن آیروب یبه‌ره یازدی .
بوز اوگزده بیرشمه‌ین دیب ترشوب باقساده ، یاش بوون چداتسونمی ؟

تگینی گوروب آلوب کیتدی ، کوب جیرگه اوته‌روب ایتدی .

بو آز کونلك آچن نڭ آچی ایمگه‌کلری قاچان بته‌چگن اویلاب
اویلاب ، توشنه آلمای قویغان ، کیكڭ ماکڈایلی چاڭاراق مویزلی ؛
أوکه‌سی جیردن سالبراغان قزل اوگز تگی بوز اوگزنی آیاب ، چابوب

باردیده قوڭر ایله بوزنی آیروب یبه‌ردی .
قزغانمق ، آیامق ، جه‌لله‌مك کبی کورکه‌م کوڭلچه‌نلکلر جانـوار لرده‌ده بار ایمش . تاماشا توگلمی ؟ !

أی صیدلی اوقوچیلر !
تل به‌یگی‌سی اوچون یازدیغم اوشی «جانوارلرده کورگه‌ن تاماشام» نی اوشی جیره توقتاتدم . یات سوزلرنی برده قاتشدرماسقه ، چلغی تورکچه‌گنه یازارغه ، سزنگ کوڭلـگزنی قوزغارلق سـویله‌رگه ترشدم .
ایندی سزنگ یومشاق کوڭلـگزدن اوتنه‌من : موندای نی یازوچیلرغه شار سالغانده منم یازغانمنی ماقتاب سالـگز . کچن یلغی «کیگه‌ش» مکه چقماسمی . اوزگزنیده اونتماسمن . اوف اوغانم ! مین - چرك قو - لگنی اوزنگ قوللا ! أی یاساغانم ! قوللا ! !

لغتلر :

١ ـ شیل بولمق : هیچ کم یورممك . میشه‌ر استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .
٢ ـ قانچق : ات ، بوری ، تولکی کبیلرنگ مؤنثی‌در . روسچه сука دیورلر . قازاق استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .
٣ ـ کوك قالپاق : افقلرمزنگ آراسنده ، اوستمزه قابلانوب تورغان کوکمزه شولای آت قویدم .
٤ ـ سای : سو آغا تورغان کچرك یلغا . سوی بولماسه اوزه‌ك دیولور . عثمانلیلر بوزوب چای دیه‌لر . قازاق استعمالی بولوب ، تورك سوزیدر .
٥ ـ قوچات : تاوق‌نگ مقابلی‌در . أته‌چ ایسه : تشی‌که مرادف اولان

أنه‌چ نك مقابلی‌در. قوچات ـ تاوق ؛ أته‌چ ـ أنه‌چ دیولور. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

٦ ــ اولـکه : سو بوی‌در. حوضه ــ бассейнъ معناسنده‌در. عثمانلیلر مملکت معناسنده یورگزه‌لر. قازاق استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

٧ ــ یارق : ضیاء. قازاقچه، تورك سوزیدر.

٨ ــ یوغلامق : یوق‌نی ازلب یورمك. تفقد. قازاقچه استعمال بولوب، تورك سوزیدر.

٩ ــ تومشوق : قوشلرنك بورنیدر. قازاق استعمالیدر. اولرده قوشنك آوزی دیو بویك عیب سانالادر.

١٠ ـ غوی : ادات اخبار، همده ادات تنبیه‌در. قازاق استعمالی اولوب تورك سوزیدر. تاتارچه‌ده ادات اخبار یوقلقدن روسچه видь نی ـ بیت یاساب استعمال ایته‌لر. ملیت نقطه‌سندن اوتنه‌من شـو غوی‌نی آلسونلر ایدی.

١١ ـ زه‌مه‌ت : تاشدن، یاخود بالچقدن یاسـالغان احاطه‌در. آغاچدن قویلغان بولسه ـ قویما دیولور. تاش قویما دیمك عیب بولسه کرك. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٢ ـ چولغومق : قوچاتلرنك تالاشقاننده‌غی باشلرن آلغه‌تاباسلته‌ولری چولغو بولادر. اولر یورگه‌نده هم چولغیلر. قازاقچه‌بولوب، تورك سوزیدر.

١٣ ـ اوقتالمق : هجوم ایتمك. قازاقچه‌در.

١٤ ـ باقتاچی : تربیه‌چی، حامی. قازاقچه‌در.

١٥ ـ چه‌پچه‌ك : بوچقا زورلغنده اولان کیسمه‌کدر. میشه‌ر استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٦ ـ چلغی : صاف، خالص. قازاق استعمالی بولوب، تورك سوزیدر.

١٧ ـ قوللامق : معنوی یاردمده بولنمق. قازاقچه‌در.

٦٧

تل یاریشینه.

بن بر آولنك تـگریگه قللق قیلورغه باشچی ایتوب قویلمش کشیسیمن. اوشبو آولنك قللق اویلرینه کلـکانلرینه ایارتوب قللق قیلدـرامن. «شورا»ده آچلمش تل یاریشینه یازارغه توتوندم. تیك نچك یازسامده کوڭلدن اویلاسامده بر یات سـوزگه باروب به‌ریلامن، یا عربی یا فارسی تلی بولوب چغادر. بزنك بو یورتنك بلمسز قارا کشیلری آراسنده عرب سوزی بیك کوب ایکن، روسچه سوز دخی چیکسز؛ یازاچق سوزنی اوز تلمز ایله‌گنه ماتور ایتوب کشی یاراتوب تاڭلانوب تڭلارلق ایتوب یازو برده اولاچق اش کبی کورنمیدر. بزنك تلیمز سوزمز الله یوغالوب بتکان، الله باشـدوقده بولماغان ایندی. بر سـوزنی اوز تلمز ایله آڭلاتو ایچون ایکی اوچ دورت سوز ایتوب بلدررگه کرك بولا. مین «گواه» دیگان فارسـی سوزن اوزمزده سویلانوب‌یورگانن کوره‌من، روسچه «سۋیدیتل» دیلر بوغای؛ کراشنلر «تانق» دیلر ایکن. قرغزلار «آیغاق» دیلار. بزمچه تابلمی ینه (ضرر، زیان) دیگان سوزلرگه قارشی اوز تلمزده دخی کورنمی، تیزلك ایله اویلاغانده الله اوزاق اویلاساق تابار ایدك. شـونك اوخشاشلی سوزلر بیك کوب صانالمقده‌در.

ایمدی اوزمزنك ترکلکمزدن آزراق بلدریك. آولمز کشیلری آرتق قارانغولقده اوقواوقتو ایسکیدن یورتلمگان. شول کشیلرگه بلوچی باشچی ایتب قویلغان بر قارت کشی بار ایدی. مینده الیگی قارتغه ایبداش اولارق بزده اشلرینه کرشکان ایدك. اوقتو اوبی صالدروب بر نچه یللار طریشوب اوقوتدق، بر آزی یازو تانب یازارغه

اوگرندیلر. ایندی ینگل اوقونی آکلامی‌لار سویملر تکلامیلار، الیکیگی یول ایله اوگراتلسه ایکی اوچ یلده بر نرسه بله آلمای چغوب کیته‌لر. تنگنی و بار کوچکنی بارلغکنی باغشلاب اولرگاچه طرشسالک آغر آغر آلغه بارسالر باررلر ایدی، اول چیکلی قولدن کیلمی. ترکلکمز بر یاقدانده طنچلق ایتولگان. بایلق بولمای یورت ایچنده ترلك تووار بارن اوزك قاراغاچ یالچی یاللارلق کوچ بولماغاچ، تاتیماغان بلمی یغلاده کوینده یانده، اول، بت! بیدی سیکزصان اوغل قزلر آتاسی بولوب آنلرنی ایکی تورلیسنده بلمسز قالدراسی کیلمی. نیشلاـ سکده سیکا یول تار. بایاغی آیتکان قارت ایبدش ایله یگرمی یللر اوزدردق. کشیلر، بلم اوگره‌تسه‌م یا آنلرنی یخشی‌اشلرگه قزقدروب اوگوت ویرسه‌م بیك قاتی اوزگارنوب اول اشکه ایك چیگینه ییتوب قارشی آرقیلی کیله ایدی. بو ترکلك ایته تورغان یورتمز دخیده کیلاـ چك کونده کوته تورغان مگگولك یورتمز اوچون بوزوق توقتاتوچی ایدی. اولکلرنی یخشیلق ایله ایسکه توشررگه تبوشلی ایدی. من یمان اوی ایله سویله‌مدم. آنك اوچون دخی اوزم اوچون قایغروب غنه سویلادم. بو «شورا»ده آچلمش صوراوغه ایرکن چاقده کرشکان بولسام بو چیکلی طوزسز یازمغان بولور ایدم، الله تیك دیکابر باشینه چاغنه آلامز دیگان سوزنی«شورا»ده کورگاچ یولدا چاغمده چیت آولده آشغچ یازدم.

« اسدالله جمال‌الدین »

اسپاس اویازی « یگی اورگه آغار »ده امام.

٦٨

یاشلرمز.

بو کونده بزم اوقوچی یاشلرمز ایسکیلر، یاڭالر آدیله ایکیگه آیریلالر. بونلرنڭ برنچیسی اوزمزنڭ ایسکی «اوقو یورطلری»نده ۱۰ — ۱۵ یل اوقوبده درستلاب قرآن اوقی بلمای، ایکی - اوچ یول درست ایدوب یازو یازارغه قوللرندن کیلماگان یگتلردر. بونلر شولای بر نرسه بلماسه‌لرده ملا باباینڭ کولاگه‌سینه اشقلانوب بر آولغه ملا بولوب شونده نچکده اولسه تاماق طویدروب طورالر.

ایکنچیسی ایسه اوشبو کونده اوزمزنڭ «یاڭاچه» اوقولا طورغان «اوقو یورطلری» ده اوقومقده اولان یا ایسه اوقوب چقغان یگتلرمزدر. بونلرنڭ تلاکلری اوته گیلرنکی کبی ملا بولوب برقاراڭغیدن ایکنچی قاراڭغیغه چیکلی آشاب یورمك اولمایوب، اوزلرینڭ قارنداشلرینه (ترك — تاتارلرغه) قولدن کیلگان چیکله بولشمق، نچك اولسه‌ده آنلرنی آلغه تابا اوسترامك «نادانلق» قاراڭغیلقلرندن چقاروب «بیلم» قویاشینڭ یاقتیسن کورساتوب کشی کبی طنچ، ایرکن یاشاتمکدر. مونه ایندی بزم آزمی، کوبمی قوللرندن اش کیله طورغان یگتلرمز اوشبونلردر.

ایندی مونه بزم یاشلرمزنڭ بو ایکیگه باشقه اوچنچی برتورلیسی باردر: بونلر ایسه ۵ — ٦ یل شول ایسکی «اوقو یورطلری» نده‌ده اوقومای یاطوب ئلیگی ملا باباینکده ایتاك آستینه کیره آلماغاچ برده تاماق طویدررغه ره‌ت تابا آلمای بره‌ر قالاغه باروب «یاڭاچه» اوقتوله طورغان اورنلرنی بلشوب آنده‌ده کیره آلماغاچ بره‌ر باینڭ آطن جیگوب، آرباسن مایلاب نچکده بره‌ر بل‌نی اوزدروب اشلاگان

آقچه‌غه بره‌ر ایسکی مارجه بشمتی ایسکی جیلم که‌وش آلوب کیوب ایلگه قایتقاچ «یاڠالق» بر له دان صاتوچیلر در.

بونلر ایسکیلکنی یاشل جیلان کیو، چالمه اوراو کبی نرسه‌لرگنه دیب بلدکلری کبی، یاڠالقنیده چابوسـز بشمت کیو، ساچ یتکرو، تماکی تارتو، صرا ایچو، تاتارلرنی سوگو، نماز اوقوماو، روزه طوتماو، اوقوغان، طوتقان کشیلرگه: «هه‌ی! واق چوت! طاش صوپی!» دیوب آنلردن کولو کبی نرسه‌لرگنه دیب بیله‌لر.

قسقه‌سی: یاڠالرمزده برده بولماغان، یاڠالرمز اوزلری اشلاو دگل، ایشتمگان بلمگان اشـلرنی بونلر یاڠالقدن صاناب یاڠالقنڭ داعن صاناالر. آڠارغه یمان آد کوتارته‌لر.

مونه بزم ایچون اڭ زیانلی کشـیلر اوشبو اوچونچیلر در.

آنکچون: بزنڭ ایسکی یاقلی کشیلر بونلرنیغنه کوره‌لرده: «مونا! کوردیگزمی ایندی؟ مونا یاڠالر نیندی! آلا ربّلله قایچان... بولوب بتکانلر ایندی. بولارغه ایارساڭ ایشارسڭ!!!...» دیلر.

تاغن بزنڭ آوللرده اوز اوزندن اورانچك یاش «اوقتوچی»لرمز بایتاغوق باردر. بونلر اوزلرنچه ایسکیلکدن بیزگانلر، بولدره آلما-سه‌لرده یاڠالقنی بیك سویه‌لر. مونه آنلر اوشبو اوچنچی‌لرنی کورگاچ «یاڠالر» دیب بیلدکلرندن بونلرنڭ اوزلرن، سویلاگان سوزلرن، اشلاگان اشلرن بیك یاراتالر، شـونلرغه ایاراالر، ئلیگی آنلرنڭ «یاڠالق» دیه قیلغان اشلرینه اشانالر، آنلر آلدنده آنلرنڭ کوڭلینی تابار ایچون (یاڠالر ایله تانـش بولور ایچون) بر ایـکی قات «یاڠالق» نیده اشلاب یباره‌لر. شوندن صوڭ «یاری ئلی ایبداش اوزمز یاڠاچه اوقوماساقده یاڠالر برله آرالاشوب، سویلاشوب اوطره آلامز بیت!» دیوب اوز آرا شـادلانشه‌لر. مونه بارا، بارا بونلر اوزلریده شول اوچنچی دن بولوب کیته‌لرده ئلیگی بزگه زیانلیلر

کوبایه کیته. شونك ایچون مین شوشندای «اوقتوچیلر» دن اوتنه‌من: چن یاکالر بر له یالغان یاکالرنی آیرولرینی؛ مین یاکا دیوچیلرنك سوزلرینه بو کویگه‌گنه اشانمایمنچه، سوزلرینك ایکن، بوین اولچاب شونك بوینچه‌غنه اش یورتولرینی. بابالرمز: «قاراما اوزینه، قارا سوزینه!» دیگانلر. شونك کبی یاکالقده اوستگه کیگان کیوم ده توگل؛ باشده بولغان اوی بر له آغزدن چقغان سوزده‌در. شوندی کشیلر واردرکه: اوستلرینه قاراساڭ بر توبانگنه ره‌تده‌گی کشی دیب اویلارسڭ. سویلاشه باشلاسه‌لر: آغزلرندن بر طوقتامای انجو بورتوکاری توگلوب طورا. ایندی سز یاکالردن اورنه‌ك آلاسڭز کیلسه مونه شوشیلردن آلڭز! بونلر یاکالردر.

« محمد صابر بن عبدالله الولدانی »

بوغروسلان اویازی یاگی منصورده معلم

٦٩

بر ترکنك قایغو صوگندن شادلغی.

بزم «غالجات» قالاسنده الك‌دن بر کچوك‌کنه مکتبمز بار ایدی. اول مکتب‌گه یورطمزنك بارچه بالالری دیبورلیك بیك کوگللی یوری ایدی. ١٩٠٥ یلنده ایسه یاش اوسمر یکتلرمزنك کوگلنه یاگی بر اوی کیره باشلادی. شوشی یلده ایسه یورطمزنك اولکان و یاشلرندن قاتلمش بر جیولوش یاصالدی، شوشی جیولوشده بر «یاگی یول» مکتبی آچمغه قرار ویردی. جیولوشده اولان افندیلر دورت بیش یوز صوم آقچه توپلادی. هر کیله‌چك یللرده‌ده شویله براچك‌لرون وعد ایدوب قویدی.

یاشلرنانگ بو گوزل قراری کوبکه بارمادی. شول یل صوکندوق یورطمز ایکی گه بولنمکه باشلادی. بر بولاکی یاشلر یاق ایکنچیسی اسکیلر یاق. بو بولاك تارانچالر دورت یل ایچنده نچه قات زنجاللر قلوب صوغوشدی. بر تارانچا اولدی بر نچه‌سی حبسکه یابلدی. دیماك بو دورت یل ایچنده مکتب گه کوماك کوستروچی اولمادی، «یاڭی یول» مکتبی کوزدن اچقندی. اول مکتب گه آقچه ایله کوبراك کوماکچی اولان اسکی چیلر ایدی. آنلر ایسه بو مکتبنی یاشلر مکتبی دیب قرن قاری باشلادی. یاش اوسمر یکتلرمزنڭ اوز آره هر یدی کونده بر جیلوشی بولوب شونڭ چاره‌سین کوزاتمکه کیگاشلر ایتکاله‌سه‌ده هیچ اش بولدیرا آلمادی. شویله ایدوب بو دورت یل ایچنده «غالجات» تارانجالرون یخشوق قارانغولق بولوطی باسمیشدی. بو بولوطدن هیچ کم شادلق یامغوری یاواچغن گمان قلمغان بلکم بالعکس قایغو کوتکان ایدی. باشمزه شویله بر قزغانچ حاللر کلوب تورغان‌ده ماقتاولر اولسون تاڭری که بو یل کیناتدن بزلره شادلق یامغوری یاغا باشلادی. بو یامغور بیك وقتلی اولانه کوره بزم بورولوب ایسکرمش کوڭل چاچکه‌لرمز آچیلا باشلادی. شویله الڭ اسکیلردن الڭ بیلمسز ایسابلادیغمز اسکی چیلر کیناتدن بر «یاڭی یول» مکتبی آچدی. مکتب ایچون اسکیچیلرنڭ باشی توقلکف اوز یورطون بیردی. بونی کورکان صوڭ اوزلرون الڭ یاڭیچیلر ایسابلاب یورمش یاشلر کوزدن اچقنمش مکتبنی ترکزمکه باشلادی. صوڭندن دخیده بر «یاڭی یول» مکتبی آچدی. دخیده یاشلرنڭ باشی صانالمقده اولان طالبف نڭ طریشوی ایلان بر روس مکتبی آچلدی. آنده ۲۵ بالا یوروب اوقومقده‌در. بوندن بر یل الك برده مکتبی اولمیان بر قالاده کیناتدن دورت مکتب آچیلوی سویونچ دگلمیدر؟

ای الوغ تاڭری! بارچه‌مزنڭ قاپالمش کوزلرمزی آچوب

کوڭلّلرمزنی بیلم یاقتیسی ایلان پارلات. بارچه مسلمان قرداشلرمزی برلك جیبینه یابشتور!

«نظر خواجه عبدالصمدف»

یارکند اویازی.

٧٥

بزنڭ قزاق جورتنده.

بزنڭ قزاق جورتنده بورنغی کونلرده بر بزینه مقطیلیق کوشلیك کوب بولغان. چول کونلارده ایکی اوروغ ایلنڭ برسی ضورلیق قیلوب بر توره‌گه ایتسوب توره بر طای بیرو مینان بتم جاساغان. اول بتمنی ایکنچی طرفی طای بیرونی آغر کوروب اوروغسی طابن ایکان آتاسینڭ آتی چراباس ایکان آنده آیتقانی: مین طابن‌نان چقغان چراباس، سن چیکدی‌دن چقان قراباس مینان بر طای‌دی آلوب باراسین جومساونکا جراماس طانکده تانکر الدینه بارغانك ینه قرانغی گورگه صالغانده اق کیم‌دی مین آلوب سن قلارسین جلانکاس دیگان آنده ایکنچی جاغی قراباس اوروغی برلارنکی ضورلیق بولار طانکده تانکر الدینه بارغاندکیم سز جورو قین بولور دیب طای‌دی تاشلاب آلمای قایتقان ینه‌ده ایکی اوروغ ایل بریسی طرق اولی ایکنچی طابن طرق اولی اولکان بولوب هم کوب بولوب آنك ایتسقه بارغانده طابن جاغی‌نڭ ایتقانی طرق اولی جاغنڭ ضورلغین آیتوب آنڭ اوچون طرق اولی جاغندن بر کشی ولوب اول اولکان کشنی طابن‌لار اولتردی دیب موینته صالوب ایغاق‌سز آنده توره‌که بارغانك طابن جاغنڭ آیتقانی تلم‌نان باشقه سویرم جوق تزم‌نان باشقه ایرم

جوق. اوترسام اوفاق دیدی. تورسام صوفاق دیدی. سویلاسام طاقمق دیدی. سویلامسام جانکساق دیدی، تیه‌لاب چابقانم جوق. قیسایوب اتقانم جوق. مونك بشاولکی، مینم کوساولکم، جنکادن چقان جاندای سین جنامالاب قویمای‌سین. قارسی قاراب سوز آیتسه قرا فاسقه اوغنك‌دی کیزایسین‌ده قاندایسین، ینه‌ده سونچ دیگان ایل مینان طواطای دیگان ایل هرایکسی سوز ایتسقان سونچ ایتقان طواطای طاری ایکادی، قرماننه صالادی، قاب دنك اوزن اچامز طارمزدی قورقغاندن قابقه صلادی، آنده طواطای آیتقان سونچ‌نك ایتقان‌کشی‌نك ادی درخانبای ایکان، اوغری قیله طورغان‌کشی ایکان. آنه تورغان درخانبای ایکی قولاغی فالقاندای، بلطر ایکی اویم تزکیم‌نی اوغرلاب جاغوب موینکا صالوب الاینمه آرقاندای دیگان آنده سونچ جاغی سوزدن طوقتاغان ایمش بزنك قزاق ده کوز کونلارنده اس بیرو بیك کوب بوله، بر بای کشی قایتسه آنده اسقه چاقروغه اول‌نی سوزگه بیك اوسطه کشینی یوباره آنده ایتقانی بش صغرنك باشی بار الس دیساك قونه بار جاقن دیساك جنه بار، قورجنك‌دی صاله بار، بالالرنك‌دی آلا بار، یخشی‌لرك‌دی جیه بار، جمانك‌دی طیه بار، جانطافطی جیرده صونه بار. تیك جورمساك بلا بار. ینه بزنك قزاقده بر جکت افاسینه بارسه جیزنا سی مال بیرمگان قایطه قایطه بیروگه بولمایدی. بورون کلگانده آط ینه تویه بیردم دیمش آنده قاینسی جیزناسنه آیتکان آلوسدن آنقوب کیلگانم، ایکی آفام‌دی بیرگانوم، سودن چیقان سویرك‌دای جلقی‌دن چقان جویرك‌دای بیرگانونك ایتقاندای جمان‌می ایدی کورگانونك دیمش آنده جیزناسی سوز طاوب آیتقانسون آلوب کل بری بر آطدی دیب بر آط بیرگان بزنك قزاق اچنده سوز طاوب ایتسه سوزدن جغلماسه آنچه کوب جولغه قرامایدی.

سزلرنی افندم تل یارشنه بر دفتر شورا بیرادی دیب ایشتکانصوك مراقلانوب ۳ صوم یارم آقچه چقاروب صاتوب آلغانچه آلتمش یول چماسنده قزاق سوزینی جازوب آلوغه اویم بولدی ده یازدم. اوزم آقچه چغاررغه کوب مرزا ایمس ایدوم. افندم اومتوب یازمای طاشلاماگز ینه دفترنی یوبارگانگزده بر جاقغه یاگلش کیتماسون.

چنغرلاو بوینده «صلاح‌الدین حضرت».

۷۱

آق ایدل.

اوقوچم، «آق ایدلکای قایده، آی توغایده، آق ایدلکای کبوك صو قایده؟» دیگان جرنی ایشوتکانگز باردر. شول جرنی جرلاغانده کوگلوگز کوزگزگه نیندآین کورنش‌لر کورستهٔ، نیندآین اویلرغه چومدره؟ ایدل‌نك، اورال طاغلری طش ـ طش اورندن یولن کیسکاچ، چیتلوکدا گی آرسلان کبی، ئلی موندهٔ، ئلی تگندهٔ بوگروب یول آرلاب یورگان جیرلرین، قارشی طورغان آغاچ، طاشلرنك قایسن واطب، قایسن یمروب، قایسینك اوستندن سیکروب شارلاب، آپپاق کوبکلرگه توشوب یاتقان اورنلرین. چوپراك قونچلی بورجانلرنك صاللری نیبی ایلن طاغ ـ طاشقه بروب چلپره کیلترگان لرین کورساتوب قوطوغزنی اوچرەمی؟ ئلله یوقسه اوزگزنی ایدلنك آقغانیده بلنمیچه اوفا تیرەسنده‌گی پیالا کبك یمیشل صولرینك لبرداب تورغان یافراقلی اورمانلر، کولوب طورغان چاچکه‌لر ایله توبتولو

یارلرینه ایلتوب، قولاقلرگزغه صاندوغاچلرین چوطلداتوب، طارطای لرین طارطلداتوب، کاککوکلرین کوکلداتوب کوکلگزنی بتونلای صاری مای کبی اریته‌می؟ مینم کوکلم ایسه بوندای اویلرغه‌غنه چومدروتوگل. ایدلنك کمش کبی یابیالطی صولرینه‌چومدروب بتونلای جیدنچی قات کوککه منگان کبی ایته. سز اویلاماغز تاغن، ایدل نك اول قدرلوك ایتوب صو کرورلك اورنلری یوق، دیب. درست ایدلنك باشنده صو کروی قورقنچ بولغانی کبی تاماغنده‌ده شولایوق قورقنچ‌در. قایا بزگه آنك تاماغنده صو کرو! بز توگل قویاشك یاقتی لرن باطرورغه قورقه. شونك ایچون صوی یمیشل کورونه. زور - زور چورطان، جاین کبی یرتقچ بالقلر ایچنده یاشاب، مال - طوار قوش - قورطغنه توگل بالا، چاغانیده چوبلاب یاتقانغه کوره، آنده اوطکیمه‌سندن باشقه نرسه یوری آلمی. بیك سیراك‌گنه یوراکلی صالچی یا بالقچی‌نك مونده‌غی صو اوستن چوبارلارغه قیوچیلغی جیته.

ایدلنك منم کوکلم تارتقان اورنلرین کوریم دیساگز، طاغ - طاشلرنی جیکوب چقوب، جرلرده دانی چقغان طوغایلرینك یارلرینی یالاب ایرکه‌لاب جایراب یاتقان جیرلرینه بارغز.

مونده ایدلنك شارلاب یاتقان کیچولری، آط آیاره آلماسلق شه‌ب آغوب یاتقان شارشی‌لری بیك تیران بولماسه‌ده چیتنده‌گی آغاچلر نی قورقتوب، اوزلرینه باش ایدروب یاتقان تیران یاتولریده یوق توگل. مونده‌غی اُره‌مه‌لرگه، صاندوغاچلرغه، چاچکه‌لرکه، یالانلرغه یمشلی آغاچلرغه کیله قالساق، جیر یوزنده بونلرغه طورش ایتارلك بر قایده‌ده تابا آلماسسز! مونده‌غی قرچن تاشلریده ماطورلقن اوزگه جیرنك چاچکه‌لرینه بیرگوسز!

صوی صوك، صوی! اوزه‌ننده‌گی واقغنه طاشلرغه چاقلی کوزگیده گی کبی آپ آچق کورساتوب کیچولرنده چلتراداب کولوب یاته. مونك

اوستاوینه قویاش یاقتی‌سی ایرکنلاب صو توبینه چاقلی چوموب تاشدن تاشقه سیکروب شول چاقلی اوینی، کورگان کشینڭ کوڭلی نی چاقلی قاتی بولسه‌ده یومشارمیچه، یوزی یاقترمیچه بولمی. قایا کشی‌گنه! تیرا کلرنی تامرلری ایله آقتاروب، کوللرنی کوک‌که اوچرردای بولوب کیلگان داول‌لرده ایدلنی کورگاچ یواشوب اوستن‌گنه چوبارلاب کیته‌لر.

نی تملی مونده صو کروی! یوگروب باروب توشکانده سینی ایدل تورلی اوطلر بالقتوب قارشو آلوب، طولقونلر بن ئلله قایلرغه چاقلی یلمایتوب، صالقن صمان، مامقدن یومشاق آغن صولری ایله بار تنوڭنی جوا باشلاسه، برده چغاسڭ کیلماس. شول وقتده یانگده‌غی قزل بالقلر، به‌ردیلر سیکروشکانون کورگاچ چاره‌سز جرلاب جیباره‌سڭ.

آنه یوقاریده ایتولگان جرده شول چاقلرده جرلانلغان جر. شونڭ اوچونده اول بزنی ته‌ملی اویلرغه چومدروب بتونلای دنیانی اونوتدره.

«حاج احمد رامییف».

۷۲

تیل اوزدیریشوغه بر ایکی سوز:

مین اوزم بیك یاشدن اوقی آلمیچه زورایغاچراق اوقوب آزراق «بلو» جیوشتردم. شولایده بولسه اوقی باشلاغاندوق «یاکی اوقو» ایله اوقی آلمی بلکه اوقو یاشلرمنڭ صوڭغی چاغنلراقغنه اوزمنڭ ترشووم ایله‌گنه اوقوشتروب «یاکی اوقو» ئولگیسینیده اوگراندم. تاغیده بو کونلرده اوز کیرکلریمزنی کورساتو ایچون تورلی کشیلرنڭ سوزلری

باصـلوب یش ، یش چقغان (۱) یازولرغه قارابده آزراق یازوومنیده توزەتکالادم ، اویمنیده کیگایتنکرادم . ایسکیچه اوقوتونك یوغوشسز ایکانینیده آڭلادم . ایندی اوقوتو یاڭیچه کیراك ایکانینی بلـگاچ اوزمنك توغان آولمده یاش ، اوقی تورغان بالالرنی «یاڭی اوقو» ایله اوقوتوب تڭریگه آنك ایلچیسینه (۲) اشـانوچی قردشلریمه کوچمدن کیلـگان چاقلی یخشیلق ایتیم دیب اوزمنك اویمده توتقان سـوزلریمنی ایتـکاله سەمده بزنك کشی بیت بیلـگولی «صوقر تاوقغه بارده بغدای» دیگان کبی «اوقو بولغاچ باری بر اوقو بزگه «ایسـکی اوقو» ده یارار ئللەنی ئلـگی اوقوتوچیلر بزنك یاوز تلا گینه اوچرار بز» دیدیلرده میگـا ایرك بیرمدیلر . صوڭره مینم چیتکه کیتەچەگمنی بلـگاچ کورشی (. . .) آولینك بر نیچه کشیلری مینی اوز آوللرینك «اوقوتو اورنلرنك» یاڭی اوقو ایله اوقوتورغه ایرکلی ایتدیلر . بلطر کوز کونی کشیلرنك اشلری بتوب اوقو وقتی کرگاچ شـول آولنك « اوقوتو اورنینه » کروب «یاـ ڭی اوقو» ایله اوقوته باشلاب قش بویی اوقتدم . قش اوتوب یاز جیتوب قارلر اروب کشیلر تاغن تورلیسی تورلی اشکه کیتار چاقلری یتکاچ، نمازده آلدەلق ایچـون صایلانغان قدرلی کشی تاغن بر آز قارتلر «نماز اوینده» (۳) شول اوقوغان بالالر ، نی چاما اوقی یازا بلـگانلرینی صناب قارادق . بالالرنك آروغنه اوقی یازا بلولرینه کوب کشیلر کوـ ڭللنوب بو «یاڭی اوقو» نی بیك یاراتسەلرده ، بر ایکی کشی یاراتمیچه ئلك اوگرەتوچی (٤) آتلی اوقونی تورلیچه تیکشروب ، بوتنچه اشلرمنی کوزەتوب یوروب هیچ کیملك ــ یارامازسـزلق تابا آلماغانلر ایدی . آلارنك ایك یاراتمغانلریده ایجك تاشلاو ، ئلـگوك بالانك قولینه ، یازا تورغان قارا تاقتا توتدیرو ایدی . آنی آلار «پەکی قایری تورغان بلاو» دیەلر . ئلله نیچك بو یل تاغیده «اوگرەتونی باشلاو» (۵) آتلی

(۱) غزته، مجله. (۲) مؤمن. (۳) مسجد. (٤) معلم اوّل. (۵) بدأالتعلیم.

اوقونی باشلاتقان ایدم. آنداندە ئزلی تورغاچ ۲۶ صانلی بیتدە «آلتی بورمالی - تاری حاقی جاری» دیب یازلغان سوزلرنی؛ آندن صوڭ ۲۸ صانلی بیتدە «تاغی بر استاکان اچسەنە دیدم اول اچمەدی» دیگان سوزلرنی تابوب آلدیلردە، شول سوزلرنی «اوزی صاری حاقی جاری»، «بر استاکان بیرئلی کوتاروب اچوب جیباریم» دیگان سوزلرگە آلماشتروب بریسینی بریسی قوتورتە باشلادی. اوقونگ باشندەغی (تگری) آتی ایلە صوڭغی یاغندەغی (تگری) سوزلرینی کورودن کوزلری تونوب «بو اوقونڭ باریسینیدە جیوب یاندررغە کیراك» دیب شاولاشە باشلادیلر.

آڭلاماغانغە توغری سوزدە قیشق بولوب بزنڭ ایتکان سوزلریمزنیدە صانغەتقمابنچە اوزلرینڭ یارغە قاراب یوکرگانلرینی بلمدیلر. آلایدە توغری اویلی‌راق قارتلرینڭ سوزلرینی گنە تگلاب چنلق (۱) نرسەدە ایکانینی بلگاچ آلای کیلوشسز قیلانولرندن باصلدیلر. مونا اول کشیلری آراسندە بولغان شوشندی اشلر میڭا بیك قزق سیزلوب ئلگی تورلی سوزلرنی باصوچیلرغە یباریم دیسەمدە «بتماس ایندی سزنڭ ایسکیلك، یا ڭیلق داولریگز» دیگان قارشی سوزدن (۲) باشقەنی ایشتمامدە دیدم. شولایدە «تیل اوزدیریشو» کیڭاشینە یباروب‌قاریم‌بلگە یازارلر دیدم. آنڭ ایچون آندە ئلغی کیراکلی گنەسوزلر بولوی تیوشوك توگلدر. سوزلرمدە تزممدە صانغە کرورلك بولسە یاراتورلر ئلی دیدم. نیچکدە اوزمنی «تیل اوزدیریشو» جیونینە قسترەسم کیلدی. وقتی اوتمگان بولسە شوشی سوزلریمنی یازساڭزلە دیب اوتنەم.

بوزولق اویازی، لیوبیم ڤولصی، قزل مسجد قریەسینڭ

«لقمن صدیق» (حسین قریەسندە معلم)

---

(۱) حقلق. (۲) جواب.

دورتنچی بولم.

انتقادلر.

بو کون‌گه قدر «شورا»ده باصلمش اولان مقاله‌لر حقنده اوشبو انتقادلر کلدی:

۱) اوشبو سوزلر ترکیچه اولماسه‌لر کرك. III عدده: آدم کتاب. غزته. ژورنال. امید(؟). و. هم. میلیون. پادشاه. هر. حرف. قدر. دنیا. آخرت. تن. هوا. شاگرد. فائده. مدنیت. حق. V عدده: ئه‌رم (؟). دریا. رەت. بوران. IV عدده: فائده. لکن. همیشه. کابوسته. گمان. سازین. پود. چای. شکر. اگر. علم. تربیه. هنر. کسب. خواجه. اسم. واگون. بارژا. قلم. هم. نادان. VI عدده: روش. هر. VII عدده: بها. قاراول.

عبدالحی دینمحمدوف.

۲) I عدد مقاله‌ده چیت سوز ایدیکلرینه ( ) روشنده علامت قویلمش سوزلر آراسنده اوشبو کامه‌لر وار: هر کم. بیچاره. هم. بو سوزلر اصلده چیت اولسه‌لر ده ایمدی تمام ترکلشمشلردر. چول وتاغلرده اوطورمش قزاق، قرگیزلر بونلرنی «ارکم. بیشاره. ام» روشنده استعمال قیلورلر. «دنیا» سوزی اورتا آسیا ترکلرنده «یلغانچه» دیه هم وقت «چاغ» دیه یورتلنور. اما «و» ترکلرده تمام اوز سوزلری اوله‌رق استعمال قیلنمقده‌در. «کیم کلدی؟» سوزینه: «بن وآغام» دیه اوشنداق بونی کیم قیلدی؟ سؤالینه «بن ویولداش» دیه جواب ویرلور.

فرضا بو سوزلرده «و» حرفی «بن آغام» و «بن یولداش» دیبولسه آڭلاشلماز بر جمله اولور.

قاری محمد رحیم. «یڭگی بخارا».

۳) II عددده اولان: گیزلی. چه. گه. کلمه‌لری ترکی اولماسه لر کرك. بونلرنی نیچون چالوب آلمادگز؟

ص. القورماشی. «آلما آتا»

٤) II عدده چیت سوزلگینه علامت ایچون یای ایچینه آلنغان سوزلر آراسنده «قطار» وار. مقاله ایاسی بوڭا رضا اولدیمی یوقمی؟ لکن تل بارمز ایچون اورتاق اولدیغندن بو طوغروده سوز قوزغاتمقنی موافق کوردم. شویله: بزم ترکی تلده «قات. قاتش. قاتلاو. قاتلامه. قات قات» کبی سوزلر وار. بو سوزلر اورنلره کوره آلشنوب یورر. ینه قاتمق. قاتشمق. قاتشدرمق. قاتناشمق. قاتنامق. قات قات اشلامك مصدرلری بار. بونلرده کوب معنالرغه آلماشنور. ترك تلنڭ قای چاغنڭ اصلی ماده‌گه «آر، أر» اداتی کتورلوب صفت مشبهه یاصالادر. مثلا: «آتمق. آچمق. قاچمق. تومق» کبیلرده: «آتار. آچار. قاچار. توار» دیرلر. ایشته شول قبیلدن «یان یاناشا» معناسنده اولان «قات» ماده‌سینه «آر» طوتاشدرلوب «قاتار» حاصل اولور. بوندن باشقه فعللرده یاصالادر. «قاتار» بری آرتندن بری تزلوب تورا دیمکدر. آقملانڭ:

«بز دخی بر شهبازنڭ بالاسی ایدك خلفه‌نڭ دین اوگراتکان داناسی ایدك
علملك میداننده «قاتار» کیلکان دورتنچی بشنچی‌گه تالاش ایدك»

دیوی بزم دعوامزغه دلیلدر. چونکه به‌یگی‌ده اوزشوچیلر هر قایچان بری آرتندن بری تزلوب کیله‌لر. آقملاشونی تصویر ایته‌در. ایندی «قات» ماده‌سنده یاصالدیغی ایچون بو سوزنی «قطار» و «قاطار» توسلی یازمق غلط فاحش بولادر. امرأة معناسنده اولان «قاتون»

سوزی هم اوشبو «قات» مادەسندن یاسالدیغی ایچون «قادین» و — «خاتون» یازمق غلط بولادر. بز شولای توشندك.

معلم حسن علی. «اوفا».

۵) III نچی عددده چیت سوزلر بونلردر: دنیا. درست. کتاب. غزته. فائده. دخی. و. مدنیت. ژورنال. امید (؟). حاضر. کشی(؟). هم. پادشاه. هر. بدن. قدر. شاد. بونلرنك جملەسی ۶۲ مرتبه ذکر ایدلمشدر.

صابرجان القورماشی. «آلما آتا».

۶) VI عددده اولان چیت سوزلر بونلردر: «روش. بازار. تیز. هر». روش سوزی اوچ وباشقەلری برر اورندەدر.

معم حاجی معین بن شکرالله. «سمرقند».

(۷) شورا نك ۱۸ نچی ساننذن باشلاب «تل بەیگیسی» اوچون مقالەلر یازلوب بارادر. یات سوز اولەرق، اداره یاغندن سانالغان، ۱ نچی سانده ۱۵ سوز بار ایدی. بونك اونی اوزمزده یوقلقدن، ایرکسز آلنغان بولور. قالغان بیشی‌نك اوزمزده معناسی بولا توروب، عثمانلیچه غه ایەرو بلاسینه دوچار بولوب یازلغان بولور. ۲ نچی سانده ۱۶ یات سوز بولوب، اداره یاغندن ۱۷ بیلگیلەنمشدر.

«قطار» سوزی شول توسده - یاکلش یازلوینه قاراب یات سوزدن صانالمشدر. چنلقده «قاتار» یازلورغه تیوش بولوب، توب تورك سوزیدر. بو سانده ۱۰ سوز اوزمزده یوقلقدن یازلوب، ۶ سوز اورنسز قسلمشدر. بو سانده اوچ اورنده «عالم» معناسینه بلگچ سوزی یورگزلگاندر. بلمك مصدرندن اسم فاعل - بلوچی، صفت مشبهه - بلملی. صیغهٔ مبالغه - بلگچ.

مقالەدەغی اورنلرغه قاراغانده بلملی سوزی یورگزلسه یارامش بولور ایدی. ۳ نچی سانده شو یات سوزلر بار ایدی: و (عاطفه) ۱۹ اورنده، کتاب - ۱۳، هر - ۱۱، آدم - ۹، فائده - ٤، دنیا - ۳،

شاکرد ـ ۳، غزته ـ ۲، ژورنال ـ ۲، آخرت ـ ۳؛ چونکه، نادان، پادشاه، حرف، قدر، حاضر، درست، بنده، هوا، مدنیت، دوست، بلکه سوزلری برر اورنده‌در. بارلغی ۸۰ سوز بولادر. بولردن ۱۰ سوزی لزومسزدر؛ ۱۲ سی ایرکسز یازلمشلردر. بو مقاله‌ده عادت سوزی اورنینه تورکچه یازامن دیب ـ اوگرانچك ـ سوزی یورگزلگان. اویره‌نچك سوزی هنر معناسنده‌در. هنرلی بر قزنی ماقتاغانده «اویره‌نچکلی قز» دیه‌لر. عادت، تعود اورنینه اوزمزچه‌ده داغدی، داغدیمق سوزلری باردر. یاخشی، یامانلغی ـ شول سوزلرنڭ اوزلری برله ترکه‌تله‌در. مقاله ایه‌سی: «بر یوزنده طورلاق قلور اوچون» دیدیکنده ـ تورلاق ـ سوزینی معیشت معناسنده یورگزگان بولسه، یوغاریده اول اورنغه ـ ترکلك ـ سوزن آلغان. «مسکن» معناسنده بولسه ـ ل ـ حرفی کرك بولمایدر. یالغز ـ توراق دیولسه مسکن معناسنده بولادر. «قونمق» دن ـ «قوناق» «یاتمق» دن «یاتاق» دیولدیکی کبی. ٦ نچی سانده شوندای یات سوزلر بار ایدی: هم ـ ٦ اورنده، فائده ـ ۳؛ آچیننك، هنر، البته، و ـ ایکشر اورنده؛ لکن، بلکه، همیشه، کاپسته، سبب، هیچ، انکار، بس، کسب، مارجا، آقتق، چبانمش، علم، تربیه، وقت، شهر، خوجه، اسم، ژاغون، بارژا، قلم، نادان، کل ـ سوزلری برر اورنده اولوب بارلغی ـ ٤٠ سوزدر. بولردن بیشی گنه ایرکسز یازلورغه تیوش بولوب، ۲۴ ی اورنسز، لزومسز قسلمشلردر.

کاپسته ـ سوزی روسچه‌ده بولسه‌ده تورکچه‌دن آلنغان توگل میکان؟.

بر باشی آچلوب تورغان بر چیرتله‌وککه بزچه‌ده پسته دیورلر. شوندن آلنوب، بر اکغای برله کاپسته یاخود قاپستا یاسالمادیمی ایکان؟. مارجا ـ Марія دن بوزلغان بر مناسبتسز سوزدر. آقتق ـ

آخرغی دن بوزلغان سوز بولور. اونك اورنینه صوكغی، قالغان، قالدق سوزلری یورگزلسه یارارلقدر. چباغش ـ چیپ Цѣпъ آغاچی دیگان سوزدر. توزك ایتوب: چیباغاچ یازارغه تیوش ایدی. روسچه ده Цѣпъ یازلا تورغان سوز تورکچه‌دن آلنغان بولماسمی ایکان؟ بزچه‌ده چبق، چاباق، چابامق، چاپامق سوزلری باردر. بو Цѣпъ سوزیده شول ماده‌لردن آلندیغی کوڭل گه کیله‌در. بومقاله اچنده آلتی اورنده ـ پود ـ سوزی باردر. بو سوز روسچه‌ده بولسه ده ـ باتمان، چاپان، تنکه ـ قبیلندن، تورك سوزی بولاچغی یاقندر. دورتکل ساژین دیه‌چك اورنده توگاراك ساژین دیولمشدر. توگاراك ایسه دائره معناسنده بولوب، جیر اشنده اونداٖی توسلی اش بولمایدر. مربع ـ قۋادراتنی اورنینه بزده دورتکل سوزی بار در؛ شول یورگزلملی در، مربع چاقرم ـ قۋادراتنی چاقرم اورنینه دورتکل چاقرم دیولسه نه‌ق تورکچه بولادر. بزشولای توشندك.

معلم «حسن علی» اوفا

بشنچی بولم.

اوشبو بشنچی بولمده «شورا» مجموعه‌سی اسمینه هدیه ایدلمش رساله‌لردن بعضیلری درج اولنه‌چغی (یوقاریده ۱۴ نچی بیتده) وعده قیلنمش ایدی. لکن «تل یاریشی» مجموعه‌سی ایلکدن گمان قیلنغاندن ایکی الوش آرتق اولدی. مذکور رساله‌لر قوشلدیغی تقدیرده دخی زوراياچق اولدیغندن رساله‌لردن هیچ برینی قوشمازغه مناسب کوردك. شویله ایسه ده ایلکدن وعده ایدلگان اوشبو بولم، بوش قالماسون ایچون بر ایکی قسقه شعرلر درج اولنه‌چقدر. بونلرده «شورا» غه یبارلمش هدیه‌لر جمله‌سندندر.

I

«شورا» مجموعه‌سینه سوغات.

کوز قاراسی صارغایور چقمازمی آهمدن دوتون؟
اورتایورردا ایلنی قیغوسی ایدر تندن اوتون
بیر بیرینه هر مسلمان آتیبان تلدن اوقون
دیسا بولغایمو چیبار سویلاوچیلر سوزدن اوکون
ایزدی ایزدیردی مسلمانلر اوزین اوزدن بوتون
کوزلرك آچساك مسلمان ایچرا بیرلیك کورمسك
بو ایلیك خیری ایچون یوردکدا شیردیك یورمسك
اوز ایویك بولمش بو ترکستاندا بیرلیك طورمسك

سارت قزاق قمتوتتارلرغه ایرکلیك سورمسك
کلدی الباصدی دیبان قورقودقوسی سوزدن بوتون
چین کوکلدن طوغری ایکویدن مسلمان آلیدا
بیرله شرغه سویلهسك نیچه مسلمان یانیدا
ترك اوچاغیدر شو ترکستان مسلمان گانیدا
قاینامقنی استهسك کورمك مسلمان قانیدا
سویله یوردا سوزیدا امید اوزر اوزدن بوتون
آلغی ویرگیدا مسلمانه مسلمان کوکلی یوق
آلسه بوتاندن آلور ویرسا بوتانه کوکلی توق
اوز مسلمانین ایزوب یاطلرنی استر کوکلی چوق
یخشی کلدك یاطلرا مؤمنغا قیلمق کوکلی دوق *)
اوزگهلرغا قاطیشوب کیتدی مگر اوزدن بوتون
بیر آدیم باصمق بلیم ساری مسلمان استهمز
ایل آرابلگچلرین بلمم مسلمان استهمز
اوگرانورغا اوزگهدن نیچون مسلمان استهمز
باش ایدوب بلگچلرین بلمك مسلمان استهمز
یوز توبانغا کیتدیلر بیچارهلر اوزدن بوتون
ایکوکل آیغیل مسلماندن بوتون قالمق نیدر
سانسز اوپکا کوکرا کیم صندوقینا سالمقیدر ؟
تاریغوب ایل قیغوسین قویمای تیروب آلمقیدر ؟
یا که بو توبسز دیگز ایچرا چتین طالمقیدر ؟
«قاریا» ساعت ایکی کیتدك ینه اوزدن بوتون .

قاری محمد رحیم «یگی بخارا»

---

*) دوق اورتا آسیا ترکلرنده قورقودمق سوزی .

II

کلدی حریت هر کیم کندی فکرین سویلاسون
سودیکی نەدر جهانده سرین اظهار ایلسون
عاشق اولان هر زمان ذکر أیلیور محبوبەسین
بن‌ده بیك شوقیله یاد قیلدم «شوری» مجموعه سین .
جهلی تاشلاب ایشه باشلارغه هوسکار اولسه‌کز
علم، عرفان میدانینه کیرمه‌گه یوز قویسه‌کز
دنیاده انسان اولوب تورمقنی آرز قیلسه‌کز
اوقوکز اخلاص ایله دوستلر «شوری» مجموعه‌سین.
. . . اسمنده اولان . . . . . نام جاهللری
اسلامه صانسز فلاکت ایردرین ظالملری
فهم ایدرسز شکسز آنلر . . . . خادملری
اوقوسه‌کز دقت ایله گربو «شوری» مجموعه‌سین .
کیمدر اول ایستر ادب میداننده سیر ایتمه‌گی
کندینی ممنون و مسعود و . . . . . . ایتمه‌گی
علم، عرفان لذتیله جانینی سیر ایتمه‌گی
اوقوسون لذت ایله اوشبو «شوری» مجموعه‌سین .

« حراث فخری »

کتابنڭ فهرستی

بیت
٣ سوز باشی
٦ بز و آنا تلمز
٨ تلمزگه خدمت ایدوچیلر
١١ تل صاقلامق یولی
١٢ تل یاریشندہ اولان شرطلر
١٣ اوشبو مجموعەنڭ ترتیبی
١٥ برنچی بولم
١٥ تل توزەتمك
١٧ تل مسئلەسی
١٩ ایکنچی بولم
١٩ فاطمه سلطان قبرندەگی یازو
٢٠ بورنغی باشقردلرنڭ اجارەگه
یر ویرولری
٢١ اجاره یازوی
٢٢ اوچونچی بولم
٢٢ بر ایکی سوز
٢٤ تل یاریشی و مقاله یازوچیلر:
٢٤ ١ صابرجان شاکرجان اوغلی
٢٤ ٢ محمد رحیم قاری تاج‌الدین
اوغلی
٢٨ ٣ جهان‌گیر آبزگیلدین

بیت
٣٠ ٤ عبدالناصر عبداللوف
٣٢ ٥ ع. بطال
٣٥ ٦ محمد فاتح مرتاضین
٣٧ ٧ یارالله الولی
٣٩ ٨ علی اصغر عفورف
٤١ ٩ اسماعیل علییف
٤٣ ١٠ عبدالکریم سعیدف
٤٥ ١١ بهرام بیك دولتشایوف
٤٧ ١٢ عارف‌الله کیکوف
٤٩ ١٣ دلیل حسن‌الدین اوغلی
٥٠ ١٤ فخرالاسلام عین الدین
اوغلی
٥٣ ١٥ م. العثمانی
٥٥ ١٦ رضاء ترجمانی
٥٦ ١٧ ظریف بشیری
٥٩ ١٨ عبدالحق عبدالصمد اوغلی
٦١ ١٩ عبدالرحمن یولایف
٦٣ ٢٠ طیبه کمال
٦٦ ٢١ « «
٧٠ ٢٢ هادی آطلاسوف
٧٣ ٢٣ عبدالغنی نیازی

٧٥ ٢٤ عمر قراشی
٧٧ ٢٥ میان عبدالاول الغفاری
٨٠ ٢٦ طاهر شاه مراد اوغلی
٨٢ ٢٧ محمدجان ایشمحمد اوغلی
٨٣ ٢٨ ا. صالحوف
٨٥ ٢٩ عبد المجید غفوری
٨٧ ٣٠ احنف تانغاتاروف
٩١ ٣١ عمر القراشی
٩٢ ٣٢ احمدجان بیکتمر اوغلی
٩٤ ٣٣ حسن علی، معلم
٩٨ ٣٤ عبدالخق عبدالصمد اوغلی
٩٩ ٣٥ علی بابازیدف
١٠١ ٣٦ احکم الدین ایسانبردین
١٠٣ ٣٧ ذاکرجان آلخان
١٠٥ ٣٨ محمد صابر ولدان
١٠٧ ٣٩ عبدالرحمن رامییف
١٠٩ ٤٠ فیض الباری جمال الدین
١١١ ٤١ عمر قراشی
١١٣ ٤٢ فیض الرحمن موسین
١١٤ ٤٣ حسن الدین کریموف
١١٧ ٤٤ م. عبدالرحمن شهابزاده
١١٩ ٤٥ محمد صفا علیموف
١٢١ ٤٦ محمد یونوسف
١٢٣ ٤٧ ضیاءالدین رحمانقولوف
١٢٥ ٤٨ هادی صابرجان
١٢٧ ٤٩ کلیم الله سعدی
١٢٩ ٥٠ عصمت مامیشوف
١٣١ ٥١ کریم مرتاضین
١٣٣ ٥٢ محمد نجیب آبیزوف
١٣٦ ٥٣ سهمان الاسحاقی
١٣٠ ٥٤ محمد حافظ بن محمد علی
١٤١ ٥٥ عمر جانیبیکوف
١٤٣ ٥٦ حبیب اسحاقی
١٤٥ ٥٧ برهان منصوری
١٤٦ ٥٨ عنایت الله احمدی
١٤٨ ٥٩ حسیب الکریمی
١٥٠ ٦٠ عبدالبر آتاوی
١٥٢ ٦١ حکمت مفتاح
١٥٣ ٦٢ شاکرجان تاج الدینف
١٥٥ ٦٣ احمد توقتابایوف
١٥٧ ٦٤ ولیشاه علی اکبروف
١٦٠ ٦٥ محمد جان عبد الولییف
١٦٤ ٦٦ حسن علی
١٧٠ ٦٧ اسد الله جمال الدین
١٧٢ ٦٨ محمد صابرالولدانی
١٧٤ ٦٩ نظرخواجه عبدالصمد اوغلی
١٧٦ ٧٠ صلاح الدین
١٧٨ ٧١ حاج احمد رامییف
١٨٠ ٧٢ لقمان صدیق

تل یاریشی یازلغان اورنلر

آلما آتا . اسپاس . استرخان . استرلیتامق . المت . اورالسکی . اورگانج . اورنبورغ . اوفا . بخارا . بلبای . بوبی . بوری . بوزولوق. بوکای ایلی . بوگولمه . پیترپاول . تاشکند . تومسکی . جامبیتی . چیسطای . خاربین . خوالین . سامار . سامایکین . سیمی پولات . طرویسکی . غولجه . قراسنو اوفیمسکی . قزان . کرمینه . مالمژ . مسقوا . مماذش . مینزله ویرخورال . یارکند . یانگیلدی . یکاترینبورغ . نا معلوم ۵ عدد .

تل یاریشندن باشقه « بولم » لرده اولان کیمسه‌لر

آرسلان خان ۱۹
ابوحیان الاندلسی ۴
ابوالمنیخ ۸
اسماعیل بك غصپرینسکی ۱۰
اسماعیل حاجی ۹
انس بن مالك ۸
بایمراد حضرت ۹
بخاری ۸
برهان الدین حضرت ۶
جاحظ ۵
حاجی معین الدین شکری
حسن علی
حسین فیضخانی ۱۰

زویوف ۹
شاه احمد بن احمدی ۹
صابرجان القورماشی
صالح کوکلاش ۸
عبدالحکیم عبدالرشید ۹
عبد الحی دینمحمد
عبدالقیوم الناصری ۱۰
علی شیرنوایی ۱۰
عمر جانبیکوف ۱۹
فاطمه سلطان ۱۹
محمد جان مفتی ۶
محمد صلاح اژدانی ۱۷
محمد رحیم قاری تاج الدین

محمد ولی یحین ۹
مرتضی حاجی ۸
مرجانی ۱۰
نور محمد. نوغای ۲۲
لطف الله الالمتی ۹
ویلیامینوف – زیرنوف ۱۰ – ۱۹
هبت الله ایشان ۹
یعقوب سید ۱۹

مقاله یازوچیلرنڭ اسملری.

احمد توقتابایوف. تومسکی. ۱۵۷
احمد جان بیکتمروف. « . ۹٤
احکم الدین ایسانبردین بلبای. ۱۰۳
احنف تانغاتاروف « . ۹۰
اسد الله جمال الدینوف اسپاس.
اسماعیل علییف. تاشکند. ٤۳
ا. صالحوف. «یانکیلدی» ۸۵
برهان منصوری. خوالین. ۱٤٦
بهرام بیك دولتشایوف. بخارا. ٤۷
جهان گیر آبزگیلدین. اوفا. ۳۰
حبیب اسحاقی. مینزله. ۱٤۵
حسن علی. اوفا. ۹۷
حکمت مفتاح. قزان. ۱۵۳
حسن الدین کریموف. بوری. ۱۱۷
حسیب الکریمی. قزان. ۱٤۹
دلیل حسن الدین. استرخان. ٤۹
ذاکرجان الخانوف پیترپاول. ۱۰۵
رضاء ترجمانی. (؟). ۵٦
سهمان الاسحاقی. بوری. ۱۳۸
شاکرجان تاج الدین.
جامبیتی. ۱۵٤
صابر (محمد صابر)
صابرجان شاکرجان. آلماآتا، ۲۵
صفا (محمد صفا)
ضیاء الدین رحمانقولوف. طرو-
یسکی. ۱۲۵
طاهر شاه مراد. مینزله، ۸۱
طیبه کمال. چیستای، ٦٦ –
٦۸ – ٦۹.
ظریف بشیری. اورنبورغ. ۵۸
عارف الله کیکوف. بوری. ٤۸
عبد الباری بطال. اورنبورغ. ۳۵
عبد البر آتاوی. مالمژ. ۱۵۱
عبد الحق عبد الصمد. بوبی ٦۰-۹۹
عبد الرحمن (م. عبد الرحمن)
عبد الرحمن رامییف. استرلیتامق. ۱۰۹
عبد الرحمن یولایوف. قراسنو
اوفیمسکی. ٦۳
عبد الغنی نیازی. استرخان. ۷۵

عبدالکریم سعیدف. اورگانج. ٤٤
عبدالمجید غفوری. اوفا. ٨٧
عبدالناصر عبداللوف. بلبای. ٣٢
عصمت ماميشوف. سامایکین. ١٣١
علی اصغر غفورف. بوزولوق. ٤٠
علی بایازیدوف. قزان. ١٠١
عمر جانیبکوف. پیترپاول. ١٤٢
عمر قاراشی. بوکای ایلی. ٧٧-
٩٢ - ١١٢
عنایت‌الله احمدی. خاربین ١٤٨
فخرالاسلام عین الدین. طرو-
یسکی. ٥٣
فیض الباری جمال الدین. چادش. ١١٠
فیض الرحمن موسین. سیمی
پالات. ١١٤
کریم مرتاضین. بوری. ١٣٣
کلیم‌الله سعدی. تاشکند. ١٢٩
لقمان صدیق بوزولوق.
محمد جان ایشمحمدوف. ٨٣
محمد جان عبدالولی. اورنبورغ.
محمد حافظ محمد علی. مینزله. ١٤٠
محمد رحیم تاج الدین. بخارا. ٢٧
محمد صابر ولدان. بوگولمه. ١٠٧
محمد صفا علیموف. مسقوا. ١٢٠
م. عبد الرحمن شهابزاده.
سامار. ١١٨
م. العثمانی. ویرخورال. ٥٥
محمد فاتح مرتاضین. سامار. ٣٧
محمد نجیب آبیزوف. قزان. ١٣٥
محمد یونوسف. یکاترینبورغ. ١٢٣
میان عبدالاول. قراسنواوفیمسکی. ٨٠
نظر خواجه عبدالصمد. یارکند٩
ولیشاه علی اکبر. غولجه ١٦٠
هادی آطلاسوف. المت. ٧٢
یارالله الولی. اورنبورغ. ٤١